

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra religionistiky a filosofie

**Náboženství bönu v Tibetu a tradice
znovunalezených pokladů terma**

Bakalářská práce

Autorka práce: Zuzana Drahorádová
Vedoucí práce: Mgr. Martin Fárek, Ph. D.

2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou, nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 5.5 2010

.....

Zuzana Drahorádová

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Zuzana DRAHORÁDOVÁ**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Religionistika**
Název tématu: **Bonpo náboženství Tibetu a tradice znovu nalezených pramenů gter-ma.**
Zadávající katedra: **Katedra religionistiky a filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. V úvodu nastítnit metodologické a vůbec teoretické problémy studia tibetských tradic. 2. Na základě studia především cizojazyčné literatury se zaměřit na následující témata: 'ol-mo-lung-ring; gshen-rab; vládcové; persekuce; kosmologie; pantheon. 3. Průběh práce a vzniklé potíže konzultovat rovněž s kolegy tibetanisty.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Gjalacchan S., Zrcadlo králů. Tibetská kronika 14. století, Vyšehrad, Praha 1998; Karmay, S.G., A General Introduction to the History and Doctrines of Bon. Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko, Vol. 33 (1975); Kvaerne P., The Bon Religion of Tibet: The Iconography of a Living Tradition, Serindia, London, 2001; Tucci, G., Tibetan Civilization, Standford University Press, 1972.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Martin Fárek, Ph.D.
Katedra religionistiky a filosofie

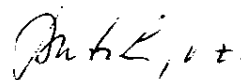
Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2008**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2010**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. ThDr. Ivan Štampach
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2009

Ráda bych poděkovala svému konzultantovi Ph. D. Martinu Fárkovi za jeho pomoc a neustálé dodávání sebedůvěry, bez níž by se mi psalo mnohem hůř.

Dále bych chtěla poděkovat Ph. D. Danielu Berounskému za jeho ochotu, čas a pomoc s tímto komplikovaným tématem.

Na závěr bych ráda poděkovala své mamince, která se mi vždy bezmezně snažila vytvořit prostor pro tvůrčí práci.

SOUHRN

Bön je v současné době již poměrně známá tibetská tradice. Tato práce slouží jako systematický a přehledný úvod do této tibetské tradice bönu. Čtenář bude seznámen se základními pojmy bönu a s historickým kontextem, ve kterém se bön rozvíjel. Ve druhé kapitole je představen zakladatel bönu Tönpa Šenrab Miwo a jeho život. Tématem třetí a čtvrté kapitoly je historický vývoj bönu. Práce odpovídá na otázky týkající se pronásledování bönu, kdy se konalo a kdo bön pronásledoval. V té souvislosti jsou zmíněni jak mytičtí, tak i historičtí králové v Tibetu. Bön ve svém vývoji podstupuje mnoho změn. Hlavní změnou se stává jeho reorganizace a instituonalizace, která má počátky v desátém století. Práce se soustředí na tradici terem. Termy jsou texty, které byly uschovány, aby nebyly při pronásledování bönu zničeny. Reorganizace je postavena právě na těchto textech. Na reorganizaci bönu se také podílely konkrétní osoby a celé rodinné linie. Jsou zde zmíněna jména a životy těchto osob a rodin. V závěrečné páté kapitole se čtenář seznámí s posvátnou zemí Olmo lungring. Je to místo, kde se měl narodit zakladatel bönu Tönpa Šenrab. K zemi Olmo lungring se váže mnoho otázek. Čtenář bude uveden do této problematiky, která se týká především lokalizace Omlo lungring. V celé práci je používán jak náhled badatelů, tak i náhled samotných následovníků bönu.

KLÍČOVÁ SLOVA

bön; tibetské tradice; tibetský buddhismus; Tönpa Šenrab Miwo; Tibet; Olmo lungring; Žangžung; terma

ABSTRACT

Bon is at present time quite wide-spread Tibetan tradition. At this project the Tibetan tradition of Bon is introduced. The project presents systematically and well-arranged introduction to the topic. Basic terms concerning Bon religion are represented together with historical context in which Bon tradition was developing. The founder of Bon Tonpa Shenrab Miwo and his life is mentioned in second chapter. Topic of third and fourth chapter is historical development of Bon. Questions about persecutions of Bon will be answered. Especially we will focus on the time of particular persecution and also on king who chase Bon. In the connection with that mythical and historical kings of Tibet are mentioned. Bon had changed a lot during its expansion. The most important change was its reorganization and institutionalization, which took place from 10th Century. Project deal with tradition of terma. Terma is a text which was hidden not to be destroyed during persecution of Bon and which was find-again later. The reorganization of Bon is based just on these texts. The developing of Bon proceeds because of certain people and families which helped extend these textual treasures. The names and lives of that people and families are mentioned there. The last section examines mythical country Olmo lungring. The main problem is location of Olmo lungring. The project offer both scientific and traditional point of view.

KEY WORDS

Bon; Tibetan traditions; Tibetan Buddhism; Tonpa Shenrab Miwo; Tibet; Olmo lungring; Zhang-zhung; terma

Obsah:

Úvod	1
1. Bön	9
1.1 Termín „bön“	10
1.2 Je bön šamanismem?	12
1.3 Společnost starodávného Tibetu	13
1.4 Bön jako komplexní víra v období tibetských králů	15
2. Šenrab Miwo	17
2.1 Biografie týkající se Šenraba Miwo	18
2.2 Život Šenraba Miwo	20
2.4 Život Šenraba jako Čhime Cugphü	24
3. Historický exkurz	25
3.1 Královská éra	26
3.2 Připojení Žangžungu k Tibetu	27
3.3 Persekuce bönu	28
3.4 První úpadek bönu	29
3.5 Druhý úpadek bönu	30
4. Rodové linie a zrození reorganizovaného bönu	34
4.1 Šenčhen Luga a jeho život	37
4.2 Význam rodových linií	39
4.3 Konkrétní rodinné linie	41
4.3.1 Rodina Šen	41
4.3.2 Rodina Šu	42
4.3.3 Rodina Du	42
4.3.4 Rodina Pa	45
4.4 Šenčhen Luga, jeho žáci a nauky s nimi spojené	46
4.5 Denpa Namkha	48
4.6 Pátý dalajlama Lozang Gjamccho	49
5. Olmo lungring	53
5.1 Problémy spojené s Olmo lungring	54
5.2 Hledání umístění Olmo lungring – Etymologický diskurs	56
5.2.1 Geografické koncepty – Koncept Velkých zemí	57
5.2.2 Koncept řek	59
5.2.3 Geografie jazyka	60
5.3 Popis Olmo lungring	62
Závěr	65
GLOSÁŘ TIBETSKÝCH TERMÍNŮ	69

Přílohy:	1
1. Nauky vyučované Šenrabem	1
2. Digum Cänpo	2
3. Koncept „Velkých zemí“	4
3. „Komcept velkých zemí“	5
4. Koncept řek	6

Úvod

„Co je to böň?“ je velmi častá otázka lidí, kteří se s tibetskými tradicemi ještě nesetkali. Stejnou otázku si pokládají i ti, kteří již o böňu něco zaslechli. V této práci se zaměříme naobecné představení náboženství böňu. Cílem bude vytvořit ucelený náhled na tuto tibetskou tradici, která se již oficiálně stala pátou školou tibetského buddhismu. Prameny ze kterých bude čerpáno, jsou až na několik výjimek v jazyce anglickém. Čtenář by si měl z této práce odnést přehledný úvod. Jak již bylo zmiňováno, rádi bychom poskytli ucelený vhled, ne vyčerpávající studii týkající se böňu.

V názvu je uvedeno slovní spojení „náboženství böňu.“ Bylo by vhodné tento termín definovat. Do jaké míry se definice náboženství dají aplikovat na náboženství böňu? Ve kterých aspektech se rozcházejí? Toto téma je velice problematické. Otázka by si zasloužila hlubší debatu a mohla by jí být věnována samostatná práce. Otázky týkající se této problematiky bychom nyní odsunuli stranou, neboť se v této odborné práci budeme zabývat obecným představením böňu, jako tradice.

Všechna témata spojená s Tibetem, jsou pro nás, zájemce z euroamerické kultury, o něco komplikovanější. Naším cílem není striktně dělit svět na Východ a Západ, ale pouze poukázat na odlišnost kulturního kontextu. Pohled na danou problematiku očima Tibetanů samotných je velmi důležitý. S tím souvisí i rozmanitost a odlišnost informací týkajících se böňu, ale i celého Tibetu včetně historie, geografie atp.

Značná podobnost böňu a buddhismu je místy až zarážející. Otázka po původu je tedy velmi zajímavá, ale nadmíru komplikovaná. Touto prací se nesnažím ukázat která z těchto dvou tradic je starší. Jasně je, že prameny buddhistické se v těchto tvrzeních rozcházejí s prameny böňu. Pokud budeme hledat historicky relevantní prameny, měli bychom se podívat na nezávislé zdroje. Ty ovšem ve většině případů chybí. Podle böňu sahá jeho historie hluboko do minulosti. Pro nás je teprve rok 649 n. l. první jisté datum v tibetské historii. Konkrétně jde o smrt tibetského krále Songcän Gampa. Jisté je, že znalost tibetských tradic nám pomůže pochopit tradici böňu. Obě náboženství vedle sebe existovala dlouhou řadu let, není tedy překvapením, že se navzájem ovlivňovala.

Téma bude uchopováno především z historického hlediska. Občas nám pomůže i lingvistický náhled. To především v kapitole týkající se geografických údajů země v níž böň vznikl. Částečně budou využívány i srovnávací metody. Komparace by nám měla

pomoci blíže pochopit tradici. Nejčastěji půjde o srovnávání bönu a tibetského buddhismu, nebo indického buddhismu, popřípadě bönu s dalšími indickými tradicemi.

Pro přehlednost budou tibetské termíny, uváděny v transkripci. Jejich transliterace bude uvedena na konci práce v glosáři tibetských termínů. V této záležitosti budou používána ustálená pravidla,¹ která jsou uvedena v pracích J. Kolmaše.²

V úvodní kapitole se pokusíme představit si obecně, co je to bön. Jak termín bön překládají západní vědci? Jak ho chápou samotní přívrženci této tradice? Co termín znamená v překladu z tibetštiny? Těm, kteří by se snažili striktně oddělovat bön od buddhismu nabídneme vysvětlení, že výraz „bön“ znamená to samé co dharma (tib. čhö). Je tedy téměř nemožné pohlížet na ně jako na dvě spolu nesouvisející tradice. Bön znamená, jak před-buddhistické náboženství Tibetu, tak i náboženství s naprostou organizací vznikající v 9. a 10. století n. l. Termínem bön je také označován komplexní soubor věr v dobách tibetských králů. Když byl bön komplexním náboženstvím v dobách králů, jak je možné, že byl pokládán za šamanismus? Je snad bön šamanismem? Jak k takovému tvrzení vědci došli? Cesta nebyla složitá. Pouze několik faktů zamotaných do sebe a bön, jako šamanistická víra Tibetu byl na světě. Jak se bön dostal do takové situace?

Abychom celé situaci lépe porozuměli, přiblížíme si historický kontext, ve kterém vznikaly všechny tibetské tradice. Uděláme si krátký průřez tehdejší tibetskou společností. Kdo byli tzv. vypravěči, pěvci hádanek a zaříkavači? Jakou měli funkci? Jak to souviselo s tibetskými králi? Víme, že například vypravěči byli nositeli mýtů a legend. Odkud máme převážnou většinu zpráv o této době? Právě z mýtů a legend. Ty vypovídají o tehdejší době nejvíce. Je tedy jasné, že orientace v tehdejší společnosti je základním předpokladem pro její porozumění. Také se zmíníme o tom, proč jsou dodnes někteří vědci skeptičtí k existenci bönu v dobách králů.

¹ J. Kolmaš je uvádí mimo jiné i v knize *Dějiny Tibetu*. „Tibetský pravopis se zformoval v podstatě s vytvořením tibetského písma v 7. století po Kr. a od těch dob již nedoznal podstatnějších změn. Je to tudíž pravopis silně historický, značně se rozcházející se současnou výslovností. Jinak řečeno, v tibetštině existuje velký rozdíl mezi tím, jak se slova píší a jak se dnes doopravdy vyslovují. Proto kvůli přesné identifikaci tibetských slov ve slovnících se v odborné literatuře ustálila praxe uvádět vedle jejich přibližné, v daném případě o českou fonetiku se opírající podoby výslovnostní (v textu knihy a v rejstříku stojí na prvním místě), také jejich přesnou podobu psanou (v rejstříku vytištěnou kurzívou a vsazenou do kulatých závorek)“. C. W. D. Žagabpa, *Dějiny Tibetu*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s 388.

² Josef Kolmaš

V následující kapitole se budeme soustředit na ústřední postavu bönu, na zakladatele Šenraba Miwo. Jak by se mohli mnozí domnívat, zakladatelem bönu není Buddha Šakjamuni, ale právě Šenrab Miwo. Byl Šenrab skutečnou osobností, nebo ne? To je velmi těžké říci. Pro následovníky tradice by odpověď zněla: Zajisté, že ano. Pro nás to není tak jednoduché. Nezávislé prameny Šenraba zmiňují jen několikrát. Jenže jeho jméno je velmi univerzální. Co znamená v překladu Šenrab? Ve starodávném Tibetu bylo mnoho šenů, nemohl být zkrátka jedním z nich? Problematické je, že Šenrab se narodil v posvátné zemi Olmo lungring. Tedy řekněme, že v Taziku, v Žangžungu. Žangžung byl připojen k Tibetu pravděpodobně až někdy v 7. století n. l. I existence samotné země Olmo lungring je stejně tajemná, jako existence Šenraba Miwo. Jak se k tomu staví dnešní vědci? Jak přívrženci tradice? Co pro ně znamená tato posvátná osoba? Pro následovníky bönu je Šenrab především soucitným učitelem, který vede bytosti k osvobození z cyklu znovuzrovnání. Velmi podobně, jak je tomu u historického Buddhy Šakjamuniho.

Z jakých pramenů víme o životě Šenraba? Již jsme si řekli, že dokumentů zmiňujících Šenraba je značné množství. Hlavní jsou tři hagiografie Dodu, Zermig a Zibži. Které zároveň tvoří jádro dnešního bönpa kánonu. Jaké je jejich stáří? Co tyto hagiografie zmiňují? Především vypovídají o životě Šenraba Miwo. Nalezneme v nich jeho původ i průběh celého jeho života včetně smrti. Nebude novinkou, když dodáme, že je tu také spousta legend. Legendy se vztahují k nadpřirozeným jevům a činům Šenraba. Pokud se podíváme na tibetské písemnictví, zjistíme, že hagiografie se s klasickým písemnictvím často velmi shodují. Čím je to zapříčiněné? Tato paralela s obecně známými literárními tématy v Tibetu je nadmíru zajímavá. Často se setkáváme s tvrzením, že tyto příběhy byly bönpa tradicí okopírovány od buddhistických. Nemohlo to ale být naopak? Vzpomeňme na celkový historický kontext. Co když se kopírování nekonalo vůbec? Do hagiografií se mohly dostat obecně známé a rozšířené kulturní prvky a vyprávění, nic víc v tom být nemuselo.

Na závěr druhé si uvedeme příběh, který zachycuje život Šenraba jako Čhime Cugphü.

V následujících kapitolách se budeme zabývat historickými událostmi. Největšími tématy budou persekuce bönu, připojení Žangžungu, reorganizace nauk bönu a tradice znovunalezeným pokladů, tzv. terem. Není divu, že tyto kapitoly tvoří

nejobsáhlejší část práce. Snažíme se v ní zachytit období od legendárních králů, až po osmnácté století. Proto je celé téma rozděleno do dvou kapitol. První se zabývá obdobím legendárních králů a končí začátkem desátého století. Právě tam začíná část druhá, která se věnuje událostem až do století osmnáctého. Mnohé historické události však opomíjí. Zachycujeme tu především historický vývoj v rodinných liniích.

První část nás zanesse do období starodávného legendárního Tibetu. Králové, kteří tu panovali, jsou zahaleni různými tajemstvími a podivuhodnými příběhy. Vyprávění jsou proto velmi pozoruhodná a plastická. Čtenář se nemůže nudit, pokud se těmito vyprávěními probírá. D. Berounský tyto situace vystihuje slovem bizarní. Přesně tak na nás působí. A přesto se z těchto vyprávění dozvídáme, kdo byl nepřítelem bönu. Kdo se postaral o jeho ničení. Jak se králové po své smrti vraceli zpět do nebe pomocí božského provazu mu. A jak král, který se jmenoval Digum Cänpo, jako první své tělo zanechal na zemi. Jak se to stalo? Jednoduše přetáhl si svůj božský provaz mu a nemohl se tak vrátit na nebe. Je náhodou že právě Digum Cänpo byl úhlavním nepřítelem bönu? A jako první zanechal své tělo v pozoruhodných okolnostech na zemi?

Je zřejmé, že první pronásledování bönu se konalo za krále Digum Cänpa, tedy především podle bönpa zdrojů. Jak to ale bylo s persekucí druhou? Víme, zda se vůbec udála? Pochybnosti o počtu persekucí bönu dodnes existují. Tradice bönu v tom má jasno. Druhé pronásledování bönu se dělo za krále Thisong Decäna. Nebo za krále Songcän Gampa? A co země Žangzung, kdo ji připojil k Tibetu? Byl to snad ten samý, jenž pronásledoval böň? A co se dělo mezi tím? Když se nad celou záležitostí zamyslíme, vyvstane nám tisíce otázek. Na všechny nebudeme schopni odpovědět, ale na některé přeci jen odpověď máme. A pokud odpověď nemáme my, bönpa tradice určitě ano.

Tibet v dobách kulturních hrdinů Songcän Gampa (617-649/5) a Thisong Decäna (755-797) prodělával nesmírný rozmach. Ač byl tento rozmach doprovázen velikými změnami, zdá se, že se skutečně vtiskl do podvědomí Tibetanů. Po jistém čase lidé tyto změny vítali a prosazovali je s vervou. O jakých změnách je řeč? Především o příchodu buddhismu do Tibetu. Jak se k tomu stavěli příslušníci bönu? To je otázka. Odpovědi na ní je mnoho, podle toho, do kterých pramenů nahlédneme. Dozvídáme se, že se lidé s těmito změnami nemohli vyrovnat, neboť královská božstva byla od

nepaměti nakloněna bönu. Nebo naopak, že bön se pomalu pod vlivem buddhismu rozptyloval, až s ním nerozličně splynul. Jinde se zase dočteme, že lidé byli buddhismem tak okouzleni, že se rozhodli pro jeho podporu. Stejně tak to mělo být i s králem Thisong Decänem, který buddhismus prohlásil za oficiální víru Tibetu. Mělo se tak stát po soutěži, nebo debatě, chcete-li, odehrávající se v Samjã. Kdo se jí účastnil? Shodují se zde prameny ve svých výpovědích? Někde ano, někde si ale nejsou ani podobné.

Prameny na které se budeme spoléhat v druhé části kapitoly, jsou spíše bönpo původu a převážně se shodují. Západní vědci tedy v tomto smyslu nemají větší potíže. To, že události v Tibetu mezi začátkem desátého a jedenáctého století nejsou zcela známé, není novinkou. Jisté je, že byly nesmírně důležité pro pozdější šíření jak bönu, tak buddhismu. Něco málo přeci jen víme. Víme, že Tibet byl zmítán nepokoji a bezvládím. Netrvalo dlouho a situace se ujali buddhisté. Chopili se vlády a tím započali dlouhé století buddhistické nadvlády nad celým Tibetem. V jaké situaci se tehdy nacházel bön? Co vše musel změnit, aby se ve stínu buddhismu nevytratil? Ano právě slovo změna je tu stěžejní. Bön podstupuje velkou reorganizaci. Velice záhy pochopil, že pokud chce přežít, musí pro to něco udělat. Jak tato reorganizace probíhala? Kde bön vzal vzory pro svou reorganizaci? Co vše musel změnit? Byla to především struktura. Aby se bön mohl dále rozšiřovat a tím čelit narůstajícímu vlivu buddhismu bylo potřeba vystavět instituce. Instituce, které by se postaraly o vzdělání mnichů, kteří pak budou moci dále rozšiřovat nauky. Jako vzor tedy posloužil buddhismus, který byl v té době plně organizovaný.

Jak to ale bylo s naukami? Jestliže byly všechny bönpo nauky schovány za krále Thisong Decäna, aby nebyly zničeny, co mělo být v kláštorech vyučováno? O to vše se postarali tertoni, nálezci pokladů. Nebo také znovuobjevitelé tehdy uschovaných textů. Nejvýznamnějším z nich byl Šenčhen Luga. Tradice nalézání pokladů zážívala ohromný rozmach. Texty byly ve velkém nalézány, uspořádávány a dále rozšiřovány. S tím je spojena i problematika autorství těchto nalezených textů. Jak je to tedy s autorstvím terem? A konkrétně jak je to s autorstvím terem u Šenčhena Luga? V čem je právě Luga tak významný, když byl pouze jedním z mnoha nálezců? Byl tím nejslavnějším. Podařilo se mu texty ve velké míře šířit dále. Vytvořil kolem sebe skupinu velmi šikovných žáků. Každý žák příslušel k jisté rodinné linii, která měla vlastní tradici a

velmi často držela patronát nad nějakým stěžejním klášteřem. Kláštery byly centry vzdělávání, kultury a veškerého dění. Tím se pomalu dostáváme k významu rodin a celých rodinných institucí.

Členové rodin tvořili jádro při šíření bönu především v 11. – 15. století. Rodina se stává jakousi institucí, která přechovává jisté náboženské praktiky a později vytváří konkrétnější směry. V rámci rodových linií se objevují ti nejdůležitější učitelé, spolu se svými žáky. Na tom není nic nového, ale je potřeba tento fakt zdůraznit. V rámci rodin se objevují zmiňovaní nálezci pokladů terem, tzv. tertoni. A když si připomeneme, že se v rámci rodových linií zakládají první kláštery a větší sídla. Je jasné že, se v rodinách uchovávají ty nejcennější informace, které se pak předávají z generace na generaci. Nejznámější rodiny jsou Dru, Šu, Pa, Meu a popřípadě i Šen. Jako zkratka se používá v anglickém jazyce Drušu Pameu. V kapitole budeme pokračovat podrobnějším přehledem významných osobností, především tertonů, tedy nálezců pokladů, jejich žáků a nauk, které předávaly. Tato část kapitoly bude značně informativní, ale je nutné ji zde uvést.

Naopak velmi poutavé jsou další dvě podkapitoly. Denpa Namkha je ústřední postavou kapitoly 4.5 a pátý dalajlama Lozang Gjamccho kapitoly 4.6. O důležitosti Namkhy jsme již hovořili. Tato kapitola nám poskytuje pohled na jeho osobu z očí Tibetanů. Byl pro ně symbolem ne-sektářského hnutí v Tibetu. Stal se přímo hrdinou, který přijal buddhismus, aby zachoval böň. Jeho hrdinský čin je pamatován dodnes. Co dalšího je spojováno s jeho jménem? Schovávání textů. Právě on se údajně měl chopit tohoto velkého úkolu a dokonce s požehnáním krále měl texty uspořádat a uschovat. Mělo se tak stát v době, kdy byl už böň pronásledován. Velmi pozoruhodné. Především, když o tom vypovídají böňpo prameny. Tentýž král, který pronásleduje böň, nutí příslušníky bönu, aby přestoupili na buddhismus, nebo spáchali sebevraždu, dovoluje Denpovi, aby uschoval texty bönu a uchránil je tak před zničením. Čím to mohlo být, že král toto povolil? Bylo to snad úctou k osobě Namkhy? Nebo k bönu? Nebo byl král i přes své podlé činy vůči bönu natolik charakterním člověkem a svolil alespoň uschovat texty pro příští generace? Nebo se to zkrátka tradici bönu hodilo. A toto ve svých pramenech uvedla, neboť kolem pozdějšího odkrývání textů se točí celý pozdější vývoj bönu?

A konečně pátý dalajlama. Někteří by mohli namítnout, že instituce dalajlámů patří k tradici gelugpa, co to tedy má společného s bönem? Mnohé. Pátý dalajlama patří k významným osobnostem bönu. Byl snad bönpa? To s největší pravděpodobností ne, ani jím být nemohl. Pro jeho tradici by to bylo nepřipustné. Přeci jen ale mohl mít jisté sympatie k naukám bönu. Ty si však nechával do svého soukromí. Co se ovšem projevilo navenek, bylo že, v roce 1679 vydal dekret, ve kterém uznává Věčně trvajícím böň, za původní esoterické učení. Tím příslušníkům bönu velmi usnadnil situaci. Politické události v jeho době nejsou zrovna jednoduché. Pokusíme si je v kapitole lehce nastínit. Co nás bude zajímat nejvíce? Osoba druhého pančhenlamy Lozanga Ješeho. Nemohly za jeho volbou stát nějaké konkrétní strategické, nebo politické kroky? Proč se tak ptáme? Neboť druhý pančhenlama byl bönpa. Jak je možné, že někdo z tradice bönu se ocitne v jedné z předních pozic tradice gelugpa? Vědělo se o tom? V jaké rodině se objevil převtělenec pančhenlamy? A co se stalo s rodinou? Nebylo to poprvé, co se něco podobného stalo.

V závěru práce nás čeká kapitola věnující se záhadnému tématu. Kapitola se nazývá Olmo lungring a o záhady v ní skutečně není nouze. Nejvíce badatele trápí otázka o existenci Olmo lungring, zda doopravdy existuje (nebo existovala), nebo je jen součástí legend a mýtů. To znamená, zda je možné tuto zem navštívit, jako každou jinou. Na to bychom jen stěží hledali pozitivní odpověď. Podivné na tom všem je, že bönpa mají v její existenci jasno. Pro ně je Olmo lungring skutečná. Vždyť je to místo narození velkého učitele, jejich mistra a zakladatele bönu Šenraba Miwo. Co bönpa pokládají za chybné? Snahu umístit Olmo lungring někam na zem. Kde by se tedy měla nacházet, když ne na zemi? Přesto se badatelé s nejasným umístěním Olmo lungring slušně vypořádávají.

K čemu se dospělo a na základě čeho? Prozradíme pouze jediné, nejslibnějším kandidátem se stává Afghánistán. Proč ale vědci mají snahu přesně lokalizovat tuto zem a bönpa se tím skoro nezabývají? Mohli bychom zajít ještě dál a ptát se: V čem spočívá touha vědět, kde se zem nachází? To bychom ale zabíhali do přílišných detailů. Nechme tedy tuto otázku stranou.

Sama tradice nabízí mnoho informací o Olmo lungring, především v literatuře. Proč i navzdory těmto informacím badatelé nejsou spokojeni? Právě o tomto a jiném podobném se dočteme v první části páté kapitoly.

Dále se podíváme, jaké jiné problémy se pojí s umístěním Olmo lungring. Následovat bude tzv. „stopařina.“ Co to znamená? Jednoduše, budeme se snažit vystopovat lokalizaci posvátné země. Spolu s Danem Martinem se vydáme hledat indicie, které by nám mohly pomoci. Navštívíme tak svět slov. Zkusíme, co vše nám může nabídnout etymologická metoda. Co vlastně znamená Olmo lungring v překladu? Druhý způsob hledání indicií, se bude pohybovat v oblasti geografických konceptů. Tyto koncepty jsou pro Tibetany velmi typickou záležitostí. Shodují se v některých bodech tyto dva způsoby hledání posvátné země? Co o Olmo lungring říkají geografické koncepty? V jakých materiálech a z které doby máme tyto informace? To vše je velmi důležité a může nám to pomoci vydat se tím správným směrem.

Geografické koncepty zahrnují více bodů. Díky nim si uděláme exkurzi do tzv. Velkých zemí, přímo k hoře Tise (Kailás chceme-li). Stěžejní cestou bude putování po proudu řek. Řeky, ač nemluvné, mohou do této záležitosti promluvit více, než si myslíme. Nejvíce nám toho říkají řeky Oxus, Indus a Syrdarja. Právě tyto řeky zmiňují staré bönpa prameny nejčastěji.

Finální zastávkou v naší exkurzi bude oblast jazyků, jako je Baktrijština, jazyk Žangžungu, nebo jazyk Kapita. Jak konkrétně tyto jazyky souvisí s Olmo lungring? Nachází se tu nějaké paralely s konceptem řek? Jak jsme již zmiňovali, velmi slibným kandidátem je severní Afghánistán.

Když se tak detailně věnujeme poloze této země, jistě by nás všechny zajímalo, jak vypadá. Jak tuto zem popisuje kosmologie bönu? Stěžejním bodem je hora Jungdung Guceg, neboli devítipatrová svastiková hora bönu. Její vrchol je popisován jako mající tvar krystalického monolitu. To znamená, že její špiče je pokryta sněhem nebo ledem. Tradice nám dokonce popisuje vstup do Olmo lungring. Proč se po něm zkrátka nevydat a nedojít tam? Když bychom pokračovali v záhadném hledání Olmo lungring, stanovisko asketů by nám výtečně zapadlo do konceptu. Asketové tvrdí, že se země nachází v jiné dimenzi světa. Tento svět by ovšem mohl existovat na zemi, ale je nepřístupný lidem s omezenými smyslovými schopnostmi. Kdo má tedy do země přístup? A jak tato zem vypadá? O tom se dá polemizovat. Olmo lungring v sobě zkrátka skrývá mnoho tajemného a neznámého. Tato bájná zem je obestřena otazníky.

Nyní se už ale pusťme do představování tradice bönu. Začněme hned s tím základním, s termínem „bö.“ Pojděme si vysvětlit co je to bö.

1. Bön

Začněme klíčovým termínem, který nás bude provázet celou prací. Položme si hned v úvodu základní otázku: Co je bön? Nejprve si termín představíme. Letmo se podíváme, jak ho dnes uchopují západní vědci. Podíváme se na to, co termín „bön“ znamená pro následovníky samotné tradice. Nakonec si položíme provokativní otázku: zda je bön šamanismem? Přesněji: jak se stalo, že byl bön nazýván šamanismem? Při řešení tohoto problému se pokusíme poukázat na kontext, ve kterém se všechny tibetské tradice vyvíjely. To by nás mělo seznámit s problematikou striktního dělení tradic. Takové dělení je v tomto případě naprosto vyloučené. Všechny tibetské tradice jsou navzájem provázané. To je dáno především historickým vývojem a totožným prostředím, ve kterém tento rozvoj probíhal. Proto je nevhodné dívat se na jakoukoliv tradici odděleně. Naopak, jestliže chceme porozumět tibetským tradicím, měli bychom na ně hledět v rámci kontextu. Tímto kontextem se míní jejich historický vývoj. Mohly bychom použít přirovnání k pavoukovi a jeho síti. Pavouk tu představuje danou tradici, která je umístěna vždy někde v síti. Síť je spletená z jednotlivých vláken, ale dohromady dává fungující celek. Celá je vzájemně propojená. Stejně tak byly a jsou vzájemně propojené všechny tibetské tradice. Pokusíme se tu tento kontext přiblížit a poukázat na provázanost tibetských tradic. K tomu nám pomůže kniha R. A. Steina.³

Na závěr ještě zmíníme stanovisko G. S. Karmaye.⁴ Otázka, kterou si zde položíme, zní: Existoval bön jako komplexní víra v období tibetských králů? Karmay se domnívá, že ano. Jak k tomuto přesvědčení došel? Vysvětlení necháme na později, na závěr kapitoly. Tím bychom kapitolu uzavřeli. Nyní se vraťme k naší klíčové otázce a pojďme si představit termín bön.

³ Rolf Alfred Stein (1911 – 1999) byl vyhlášeným sinologem a tibetanistou dvacátého století. Jeho nejznámější působiště se nacházelo v Paříži. Později dokonce přijal francouzské občanství. Během války se vyskytoval ve Francouzské Indočíně, kde pracoval jako překladatel a kde byl i uvězněn. V roce 1960 dokončil doktorát. Mezi jeho studenty patří mimo jiné i tibetanista G. S. Karmay.

⁴ G. S. Karmay je jeden z nejpřednějších tibetanistů. Narodil se v provincii Amdo v Tibetu a navštěvoval místní bönpo klášter. Ve dvaceti třech letech obdržel titul Geše a odešel studovat do Depungu. V roce 1959 se s celou svou rodinou odstěhoval do Indie. Od roku 1961 do roku 1964 navštěvoval školu orientálních a afrických studií v Londýně, kde vystudoval doktorát. V roce 1996 byl zvolen prezidentem mezinárodní asociace pro tibetská studia. Je autorem nesčetného množství publikací.

1.1 Termín „bön“

Západní vědci přijali tibetský termín bön, spolu s přídavným jménem bönpo. Termín poukazuje na starodávnou před-buddhistickou tradici, která byla později ovlivněna buddhismem. Je nutné dodat, že ovlivňování probíhalo i v opačném směru. To znamená, že i buddhismus byl ovlivněn bönem. Jak jsme již zmiňovali, samotný výraz bön západní vědci překládají třemi způsoby:

- Bön jako před-buddhistické náboženství Tibetu, jinak také nazývané mi čhö (mi-chos), „náboženství lidí.“
- Bön jako náboženství, které se objevuje v Tibetu od desátého století n. l.
- Bön jako označení pro mnoho beztvarych a populárních představ v Tibetu.

Tyto představy zahrnují prorockví, kult lokálních božstev a koncept duše.

V prvním případě se jedná o před-buddhistické náboženství Tibetu, které bylo potlačeno buddhismem v osmém a devátém století n. l. O této formě náboženství nevíme příliš mnoho.⁵ Badatelé se snažili rekonstruovat toto náboženství na základě starých dokumentů. Zdá se, že se náboženství zaměřovalo na postavu krále, který měl mít nadpřirozenou sílu. Propracované rituály prováděli právě bönpo, kteří byli v té době nazýváni zaříkávači, nebo odříkávači, či recitátoři magických formulí a různých zpěvů.⁶ Rituály, prováděné těmito zaříkávači, se v první řadě soustředily na vyprovázení duše zesnulého. Důraz byl kladen na bezpečný odchod z tohoto světa. Duše se tak měla dostat do posmrtné země blaženosti. Zjednodušeně, jednalo se o pohřební rituály. Účel

⁵ Jisté informace nám poskytují manuskripty z Tunchuangu. Dokumenty z Tunchuangu pocházejí z osmého až devátého století n. l. Obsahují mnoho textů v archaickém jazyce, kterému je poměrně těžké porozumět. Z lekcí Dr. Joanny Grely „Literatura tybetańska“ 2009, Krakow. Víme, že tyto dokumenty byly zpečetěny kolem roku 1035. Nejstarší datum je kolem roku 924, nebo 984. Je tu ovšem možnost, že některé z textů jsou ještě starší. Karmay, G. Samten, Early evidence for the existence of Bon as...: Mandala Book Point, 1998. s. 158. G. S. Karmay. Manuskripty se našly v buddhistickém jeskynním komplexu právě v Tunchuangu. Tunchuang se nacházel ve východní části tehdejší Hedvábné stezky, která byla v prvním století centrum buddhistické aktivity. V roce 1900 jeden mnich, který se podílel na restaurátorských pracích, objevil skrytou jeskyni, která byla plná starodávných manuskriptů. V roce 1907 Aurel Stein koupil mnoho z manuskriptů. Dalšími, kdo si tyto manuskripty odnesli, byli například Paul Pelliot a další jiní. Tyto manuskripty spolu s dalšími můžeme dnes nalézt po celém světě. Značné množství je v Londýně, Paříži a také v Číně. Manuskripty jsou nejčastěji datovány do období od 5. století do 10. století. Obsahují nejstarší buddhistické texty. Jsou to velmi vzácné dokumenty, neboť díky nim poznáváme ranou historii tibetského buddhismu, ale i jiných tradic. URL: <http://www.chibs.edu.tw/exchange/CONFERENCE/4cicob/fulltext/schaik.htm>

⁶ Důležité je zdůraznit, že jejich náboženský systém byl odlišný od buddhistického. Šlo o jinou tradici než buddhistickou.

byl dvojí, jednak šlo o zajištění blaženosti zesnulého. Za druhé měli být zžitkovány pozitivní činy zesnulého, které sekundárně měly vliv na štěstí pozůstalých.

V druhém případě se termínem böň označuje náboženství, které se objevuje v Tibetu v desátém a dvanáctém století n. l. Ve stejném čase, kdy pobíhá opětovné šíření buddhismu. Buddhismus se po svém temném období stává znovu dominantní vírou Tibetu. Tato tradice böňu, pokračující bez přerušení až do nynější doby. Má mnoho společných prvků s buddhismem.⁷ Někteří vědci mluví dokonce o neortodoxní formě buddhismu.⁸ Poukazují na to, že podobnost buddhismu a böňu je tak značná, že chápou böň jako neortodoxní formu tibetského buddhismu. V rozporu s tímto tvrzením je názor následovníků böňu. Ti totiž zastávají názor, že jde o tradici původem dřívější než buddhismus. Odkazují tím tedy na před-buddhistickou tradici Tibetu, která má odlišný původ, historii a uznává jiný koncept náboženské autority.

Ve třetím případě je böň označením pro mnoho beztvarych a populárních představ v Tibetu. Je v nich zahrnuto proroctví, kult lokálních božstev a koncept duše. Je to celá soustava myšlenek a zvyků náležících k původní tradici. I když se tento celek myšlenek a zvyků nazývá náboženský, nemá žádné řízení, organizaci ani doktrínu. Nemá skoro ani pojmenování.⁹ Samotní Tibetané termín böň nepoužívali, místo toho se setkáváme s termínem „bezejmenné náboženství.“¹⁰ Termín böň jako takový, se začal používat až později.¹¹

Nyní se podíváme na nejdůležitější výklad termínu böň, z pozice následovníků böňu. Ti, kteří následují náboženství böňu si říkají böňpo. Přičemž böňpo je ten, který věří v böň. Böň pro něj znamená to samé, co realita, pravda, nebo jakási měnící se doktrína, která je skrze realitu a pravdu zřetelná. Zjednodušeně, použijeme-li

⁷ Detailnější náhled nalezneme níže, v kapitole „Rodové linie a zrození reorganizovaného böňu.“

⁸ Například Dr. David Snellgrove ve své předmluvě ke knize *Bön – The magic world, The indigenous religion of Tibet* představuje böň jako heterodoxní formu tibetského buddhismu.

⁹ R. A. Stein, *Tibetan Civilization*, Stanford: University Press, 1972, s. 164.

¹⁰ Nameless religion, bezejmenné náboženství. Jinak také náboženství lidí *mičhö*.

¹¹ Termín böň se začal používat až v době velké reorganizace böňu. Tradice postupně měnila svou tvář. Musela lépe zformovat svou strukturu, neboť byla pod tlakem buddhismu. Buddhismus v té době již plně organizovaný pomalu utlačoval böň. Böň nezahálel a začal svou tradici oživovat. V té době se zavedl termín böň. Více se v kapitole „Rodové linie a zrození reorganizovaného böňu.“

komparativní metodu, bön má stejný význam jako tibetské slovo čhö¹² (chos), což v překladu do sanskrtu znamená to samé co dharma pro buddhisty.¹³

Nyní již víme, jak termín bön, chápou samotní bönpö. Abychom lépe porozuměli výše uvedenému dělení,¹⁴ zaměříme se na prostředí starobylého Tibetu. Zaměříme se na prostředí, ve kterém má počátky přesvědčení, že bön je šamanismem.

1.2 Je bön šamanismem?

Položme si tedy otázku: je bön šamanismem, nebo není? S odpovědí nebudeme váhat a uvedeme stanovisko R. A. Steina. Autor uvádí, že by bylo chybné pokládat bön za šamanismus. Položme si tak výstižnější otázku: jak je tedy možné, že badatelé považovali bön za šamanismus? Cesta k takové interpretaci nebyla nijak složitá. Historikové totiž toto téma značně zamotali. Propletli do sebe dva různé body. Fakt, že bön byl v Tibetu dříve než buddhismus. A také fakt, že vše co předcházelo buddhismu, bylo přirozeně barbarské, necivilizované a odehrávalo se to ve věku temnoty.¹⁵ Tímto vzniklo přesvědčení, že bön, který byl v Tibetu dříve než buddhismus ve věku temnoty, byl barbarský a necivilizovaný.¹⁶ Jak s tím souvisí šamanismus? Jednoduše, od takového přesvědčení plného obrazů barbarství, zvěrstva a temnoty je už jen krůček k šamanismu. Vyskytlo se tedy rovnítko, které srovnalo to, co je primitivní a barbarské s šamanismem. Shrňme si závěr tohoto procesu, ve kterém se stalo, že bön byl interpretován jako šamanismus. Na konci této cesty máme bön, jako původní šamanistickou víru Tibetu. Tento pohled je však zkreslený. A celá záležitost je mnohem komplexnější. Je nutné uvědomit si, že bön byl pouze jedním z prvků náboženského

¹² Překlad slova čhö není tak jednoduchý. Slovo může poukazovat také na náboženství. Nebo jeho překlad může znamenat také „zvyk“, či „obyčej.“ R. A. Stein, cit. dílo s. 192.

¹³ Kvaerne, Per. *The Bon religion of Tibet: The Iconography of a living tradition*, London: Serindia Publications, 2001. s. 9-10. Per Kvaerne je přední norský tibetanista historik umění, narodil se v roce 1945 v Oslu. Je členem Norské akademie věd. Od roku 1992 je předsedou rady na Institutu pro srovnávací studium lidských kultur. Vydal mnoho knih především se soustředí na bön.

¹⁴ Máme zde na mysli rozdělení, jak dnes termín bön uchopují západní vědci.

¹⁵ „Tibetáné před příchodem buddhismu nebyli tak „stupidní“ a „barbarští“ jak je sama jejich tradice popisuje. Byli úctyhodní a inteligentní. Tibetští žáci, kteří se učili u Číňanů, byly stejně skvělí jako ti, kteří se vrátili z Indie.“ R. A. Stein, cit. dílo s. 59.

¹⁶ Bylo by na místě poukázat na zdroje, ze kterých toto přesvědčení pramení. Například raná díla misionářů atp.

světa. Bönpo byli pouze jedni z mnoha takzvaných zaříkavačů ve starodávném Tibetu. Přibližme si nyní zlehka tehdejší Tibet.¹⁷ A pokusme se celou situaci zpřehlednit.

1.3 Společnost starodávného Tibetu

Je nutné uvést, že hlavním zdrojem informací jsou v tomto případě legendy a mýty. Především ty vypovídají o událostech před rokem 600. Nejde o historii, jak ji zná západní věda. Data většinou nesedí. Byla přiřazena později učenci, jejichž díla se nám dochovala. Mýty a legendy však stojí za povšimnutí, jak uvádí R. A. Stein. Z těchto mýtů a legend se dá nejvíce posoudit racionální pohled na vývoj společnosti. Tibetská kultura je po okraj zaplněna mýty a legendami. Mýty vypovídají o počátcích světa, o původu Tibetanů, o původu prvních králů a některé zároveň mívají i poučný charakter. Téměř ke všemu na co si vzpomeneme, se vztahuje legenda, nebo vyprávění. Kdo byli ti, kteří tyto příběhy šířili? Jací lidé žili tehdy v Tibetu? Podíváme se na skupiny lidí, kteří byli součástí tehdejší společnosti a kteří jsou pro naši diskuzi významní.

Především tu máme vypravěče¹⁸ (*sprung*), pěvce hádanek¹⁹ (*lde'u*) a zaříkavače.²⁰ V té době v Tibetu převládala tradice ústního vyprávění. Jde o dobu, kterou J. Grella nazývá předliterární, neboť první literární záznamy máme až ze sedmého století.²¹ Co je pro nás důležité? Právě vypravěči a pěvci hádanek byli součástí bezejmenného náboženství tzv. *mi chö* (*mi-chos*) náboženství lidí. Jednalo se o folklor. Nejstarší muž z rodinného klanu vyprávěl moudra, často v poetickém stylu. Vyprávění

¹⁷ Jedná se o dobu dávných mytických králů, kteří předcházeli Songcän Gampa (617-649) a ještě dříve. (Pro představu si uvedeme některá jména mytických králů Nāthi Cänpo, Digum Cänpo, Pude Gunggal atp.)

¹⁸ V Tibetu se po dlouhá staletí učily texty nazpaměť. Vypravěči, kteří chodili křížem krážem a povídali různé příběhy, se vše učili nazpaměť. Dodnes existují vypravěči eposu o Gesarovi. Vyprávění mohou mít až milión slov. Z lekcí Dr. Joanny Grely „Literatura tybetańska“ 2009, Krakow.

¹⁹ Nemáme žádné informace o tom, jak byly tyto písně a hádanky (*lde'u*) předávány. Víme jen, že se dochovaly v písních zpívaných na svatbách a jiných slavnostech. R. A. Stein, cit. dílo s. 266.

²⁰ To byli ti, kteří prováděli obřady a rituály tzv. *šen*.

²¹ J. Grella rozděluje tehdejší druhy vyprávění do několika kategorií. První je *glu* – jednalo se o písně, které se zpívaly na svatbách a slavnostech. Byl v nich prostor na komentáře vůči společnosti. Na svatbách si je zpívali manželé navzájem. Další jsou *gtam dpe* – jsou to vyprávění o počátcích, například o počátku světa, odkud se vzala instituce manželství atp. Dále tu jsou *lde'u* – hádanky. Povídaly se o svátcích a měly především zábavný charakter. Byly také svázané se svatbou. Nevěsty se musely vykoupit správnou odpovědí, která byla často nelogická. *Sprung* – byly básně a vyprávění, přetrvaly dodnes v trochu pozměněné formě. *Bon* – což byly rituály. Z lekcí Dr. Joanny Grely „Literatura tybetańska“ 2009, Krakow.

bylo plné metafor. Cokoliv týkající se víry a náboženství zde bylo zaobaleno v kontextu sociálního chování. Mičhö bylo zkrátka náboženství lidí, hluboce zakořeněné v jejich zvycích a kultuře.

Mimo náboženství lidí bylo v Tibetu i náboženství bohů tzv. lha čhö (lha chos). Do této kategorie spadají již zmínění zařikávači.²² Mezi těmito zařikávači hráli bönpö důležitou roli. Jejich úkolem bylo mimo jiné i ochraňovat království. Tibetští historikové říkají, že před tím než dorazil buddhismus do Tibetu, ochraňovali království bönpö.²³ Ochraňovali také legendární krále a starali se o jejich pohřební rituály. Bön byl jedním z mnoha komponentů náboženského světa.

Co bychom si z této části měli odnést? Všechny tyto náboženské formy sdílely stejné prostředí. Není divu, že se navzájem prolínaly a mísily. Nebylo by správné oddělovat od sebe jednotlivé tradice a vymezovat jednu vůči té druhé. Stejně tak je to i s prvky náboženského světa. Je velice obtížné určit původ konkrétních prvků. Pokud je vůbec tato snaha na místě. Určování původu jednotlivých prvků by snadno mohlo v tomto kontextu ztratit smysl. Ve starodávném Tibetu byl náboženský život velice rozmanitý. Když k tomu ještě připočítáme pozdější infiltrování buddhismu, dostaneme skutečně pestrý výčet různých tradic. Prvky z jedné tradice mohou být přítomné ve všech ostatních náboženstvích. Stejně tak je to i s buddhismem. Vliv buddhismu je vidět všude. Buddhismus prosakuje do domorodých věr, které byly původně ne-buddhistické. Jde o velmi podobný proces, který proběhl v Evropě. Často můžeme pod povrchem křesťanských zvyků nalézt starodávné zvyky a prvky předkřesťanských evropských národů. Bön v tomto případě není výjimkou. Nachází se ve velmi podobné situaci.

Jestliže chceme porozumět bönu, měli bychom porozumět starodávnému Tibetu. Jestliže chceme správně porozumět starodávnému Tibetu, musíme mít na paměti tento pestrý kontext. Kontext, ve kterém se tradice formovaly a ve kterém se navzájem ovlivňovaly. Tento proces je pro naše pochopení skutečně významný. Když kontextu porozumíme, bude pro nás o mnoho snazší celé téma uchopit.

²² Později byl termínem *lha čhö* označován bön a buddhismus.

²³ R. A. Stein, cit. dílo s. 191.

1.4 Bön jako komplexní víra v období tibetských králů

Nyní, když jsme se seznámili s pestrostí tibetských tradic, pojďme se podívat blíže na zmiňované stanovisko G. S. Karmaye. Dodnes existují vědci, kteří popírají existenci bönu v období vlády tibetských králů.²⁴ S tímto tvrzením Karmay nemůže souhlasit a pokládá si otázku, kterou formuluje přesněji: Existoval bön jako komplexní víra za vlády tibetských králů? Mnozí tibetologové připouští, že bön ovlivnil tibetské náboženské víry. Připouští také, že bön ovlivnil samotný buddhismus. Bön tedy musel nutně existovat v době vlády tibetských králů. Buddhismus se dostal do Tibetu až za vlády Songcän Gampa v sedmém století. Jestliže měl bön ovlivnit buddhismus, musel tam již existovat a předat mu některé ze svých prvků. Toto však není jediný důkaz, který Karmay nabízí. Na jiné důkazy se podíváme za okamžik.

Karmay se také zabýval otázkou: proč jsou někteří badatelé tak skeptičtí k existenci bönu v královském období? Odpověď je snadná. Je to dané především tím, že zde chybí jasné a rezolutní odkazy a zmínky o organizovaném bönu. Pod pojmem organizovaný se zde myslí, že má svůj vlastní filozofický systém atp. Nenalezneme o něm žádné zmínky v nápisech vyrytých do kamenných sloupů.²⁵ Ani v Tunchuangských manuskriptech nejsou žádné zmínky o organizovaném bönu.²⁶ Nyní to skoro vypadá, že Karmay postavil své tvrzení na „vodě“, ale není tomu tak. Je sice pravdou, že on sám dříve existenci bönu odmítal, dnes je tomu jinak. Proč své stanovisko změnil? Karmay vysvětluje, že své dřívější přesvědčení postavil na závěru předešlých badatelů. Tento závěr byl založen na prozkoumávání manuskriptů z Tunchuangu. Karmay přijal jejich tvrzení za své, aniž by tyto dokumenty prozkoumal sám. Zdá se, že průzkum neproběhl tak důkladně, jak se patří. Narazil totiž na texty, které nebyly probádané.

Po té, co se textům věnoval, došel k překvapivému zjištění. Samotné dokumenty Tunchuangu potvrzují existenci bönu. Dokumenty zmiňují soubor věr, hromadně označovaný jako mu teg (mu stegs). Což označuje vše nebuddhistické a také vše, co je opakem buddhismu. Není tu jediné zmínky o organizovaném bönu. Karmay ovšem

²⁴ Jde o dobu vlády jak mytických králů, tak i králů historických. Vláda historických králů vrcholí vládou krále Songcän Gampa (617 – 649/50) a Thisong Decäna (755 – 797).

²⁵ V Tibetu v době historických králů nebylo neobvyklé vytesat určitý text do kamene. Příkladem je text čínsko-tibetské smlouvy o míru a přátelství vytesaný do kamenné stély (doring) z roku 823. Text se nachází před Džókhangem ve Lhase. C. W. D. Žagabpa, cit. dílo s. 55.

²⁶ Karmay, G. Samten, cit. dílo s. 157.

nedokládá existenci organizovaného bönu. Dokládá existenci rozšířených věr, které byly pojmenovány a označovány jako böň.²⁷

Dalším důkazem je striktní opozice buddhistických autorů vůči původnímu systému víry. Karmay podrobně rozebírá jisté texty z Tunchuangu.²⁸ Jejich obsah se točí kolem přesvědčování čtenáře, aby přestoupil na buddhistickou víru. Haní víru bönu, která je tu označovaná jako víra obyčejných lidí (mu stegs). Též je označovaná jako víra ne-buddhistická. Přesvědčuje čtenáře aby se dali na náboženství bohů tzv. lha čhö. Nazývá böň falešnou praktikou. Propaguje ideje buddhistického zákona karmy, pomíjivosti atp. Text se především soustředí na to, co bude po smrti. Nesoustředil se na tento život, jak to dělal v té době böň. Především v tomto bodě se pozornost obou náboženství lišila. Böňpo se soustředili především na zemský blahobyť a prospěch. To se ovšem neslučovalo s buddhistickým přístupem k životu, kde hlavními pilíři byly nauky o nestálosti, pomíjivosti, znovuzrození a karmě.

Tento a jiné dokumenty pocházející z období vlády tibetských králů potvrzují existenci souboru věr, které byly hromadně označovány jako böň. Poukazují na existenci pevně založeného náboženství. Toto náboženství je ztělesněním populárního systému věr, který je známý jako böň.²⁹ Böň tedy existoval jako komplexní náboženství v dobách tibetských králů. Avšak nebyl nijak organizovaný. Byl hluboce zakořeněn v místním folkloru. A nebyl šamanismem. Tímto stanoviskem se dostáváme k samotnému závěru kapitoly. Nyní dáme prostor nejvýznamnější osobě bönu jehož existence je také zahalena tajemstvím. Jméno tohoto muže je Šenrab Miwo.

²⁷ Karmay, G. Samten, cit. dílo, s 168.

²⁸ Konkrétně se jedná například o PT 972, PT 1284 anebo o PT 239/II, který je uschovaný v Bibliothèque National v Paříži.

²⁹ Karmay, G. Samten, cit. dílo, s. 161.

2. Šenrab Miwo

Tönpa Šenrab Miwo, je vševědoucím a soucitným učitelem, univerzálním a skutečným průvodcem na cestě k osvobození z cyklu znovuzrozdání. Je autoritativním zdrojem filosofie, rituálů a meditačních praktik, které vedou k osvobození.³⁰ Jeho role v bönpö tradici by se dala srovnat s rolí buddhy Šákjamuniho v buddhismu.

Existoval Šenrab skutečně? Jeho existence je obtížně prokazatelná, budeme-li se spoléhat pouze na „solidní“ historické prameny. V manuskriptech z Tunchuangu z devátého století je jeho jméno zmiňováno pouze několikrát. Musíme ale upřesnit, že jeho jméno v překladu znamená „muž z linie Šen.“ Jde tedy o velmi obecné určení. Šeny byli také označováni ve starodávném Tibetu rituální specialisté. Šenrab mohl být jedním z nich. O šenech se již dokumenty zmiňují podstatně více. Prameny, které by ale explicitně vypovídaly o existenci Tönpy Šenraba Miwo v podstatě neexistují. Ne tedy ty vnější prameny. V bönpö tradici je dokumentů o Šenrabovi více než dost.

Samotní bönpö jeho život zařazují do dob, které jsou nám tak vzdálené, že o nějakém historickém kontextu nemůže být řeč.³¹ Navíc je velmi důležité pokusit se nahlédnout na věc z úhlu pohledu, který je vlastní Tibetanům samotným. Sám Kvaerne uvádí:

Absence nesporných historických důkazů není tak závažná, jak se může mnoha lidem ze Západu zdát. Jsme zvyklí dívat se na lidský život v historickém, nebo civilizačním kontextu. Náboženství bönu na rozdíl od židovsko-křesťanských tradic si skutečně nedělá starosti s ustanovením historických faktů, natož s jejich prokazováním, které se zakládá na historických událostech. Bön, stejně jako buddhismus se stará o to, aby poskytl prostředky, kterými by byla překonána omezení, skrývající se v existenci omezené koloběhy zrození a smrti. Je důležité posuzovat tyto záležitosti na základě toho, jak jim rozumí následovníci bönu.³²

Podíváme-li se do historie, traduje se, že mytičtí králové, Nathi Cänpem počínaje, včetně dalších šesti králů, kteří po něm následovali, se po smrti vraceli do nebe pomocí tzv. „nebeského provazu“, nebo žebříku, který se nazýval mu.³³ Také se

³⁰ Takto nahlíží na Šenraba stoupenci bönu. S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 83.

³¹ Tamtéž, s. 83.

³² Tamtéž, s. 84.

³³ „První králové zůstávali na zemi pouze ve dne, v noci se vraceli na nebesa. Neznali smrt v pravém slova smyslu, ale v jistém okamžiku jednou pro vždy po svém magickém provazu *mu* (nebo *dmu*) vystoupili zpět na nebesa. První králové, uvádí jedna bönpöistická kronika, „měli všichni na temeni

nám po nich nedochovaly žádné jejich hroby. O hrobu osmého krále Digum Cänpa se tvrdí, že se nachází v kraji Kongpo ve východní části Ücangu. Mohyla se nazývá „První hrobka králů“. Soudí se, že jakousi náhodou Digum přeťal onen „nebeský provaz“ a tím si znemožnil svůj návrat zpět do nebe.³⁴ První mytičtí králové byli tedy bohy nebe. Jsou spojováni s božstvy mu a čha (phy). Podle R. A. Steina byl Šenrab Miwo stejného původu a je spojován se stejnou božskou linií.³⁵

2.1 Biografie týkající se Šenraba Miwo

Určité části biografie Tonpy Šenraba jasně souvisí s postavami, jako je například Padmasambhava,³⁶ nebo Gesar. Historický a literární vztah mezi těmito postavami by měl být objasněn. Přičemž bönpo materiál by rozhodně neměl být zanedbáván, nebo označován za pouhou kopii buddhistických textů.³⁷ Vzhledem k tomu, že příběhy o Šenrabovi obsahují značné množství epických prvků, nabízí se nám velmi zajímavá otázka: Zdalipak jsou v tibetském prostředí i jiná vyprávění, která by mohla přispět k formování těch o Šenrabovi? Široce rozšířené literární motivy jsou přítomny i v Zermigu.³⁸

G. S. Karmay poukazuje na motiv příběhu, ve kterém se čínský král jménem Kongstej setkává s mladým chlapcem. Ukazuje se, že chlapec je nesmírně moudrý a bystrý. Král si uvědomí chlapcovu moudrost a mimořádnost. Uznává, že musí být nějakou mimořádnou bytostí. Jde o adaptaci příběhu, který je v Číně poctivě zdokumentovaný a především široce známý. Jde o příběh filosofa Konfucia, který potká

světelný provaz *mu*, dlouhý (či natažený) provaz světlehnědé (či hnědé) barvy. Když umírali, rozplývali se (jako duha), počínaje nohama, až se přetavili v provaz *mu* na temeni. Světelný provaz *mu* se zase přetavil v nebe.“ Z tohoto důvodu až do vlády Diguma, posledního panovníka božského původu, neexistovaly královské hroby. Digum ve své pýše a hněvivosti přeťal při souboji z neopatrnosti svůj vlastní provaz *mu*. Od těch dob se mrtvolý králů pohřbívaly, jejich hroby byly objeveny a známe i některé obřady, které se při pohřbu prováděly.“ M. Eliade, *Dějiny náboženského myšlení III*, Praha: Oikoymenh, 1997, s. 255

³⁴ C. W. D. Žagabpa, *Dějiny Tibetu*, Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2000, s. 35.

³⁵ R. A. Stein, cit. dílo s. 221.

³⁶ Podle budhistické tradice byl Padmasambhava indický jogín, kterého pozval král v osmém století do Tibetu, aby si podmanil místní božstva a demony, založil klášter v Samjě, první buddhistický klášter (c.779) P. Kvaerne, *The Bon Religion of Tibet: The Iconography of a Living Tradition*, London: Serindia, 2001, s. 17.

³⁷ P. Kvaerne, cit. dílo s. 17.

³⁸ Zermig je biografií Šenraba Miwo. Je považován za termu, čili poklad. Stáří není jasné. Zermig obsahuje velmi cenné vyprávění o Šenrabově životě v epickém stylu.

podobného chlapce.³⁹ Máme tedy jeden motiv příběhu, který je známý jak v Tibetu, tak v Číně. Stejným způsobem mohly být do hagiografií zařazeny jiné obecně známé literární motivy.

Hagiografie o Šenrabově životě jsou známé tři. Celý Šenrabův život je v nich rozdělen do dvanácti skutků. Vědci velice rychle přirovnali jeho životní skutky k životu Šakjamuniho. Buddhistický vliv je ve všech třech hagiografiích zjevný.

- Nejstarší verze života Šenraba se nazývá Dodü (Krátká sůtra). Předpokládá se, že je to překlad z jazyka Žangžungu. Je klasifikován jako *gter ma* (gter ma),⁴⁰ znovuobjevený text. Podle bönpo chronologie se datum objevení odhaduje na desáté století. Je to nejkratší verze o jednom svazku s jednadvaceti kapitolami.
- Druhá verze je Zermig, používá se zkratka ZM, (Dírka po přibití,⁴¹ Paprsky světla)⁴². Je ve dvou svazcích s osmnácti kapitolami. Obsah je již známý, ale stáří textu není zcela jasné. G. S. Karmay však nachází citace z tohoto díla v textech autorů z jedenáctého století, je tedy zřejmé, že přinejmenším část textu byla v této době již známá.⁴³ Dílo je považováno za „poklad.“ Jednoznačně je nejdůležitější Šenrabovou hagiografií. Zermig nám podává souvislé zprávy o životě Šenraba ve stylu epiky. Mezi příběhy najdeme roztroušené rituální texty, které jsou stále používány bönpo komunitou.⁴⁴
- Třetí verzí Šenrabovi biografie je Zibži („Zářivý“). Jako zkratka názvu se používá ZJ. Zibži je ve dvanácti svazcích. „Celý text je systematickým

³⁹ S. G. Karmay, J. Watt, *Bon*, cit. dílo s. 90.

⁴⁰ D. Berounský překládá slovo *gter ma* jako „poklad“. Obecně se uvádí, že *gter ma* je znovunalezený text. Ovšem i zde se nachází nejasnosti Karmay: „Zdalipak *gter ma* znamená text který byl nalezený, nebo zdali pak je to úplně nová práce náležící autorovi, který se prohlašuje za nalálezce...“ S. G. Karmay, *A General Introduction to the History and Doctrines of Bon, Memoirs of the Research Department of the Tōyō Bunko*, vol. 33 1975. s. 110. Tomuto tématu se budeme věnovat v jedné z následujících kapitol.

⁴¹ Do Zermig, neboli „Sůtra díry po přibití“. „Tento text měl odkrýt jako „poklad“ Dandže Sermig v prvním tibetském buddhistickém klášteře Samjā. Název textu Do zermig je velmi obtížné nějak adekvátně přeložit. Jistou roli v něm hraje i podobnost názvu se jménem jeho kompilátora (*gser mig*). Výraz do (*mdo*) je tibetským ekvivalentem indického „sůtra“, „zer“ (*gzer*) označuje „přibodnutí, připíchnutí“, případně hřebík. Slovo *mig* pak „oko“, „drobné místo“, „díрку“. Nabízí se tedy překlad „Sůtra díry po přibití“, avšak v přeneseném významu slova „zer mig“ (*gzer mig*) znamenají cosi „určeného k zapamatování“, což měl jistě autor na mysli. D. Berounský, „Nepolapený obřad. Pohřební rituál...“, s. 56.

⁴² Tento překlad je pro autora nejasný. S. G. Karmay, J. Watt, *Bon*, cit. dílo s. 84.

⁴³ D. Berounský, cit. dílo s. 56

⁴⁴ S. G. Karmay, J. Watt, *Bon*, cit. dílo s. 84-85.

uspořádáním nauk bönu, protkaným epickými pasážemi ze života Šenraba Miwo. Text náleží do tzv. „ústně předávané tradice“ (sñän rgjud⁴⁵) a ve 14. století jej zapsal Lodän Ningpo. Krátké úryvky z tohoto rozsáhlého kompendia vydal s překladem do angličtiny D. Snellgrove.⁴⁶

Převážně jde o materiál vložený do buddhistického rámce. Nalezneme tu např. ideu karmového zákona, akce a reakce, znovuzrození a metodu osvobození a realizace. Šenrab Miwo je tu představován jako nadlidská bytost, jehož jediným cílem je šíření bönu a doprovázení živých bytostí do lepších světů. Oslava tohoto mudrce sahá tak daleko, kam jen sahají nejdívočejší představy a fantazie.⁴⁷

2.2 Život Šenraba Miwo

Nyní se podíváme na výklad Šenrabova života, který nám podává tradice bönu. Učitel Šenrab je ochráncem nynější doby. Šenrab prochází sérií životů a případně se stává mladším bratrem Dagpy. Dagpa je přímým předchůdcem Šenraba a poslední ze sedmi učitelů. Dagpa má mladšího bratra, jeho jméno je Sälwa. Máme tři bratry Dagpu, Sälwu a nejmladšího Šepu, kteří studovali böň v Nebi.

Konkrétně Sälwa, spolu se svým mladším bratrem Šepou si od svého učitele⁴⁸ vyslechli v nebi učení o věčně trvajícím bönu.⁴⁹ Bratři předstoupí před božstvo Šenlha Wokar s žádostí, co mohou učinit ku prospěchu cítících bytostí. Ten odvětlí, že mohou mezi nimi postupně působit jako učitelé.⁵⁰ Zatímco Dagpa jejich starší bratr již hlásal böň na zemi.⁵¹ Sälwa před vstupem na zem nařídil Šepovi, aby zatím hlásal böň bohům, v místě kde právě je. Vysvětlil mu, že on již brzy bude šířit böň na zemi místo Dagpy. Sälwa předpověděl, že až dokončí svou práci na zemi, Šepa bude následným učitelem

⁴⁵ „Říká se, že mudrc, nebo božstvo diktuje text vyvolenému, který ho zapisuje. ZJ měl být nadiktován právě muži se jménem *Lodän Ningpo* ve čtrnáctém století. Obsahuje rozsáhlé materiály starověkého původu o širokém spektru věcí: o svátcích, ideích, zvycích, zajímavých příbězích o ptácích a bestích. Je to druh epického příběhu více než náboženské biografie“. S. G. Karmay, cit. dílo s. 110.

⁴⁶ D. Berounský, cit. dílo s. 65. David Snellgrove se narodil v roce 1920 v Anglii. Více než tibetolog by zde pasovalo označení cestovatel s vynikajícími znalostmi jazyků, především tibetštiny.

⁴⁷ S. G. Karmay, cit. dílo s. 110-111.

⁴⁸ Šlo o Bumthi Loggi Čečana.

⁴⁹ S. G. Karmay, cit. dílo

⁵⁰ D. Berounský, cit. dílo s. 57.

⁵¹ Činil tak pod jménem Togjal Jekhjen.

v budoucnosti. (Tito bratři jsou známí jako triáda bönpů.)⁵² Poté Sälwa sestoupil z nebe dolů na zem spolu se dvěma průvodci, kteří se jmenovali Malo a Julu. Vybral si místo a rodinu, ve které se chtěl narodit. Své dva průvodce zanechal na hoře Jungdung Guceg v zemi Olmo lungring a sám se proměnil v bílou slabiku A, která vstoupila do hlavy jeho otce.⁵³ Červená slabika MA vstoupila do těla matky.⁵⁴ Po devíti měsících a deseti dnech matka porodila syna. Byl pojmenován Tönpa Šenrab Miwo.⁵⁵

Šenrabovi bylo asi deset let, když začal šířit svou nauku ve světě pozemských bohů sadag (sa-bdag), hadů, to jest v podsvětí a ve světě vzdušných božstev. Ve dvanácti letech se Šenrab transformoval do mnoha učitelů, kteří rozšiřovali nauku v různých zemích. Nauka se skládala ze čtyř Bran a Pokladu.⁵⁶ Poté se oženil s deseti ženami, které mu daly osm synů a dvě dcery. Všichni jeho synové se stali jeho žáky.

V páté kapitole Zermigu se nachází příběh, jak učitel přemohl lovce a zabijáka lidských bytostí, který se jmenoval Töwu Döde. Učitel obdržel výzvu přijít do země tohoto nectnostného netvora a proměnit ho v ušlechtilou bytost. Vše se Šenrabovi záhy podařilo a Töwu se stal jeho žákem. Avšak síla hrůzných činů Töwu dostihla a po třech letech ho uvrhla do pekla trpících bytostí, kde si musel projít nesnesitelnou bolestí jako následku jeho zvrhlých činů, slov a myšlenek. Učitel sebral všechny své síly a pomocí rituálů, recitací a vzývání nesčetného množství božstev zachránil Töwu ze spárů pekelné říše a stejně tak i z jiných forem existence podmíněných koloběhem životů a postavil ho mimo pomíjivost a utrpení.⁵⁷

V desáté kapitole Zermigu se nachází vyprávění kombinované s rituálním textem obsahujícím dlouhý výčet různých trýznění a muk⁵⁸ čekající na bídné bytosti po smrti. Setkáme se tu i s tresty, kterým se již některé z bytostí podrobily, ale díky síle

⁵² Triáda bönpů, lha šenri pa sum (lha gshensrid pa gsum).

⁵³ Jméno otce bylo Mugjal Gjalbön Thokar. Říká se, že ctnostný král, přezdívaný Královský Bön, Bílý Turban (Royal Bon, White Turban) po té, co spolu se svou družinou vykonal v jezeře rituální koupel, se oženil s dívkou s nižším postavením. Jako prostředník jim sloužil bráhma. S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 85. Výklad Šenrabova života je zde založen na Zermigu.

⁵⁴ Jméno matky je Gjalžama.

⁵⁵ Tönpa Šenrab Miwo Kälä nampa gjalwa (Učitel Šenrab, Pán lidstva, Přemožitel)

⁵⁶ four Portals and the Treasury.

⁵⁷ S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 85-86.

⁵⁸ Bylo by zajímavé sledovat analogie s buddhistickými pekly a mučeními popsané v článku D. Berounský, „Vrány rozsévající děs a červi s železnou tlamičkou. Pekla v tibetském textu abhidharmy“. Religio 15/1, 2007

rituálů Šenraba byli schopní následovat cestu k vysvobození. Učitel začal vždy provádět své rituály, když spatřil upřímnost jejich lítosti.⁵⁹

Šenrab má téměř po celý svůj život těžkého protivníka, vůdce démonů Khjabpu Lagringa, který obývá oblast Kongpo v dnešním Tibetu. Khjabpovi se podařilo oklamat Šenraba a odnést si jednu z jeho dcer Šenzu Neučhung, která mu později dala dva syny. Načež Šenrab přivedl dceru a své dva vnuky zpět do Olmo lungring. Démona se zmocnila zlost a jako pomstu poslal své přívržence, aby ukradli Šenrabovi sedm koní a ukryli je v Kongpu. Šenrab pobídl čtyři ze svých společníků a vydali se hledat ukradené koně. Na hranici se Zahorem se Khjabpa snažil výpravě zatarasit cestu sněhem, avšak dosáhl pouze toho, že Šenrab učí kašmírský, zahorský a gilgitský lid bönu.

V následující cestě se Šenrab vydává do Žangžungu, kde na něj opět čeká zatarasená cesta, tentokrát ohněm. I zde uděluje nauky bönu. Poslední Šenrabova cesta vede k pramenům čtyř tibetských řek. Khjabpa znovu zkouší znemožnit Šenrabovi průchod tím, že mu cestu zasype pískem. Učitel zdolá veškeré překážky a podaří se mu dostat do Tibetu, kde učí lid něco z nauk bönu. Učí je, jak se modlit k božstvům, něco o tom, jak vyhánět demony, a také jim ukazuje různé rituální předměty.⁶⁰ Konečně se Šenrab dostává do Kongpa, kde na něj čeká další potyčka s démonem, avšak ani tentokrát neprohraje. Situace se mění v momentě, kdy démon souhlasí s Šenrabovým návrhem stát se jeho žákem. Souhlas byl ovšem pouze povrchní. Šenrab byl obezřetný a vytušil, že Khjabpa připravuje nějakou podlost a jeho myšlenky nejsou čisté. Jednoho dne, když byl učitel pryč Khjabpa podle spálil Šenrabovu truhlu, ve které uchovával všechny své knihy, a velmi potěšen vydařenou pomstou utekl zpět do Kongpa. Jenomže Šenrab si ho vůbec nevšímal a ve věku jedenatřiceti let se stal asketou, opustil domov, rodinu a vzdal se veškerého pohodlí. Přijal jméno Thicug Gjalwa.

Když byl učitel v odloučení a plně se oddával meditaci, Khjabpa se přišel podívat, co dělá. Šenrab překonal veškeré nástrahy a tím přesvědčil démona, který změnil názor a s lítostí přiznal všechny své špatné činy. Šenrab se vrátil ze svého odloučení společně s Khjabpou. A učinil ho svým předním žákem a začal připravovat nezbytnosti týkající se ordinace všech ostatních žáků, kteří ji ještě nepodstoupili. Po

⁵⁹ S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 86.

⁶⁰ Jiné zdroje uvádí, že na více tibetský lid nebyl připraven. Například D. Berounský v článku „Nepolapený obřad. Pohřební rituál...“, s. 57, kde je mu zdrojem Do Zermig.

tom všem Šenrab strávil většinu svého času v osamění až do té doby, než zemřel.⁶¹ Bylo mu dvaasmdesát let. Svého otce zastupoval Mucho Demrug, jeden z jeho synů. Mucho vykládal Šenrabovo učení žákům v mnoha různých zemích.⁶² Následně je veškeré učení zapsáno, pečlivě uchováno, přeloženo do nevyčísitelného množství jazyků. Učení se dále šíří po celém světě, včetně Indie. Právě zde, jak nám prozrazují některé bönpa zdroje, je učení Šenraba Miwo přeměněno v učení Buddhy Šákjamuniho.⁶³ Dozvídáme se tedy, že buddhismus je z tohoto úhlu pohledu jednoduše pozdějším indickým vývojem bönu.⁶⁴

K tomuto názoru přispívá i další tvrzení Kvaerna. Kvaern se domnívá, že vyprávění o Šenrabovi, tvořilo základní materiál, ze kterého těžili tibetští buddhističtí autoři.⁶⁵ Již jsme se zmínili o tzv. „náboženské epice“ v tibetské literatuře. Jedním z mnoha široce rozšířených příběhů je i vyprávění o Padmasambhovi. Kdy Padmasambhava přijímá pozvání krále Thisong Decäna. Je totiž potřeba, aby se někdo postavil místním démonům a podvolil si je. Král později nechal založit první tibetský klášter Samjä. V příběhu si také bere dvě manželky atp. Kostra celého vyprávění je výrazně podobná té, která zachycuje život Šenraba Miwo. Kvaerne píše o tom, jak dlouho měli západní badatelé předsudky. Dlouho se domnívali, že přívrženci bönu

⁶¹ Více informací o pohřebním rituálu Šenraba Miwo viz článek D. Berounský, *Cesty na druhý svět, Smrt a posmrtný život v náboženstvích světa*.

⁶² Karmay v knize uvádí hlavní zdroje, ze kterých je možné čerpat informace o Šenrabově životě. Hlavní je Nidön, jako celek známý jako Cagjü nyze dönma (KTDG, p. 16), jedná se o kosmogonii a historii bonu od autora jménem Denpa Namkha (osmé století), a z již zmíněného *Dodu*. Oba prameny poskytují rozsáhlý materiál o raném životě Šenraba. Další zdroje, jako Dangdön munsel dönma v (KTDG, p. 27), pojednávají o Dzogpa Čenpo od autora jménem Denpa Namkha a Namkha Semdzö (neidentifikovatelný text o Dzogpa Čenpo), jsou spojovány spíše s předešlými existencemi Šenraba, především jeden text, který pojednává o době těsně před jeho sestupem na zem, kde pod jménem Čhime Cugphü (později Sälwa) vykládá Dzogpa Čenpo. Další použité práce jsou Šabal, známý jako Šabal nangpo gosä kjigjü, jedna z devíti Gjü Phurpa (KTDG, p. 10), znovu objeven asi v roce 1038; Další je *Namgjal*, který se týká rituálů, uctívání Šenraba v různých manifestacích. (*Žiwa jongdzog*, celkově známý jako *Žiwa jungdung jongdzog*, pojednání o pokojných božstvech, znovuobjevený v roce 1017; a *Čhotor gjachedel* (KTDG, p. 13), což je komentář k *Čhotor cigo dünpa*, znovu objevený v roce 1017.)

⁶³ Je nutné připustit, že v Šenrabově biografii jsou jisté prvky odrážející biografii Buddhy Šákjamuniho. Nejvýraznější je událost, ve které se Šenrab zřekne královského života a na konci svého života opouští utpení. Rozdíl mezi oběma postavami je také zřejmý. Šenrab Miwo šíří nauky bönu i v době kdy je stále ještě laikem a jeho synové a manželky mu v tom horlivě pomáhají. Na konci života Šenrab na rozdíl od Šákjamuniho není potulným asketou, který nemá domov. Naopak, je stále schopný využívat svou sílu plynoucí z jeho královského postavení. Z pout kola znovuzrovnání pomáhá bytostem nejen šířením nauk, jak tío dělal právě Šákjamuni, ale i především rozmanitými rituály. A konečně celoživotní boj Šenraba s démonem Khjapa Lagringem má naprosto odlišnou povahu, než útok Máry na Šákjamuniho v momentě, který předcházela buddhovo osvícení. S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 90

⁶⁴ S. G. Karmay, J. Watt, Tamtéž, s. 90.

⁶⁵ S. G. Karmay, J. Watt, Tamtéž, s. 93.

nestydatě okopírovali buddhistické texty a vytvořili si tak svou vlastní literaturu. Je důležité přihlédnout na veškeré tyto paralely nacházející se v tomto a jiných příbězích.

Tak, jako všechna vyprávění i vyprávění zachycující život Šenraba končí smrtí. Jak na smrt učitele nahlíží tradice bönu? P. Kvaerne objasňuje, jakým způsobem by se měla smrt učitele chápat. Jestliže je Šenrab považován za nesmrtelnou a vševědoucí bytost, je jeho smrt pouze zdánlivou událostí. V tomto případě má jeho odchod z utrpení neustálého zrozování a smrti čistě naučný záměr. Poučení o nestálosti. To znamená, že účelem je snaha vysvětlit bytostem falešnou víru. Tato víra povstává z přesvědčení, že v tomto světě existují věci, které jsou věčné a nezničitelné.⁶⁶

2.4 Život Šenraba jako Čhime Cugphü

Dalším velmi rozšířeným příběhem je život Šenraba jako Čhime Cugphü. Čhime Cugphü je jedna a tatáž osoba jako Sälwa, jeden ze tří bratrů, který se později stává Šenrabem. Čhime učil nauky Sangngag, to jsou nauky Utajených formulí a také Dzogpa Čhenpo.

Před tím, než se Čhime stal Šenrabem, narodil se jako dítě nebeských bytostí v Nebi. Otcem mu byl Thulšen Nangdän a matkou Zangza Ringcün. Thulšen slétl dolů v podobě kukačky a přistál na levém rameni Zangzi, která zrovna odpočívala u jezera. Později porodila syna, kterému řekla toto:⁶⁷

Ó synu narozený nedotčené matce,
Jsi výhonkem, který vyrost bez zasetí,
Zůstaň zde v tomto drahocenném chladném místě.⁶⁸

Vykopala skrýš ve zlatém písku a zanechala ho v ní. Po devíti dnech se na místo vrátila. K jejímu překvapení jí poznal a přivítal zářivým úsměvem. Byla dojata jeho

⁶⁶ S. G. Karmay, J. Watt, *Tamtéž*, s. 89.

⁶⁷ S. G. Karmay, ed. and trans. *The Treasury of Good Sayings: A Tibetan History of Bon*, London Oriental Series volume 26, Oxford University Press, 1972, s.xxi.

⁶⁸ Znění v anglickém originále:
O son of born of a virgin woman,
You are a shoot grown without a seed being sown,
Stay here in this precious cool place.

krásou, především chomáčkem vlasů tyčícím se na vršku jeho hlavy. Dala mu jméno Čhime Cugphü (Nesmrtelný s uzlem na vlasech). Později Čhime vyslechl v Nebi nauky, které mu předal Šenlha Wokar.

Nauky jsou mezi bönpa přívrženci velmi rozšířené a ceněné, proto považují za vhodné je zde uvést. Autor této studie je Taši Gjalchän a nauky rozděluje do sedmi částí: Pět Sā Khar, Ma gjü a Dzogpa Čhenpo.

V této kapitole jsme se věnovali zakladateli bönu. Zabývali jsme se jeho životními skutky. Objasnili jsme si kde se nachází tyto informace, čili jsme zde zmínili tři nejdůležitější hagiografie. Nyní se zaměříme na ryze historické téma. Především nás bude zajímat problematika persekucí bönu. Obecně je velmi obtížné poskytovat historická fakta o Tibetu s naprostou jistotou. To nás ovšem nesmí odradit.

3. Historický exkurz

V této kapitole se zaměříme na historii. Na zlomové události v historii bönu. Na osoby, které se na nich podílely. Nezapomeneme poukázat na jisté komplikace, které nám tyto události přináší. Podíváme se na historické vládce. Zmíníme se jak o vládcih Tibetu, tak i o vládcih Žangžungu. Budeme se soustředit na jejich přístup k bönu. Kdo s bönem sympatizoval, kdo ho naopak zatracoval a ničil? Proč byl böň ničen? Podíváme se na ty, kteří bönu pomohli a probrali ho znovu k životu. Kdo se postaral o uschovávání vzácných textů? A kdo je později našel, aby je mohl opět rozšiřovat? Jak se celá situace vyvíjela? Kde byly podstatné zlomy a proměny? A jaký byl finální produkt těchto proměn? Nyní zde nebudeme zmiňovat žádná jména. Podrobněji se na celou záležitost podíváme později. Není novinkou, že toto téma je značně komplikované, obsáhlé a často poměrně nejasné. Nebudeme se zabývat celou historií Tibetu. Budeme se zabývat obdobími, která jsou pro nás důležitá. Abychom se v textu neztratili už na začátku, uvedeme přibližnou strukturu kapitoly.

Kapitolu můžeme rozdělit na dvě části. První část se bude týkat přibližně období od vlády legendárních vládců až do začátku desátého století. Je zde zahrnuta slavná éra Tibetu za vlády kulturních hrdinů. Jejich jména jsou Songcän Gampo (617-649/5) a Thisong Decän (755-797). Druhá část začíná koncem desátého století a pokračuje až do

století osmnáctého. Tato část začíná kapitolou Rodové linie a zrození reorganizovaného bönu, böñ sarma. Nyní se zaměříme na úvodní úsek první části.

3.1 Královská éra

Persekuce bönu je stále velmi diskutované téma. Vědci si dodnes nejsou v mnohém jisti. To znamená, že nám zde nedostatek nezávislých pramenů opravdu komplikuje situaci. Kdy proběhla persekuce bönu? Za kterého vládce? Jaké byly osobní postoje historických vládců k bönu? Dostal se vůbec někdy böñ pod ochranu králů? Böñpo tvrdí, že böñ byl ničen dvakrát ve své rané historii. Přesto existují debaty o tom, zda byla persekuce jedna či dvě.⁶⁹ Jiné to není ani v otázce týkající se Žangžungu. Kdy byl Žangžung připojen k Tibetu? Kým byl připojen? A kdo zabil krále Žangžungu Ligmigju (Lig-mi-rgja)? Odpověď, na kterou bychom se mohli s naprostou jistotou spolehnout, často není dostupná. Velmi obvyklým jevem je, že se setkáváme s jinou výpovědí v pramenech bönu a s jinou v pramenech buddhistických. Nezávislé zdroje by mohly celou záležitost rozhodnout. Ty nám ale ve většině případů chybí. Budeme se muset podívat na věc očima jedné, nebo druhé strany. Pro Tibetany tento přístup není špatný a nečiní jim větší problémy. K tématu persekuce nám poslouží především böñpo zdroje, které budeme doplňovat jinými zdroji, především buddhistickými. Toto jsou záležitosti, kterými se budeme zabývat v následujících řádcích. Nyní se zaměříme na starodávnou říši Žangžung. Pokusíme se rozluštit hádanku: kdo že tuto starodávnou říši připojil k Tibetu?

⁶⁹ S. G. Karmay, cit. dílo s. xxxi-xxxiii

3.2 Připojení Žangžungu k Tibetu

Žangžung bylo nezávislé království nacházející se v západním Tibetu. Měl na svém území horu Kailás. Kam až sahalo jeho území na sever, západ a východ? To je záhada.⁷⁰ Hlavní město bylo Khyung-lung dngul-mkhar a nacházelo se západně od hory Tise. V tomto městě se měl narodit slavný Denpa Namkha.⁷¹ V sedmém století zde vládnul král, který se jmenoval Ligmihja (Lig-miy-rhya). Jeho žena byla Sämäka (Sad-mar-kar), sestra krále Songcän Gampa.⁷²

Proč je pro nás tato země tak důležitá? V historické zemi Žangžung se měl nacházet Tazik. V Taziku zase bájná země Olmo lungring, místo původu bönu. Místo, kde se narodil Šenrab Miwo. Proto je pro nás historie této země tak důležitá. Vraťme se nyní k naší hlavní otázce, jak to bylo s připojením Žangžungu. Kdy přesně proběhlo připojení Žangžungu k Tibetu? Za kterého panovníka? Kdo zavraždil krále Ligmigju (Li-mi-rgya)? Zde se nám prameny rozcházejí. R. A. Stein uvádí, že byl Žangžung připojen Songcän Gampem v 7. století. Doslovně píše, že Tibetané obsadili Žangžung v roce 645.⁷³ Bön v té době neměl nijak extra trpět. Když se Stein zmiňuje o tehdejší pozici bönu, uvádí že v jistých zdrojích jsou údajně explicitně uvedeny následující skutečnosti. V době, kdy se šířil buddhismus, si ho lidé pomalu přisvojovali a začleňovali ho do svého života. Král Songcän Gampo neopomíjel bön. Je zde však uvedeno, že bön byl rozptýlen. Rozptýlen v tom smyslu, že pravděpodobně přijal jisté formy bližší Tibetanům, než aby si ponechal formy blízké lidem ze Žangžungu.⁷⁴

⁷⁰ R. A. Stein, cit. dílo s. 35.

⁷¹ Jedná se o postavu, která je opěvovaná jak buddhisty, tak i bönpö. Ještě se o Denpovi budeme zmiňovat, neboť to byl opravdu významný muž. V práci je mu věnovaná celá podkapitola.

⁷² S osobou krále Songcän Gampa dostáváme i první datum, které se dá předpokládat za jisté. Jde o rok 649 n. l., je to smrt krále Songcän Gampa. Songcän Gampo byl synem krále Namri Songcäna. Tradice uvádí, že v posloupnosti byl třicátým druhým panovníkem. Byl pro Tibetany skutečným kulturním přínosem. Za jeho vlády byl do Tibetu představen buddhismus. Vyslal Thönmi Sambhótu do Indie, aby tam studoval sanskrtský jazyk. Po návratu Thönmi vytvořil tibetskou abecedu. Jisté je, že si vzal za ženu čínskou princeznu Wen-čcheng (říkalo se jí Gjaža) a nepálskou princeznu Bhrkutí Déví (Balza). Pravděpodobně v té době byl ve Lhasě vystavěn chrám, který byl nazván Rasa Thul-nang-cuglakhang. Později známý jako Džókhang. C. W. D. Žagabpa, cit. dílo s. 36-38. Král Songcän Gampo měl pravděpodobně více žen. Čínská a nepálská princezna se uvádí všude. Jinak to je s ostatními ženami. R. A. Stein uvádí, že král měl pět žen. Jednou z nich byla i dcera krále z Žangžungu. A. Stein, cit. dílo s. 62.

⁷³ A. Stein, Tamtéž, s. 59.

⁷⁴ A. Stein, Tamtéž, s. 234.

Jiné tvrzení nacházíme u G. S. Karmaye. Karmay uvádí, že podle bönpo historie byl Žangžung připojen až králem Thisong Decänem.⁷⁵ Mělo se tak stát v roce 742. To by znamenalo, že v 8. století. Karmay také uvádí, že Thisong Decän zavraždil krále Ligmigju. Situace ale není tak jednoduchá. Tyto informace máme z bönpo zdrojů. Karmay sám zdůrazňuje, že v této záležitosti musíme být skutečně opatrní. Rozhodnout, jak to opravdu bylo, můžou jen nezávislé prameny. Sám Karmay se přiklání k první verzi. Připouští, že anexe Žangžungu proběhla pravděpodobně za krále Songcän Gampa. Jeho tvrzení je založené na rozboru jednoho z nejstarších dokumentů, který máme k dispozici.⁷⁶ Text by měl odkazovat na pád Žangžungu, jako na pokračování vlády Songcän Gampa.⁷⁷

Tento problém se nám asi rozuzlit nepodaří. Vypadá to, že připojení proběhlo spíše za krále Songcän Gampa. Jistí si ale být nemůžeme. Jak tedy zmiňuje Karmay, situaci by mohly definitivně rozhodnout pouze nezávislé prameny. Které zatím nejsou. Jako odpověď nám jeho tvrzení musí prozatím postačit.

3.3 Persekuce bönu

Pomalu se dostáváme k druhému bodu. Budeme se tu zabývat, jak to vlastně bylo s persekucí bönu. Za jakého krále měl být bön pronásledován? Byla persekuce jedna, nebo dvě? Díky tomu budeme mít možnost připomenout si historické krále Tibetu. Nejen ty historické, ale také krále, které J. Kolmaš nazývá legendární a polohistoričtí vládcové. Nazývá je tak proto, že prvním naprosto jasné datum je rok 649

⁷⁵ Thisong Decän (755 – 797) byl dalším kulturním hrdinou v Tibetu. Byl patronem buddhismu. Také se postaral o to, aby se buddhismus patřičně rozšiřoval. Nechal poslat pro Padmasambhavu, neboť bylo třeba utišit místní bönské duchy. Král je také spojován s persekucí bönu. Tomu se ale budeme věnovat v následujících řádcích. Za jeho vlády se konala slavná debata v Samjä (792 – 794). Debata byla zasvěcena dvěma rivalským vírám. Jelikož vyhrál buddhismus, král ho prohlásil za oficiální víru Tibetu. C. W. D. Žagabpa, cit. dílo s. 44 – 47.

⁷⁶ Jedná se o PT 1287, který je uložen v Paříži. Tento dokument byl nepochybně nově upraven a podstoupil přeuspořádání. To se mělo stát ještě před tím, než byl text uschován asi v roce 1035.

⁷⁷ Celý rozbor textu je poměrně komplikovanou záležitostí. Víme, že byl text přeuspořádán. Je tedy otázkou co obsahoval ještě před tím, než se konalo toto přeuspořádání. Kapitoly byly pravděpodobně proházeny. První, kdo si této záměny všiml, byl Gedün Čhöphel (dGe-'dun chos-'phel) (1905 – 1951). S. G. Karmay, *A General Introduction to the History and Doctrines of Bon. Memoirs of the Research Department of the Tōyō Bunko*, vol. 33 1975. s. 115.

n. 1. smrt krále Songcän Gampa. Proto jsou vládcové, kteří mu předcházeli nazýváni polohistorickými, nebo legendárními.

Tradice říká, že böň prodělal dvakrát úpadek, pod vlivem dvou událostí.

- Poprvé za vlády krále Digum Cänpa asi přibližně v pátém století.
- Podruhé za vlády krále Thisong Decäna (742 – 797). Právě v tomto období, muselo být uschováno mnoho knih, aby nebyly zničeny.⁷⁸

3.4 První úpadek bönu

Soustředme se nyní na první úpadek bönu, který se měl konat za vlády krále Digum Cänpa. Kde probíhalo pronásledování bönu? Mělo se tak dít v provincii Cang (popřípadě v provincii Bü (dBus)). Jak tradice uvádí, mělo se tak stát za vlády „hloupého“ krále Digum Cänpa. Co se dělo potom? Král byl přemožen Longamem. A na trůn nastoupil Pude Gunggjal. Takto král získal trůn po třicetileté vládě Longama.⁷⁹ Říká se, že od likvidace bönu k jeho opětovnému obnovení uplynulo sedmnáct let.⁸⁰ Karmay přímo uvádí pasáž, která vypovídá o Digumově nenávisti k bönu. Pasáž říká, že Digum Cänpo se narodil, aby se stal nepřítelem bönu. Zlikvidoval ho celý. Nezanechal po něm ani ozvěny a duchovní mistry vykázal za hranice. Za takové zacházení s bönem na něj padla odplata. Byl zabit svým podřízeným Longamem Tadzim,⁸¹ který mu zakroutil krkem.⁸² Jeho smrt má být trest za to, jak zacházel s bönem. Longam přelstil Diguma, který si přetáhl božský provaz mu a jeho tělo tak zůstalo po smrti na zemi.⁸³ Longam zabil důležité ministry a vykázal ty, kteří byli méně důležití. Z královny, Digumovi choti učinil pastýřku a vzal si za ženu princeznu. Kraloval třináct let. Takové informace nám poskytuje Treasury of Good Sayings.

⁷⁸ S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 58.

⁷⁹ Longam byl ministrem krále Digum Cänpa. I tibetské kroniky uvádí, že byl Digum Cänpo zabit svým ministrem. C. W. D. Žagabpa, *Dějiny Tibetu*..., 35.

⁸⁰ S. G. Karmay, ed. and trans. *The Treasury of Good Sayings*..., 60-61. Pasáž, která by přímo vypovídala o likvidaci bönu Digumem zde nenalezneme.

⁸¹ Ke smrti Longama se váže opravdu poutavý příběh. Velmi podobnou verzi, akorát s pár odlišnostmi nalezneme i v Zrcadle králů. Což je tibetská kronika 14. století. Tento příběh uvádíme v dodatcích.

⁸² S. G. Karmay, ed. and trans. *The Treasury of Good Sayings*..., 66.

⁸³ Tento příběh jsme již zmiňovali v kapitole Šenrab Miwo.

Co následovalo po vládě Longama? Kdo se stal vládcem? V jaké situaci se nacházel bön? To jsou ústřední otázky následující podkapitolky, která nás pomalu posune k období druhé persekuce bönu. V té se budeme zabývat vládcí Songcän Gampem a Thisong Decänem. Podíváme se na osobní postoj Thisong Decäna k bönu. Zda ho za svůj život přehodnotil, nebo zda byl nepřítelem bönu už od nepaměti. Budeme se soustředit na místa, kde byl bön pronásledován. Značnou část kapitolky věnujeme debatě v Samjä. Zde se prameny také částečně rozcházejí. Jak? To si povíme za okamžik. Pokud zmíníme Samjä, nesmíme zapomenout na oficiální vyhlášení buddhismu, za víru Tibetu. Toto vyhlášení přímo navazuje na výsledek debaty v Samjä. A konečně se podíváme na osobnosti, jako byl Denpa Namkha. Na to, jak se uschovaly texty, aby nebyly zničeny.

3.5 Druhý úpadek bönu

Po vládě Longama se bön dostal opět na výsluní. Dostal se opět pod královskou ochranu. Jak to celé probíhalo?

Po smrti Longama na trůn nastoupil Pude Gunggjal. Pude si byl vědom, co způsobil jeho otec. Proto se rozhodl, že vše napraví. Po rozmluvě s panditou pozval tisíc vědoucích. Rozhodl se, že nauky bönu znovu oživí. Knihy byly vyjmuty ze svých skrýší a mohly být dál rozšiřovány. Také byli pozváni bönpo z Žangžungu, kteří s sebou přinesli důležité texty.⁸⁴ V té době bön vzkvétal. Doslova, slunce věčně trvajícího bönu zářilo.

Pomalu však přichází doba, ve které začíná být mnoho Tibetanů okouzleno buddhismem. Bön se tím opět dostává do potíží. Treasury of Good Sayings říká, že první z pěti králů, který zavedl buddhismus, byl Songcän Gampo. V těchto pozdějších letech se do Tibetu rozšířila jiskra buddhismu přímo z Indie.⁸⁵

Byl Songcän Gampo od narození následovníkem buddhismu? Když vezmeme na vědomí, že buddhismus byl uveden do Tibetu až za jeho vlády, nebylo by to možné. Jak je to tedy s vírou Songcän Gampa? V Treasury of Good Saying najdeme, že i když se

⁸⁴ S. G. Karmay, ed. and trans. *The Treasury of Good Sayings...*, s. 72-73.

⁸⁵ S. G. Karmay, Tamtéž, s. 78.

král zajímal o buddhismus, byl následovníkem bönu. „Ostatní“ prý tvrdili, že právě král Songcän Gampo uvedl buddhismus do Tibetu.⁸⁶

Král Songän Gampo si vzal za ženu princeznu ze Žangžungu,⁸⁷ která s sebou přinesla do Tibetu zobrazení Šenraba.⁸⁸ Situace se ale začíná vyostřovat, kvůli tomu, že král následuje buddhismus. A také kvůli tomu, že královská božstva žárlí. Pozemská božstva a vodní duchové se začínají hněvat. Blesky zabíjí mnoho obyvatel,⁸⁹ objevují se nemoci a úroda skomírá. Také král umírá ve věku 36 let.

Do vlády Thisong Decäna zde mělo být 38 králů. Jelikož Songcän Gampo a Thisong Decän následovali buddhismus, nejsou v tomto výčtu zahrnuti. Jejich 36 předchůdců přijalo útočiště v bönu a dosáhli vysvobození.⁹⁰

Nyní přichází doba úpadku. Kde byl bön pronásledován? Kdo zapříčil jeho útisk? Za kterého vládce se tak stalo? Bön byl ničen především v Žangžungu v provincii Bū (dBus) a v Cangu.⁹¹ Pronásledování bönu se dělo za krále Thisong Decäna, který byl okouzlen buddhismem a potají se mu věnoval. Lidé si toho nevšimli, ale božstvům nic neuniklo. Hrozivá božstva vesmíru byla pohoršena a na bedra krále padlo neštěstí. Duchové a démoni ukradli královi duši. Na Lhasu se sneslo krupobití, blesky, války a nemoci. Buddhismus se navzdory všem těmto událostem povedlo prosadit. Pomohlo mu především spojenectví a spousta tajných slibů. Král Thisong Decän přemohl krále ze Žangžungu Ligmigju, ač Ligmigja disponoval nepřemožitelnou armádou. Thisong Decänovi nakonec pomohla lest a krále zabil.⁹²

⁸⁶ Buddhistické prameny obvykle potvrzují, že byl buddhismus představen za jeho vlády, je to téměř jisté. Avšak téměř nikde nenalezneme nic o dřívějším postoji Songcän Gampa k bönu.

⁸⁷ Její jméno je Ligtigmä (Lig-tig-sman).

⁸⁸ Je známo, že obě princezny nepálská a čínská také přinesli různá vyobrazení. Čínská princezna měla přinést sochu Buddhy Šákjamuniho. Nepálská princezna zase sochu buddhy Akšóbhji. C. W. D. Žagabpa, cit. dílo s. 37. Ani v Zrcadle králů, tibetské kronice ze 14. století není ani zmínky o princezně ze Žangžungu.

⁸⁹ Karmay poukazuje na část, ve které se píše, že blesk udeřil do nKhar-chung ve Lhasě. Je pravděpodobné, že to odkazuje na lHa-sa mkhra-brang, který nechala postavit jedna ze Songcänových manželek. Jiné prameny ovšem poukazují na to, že klášter byl zničen v době, kdy byl Thisong Decän ještě malý. To by znamenalo, minimálně o sto let později. S. G. Karmay, ed. and trans. *The Treasury of Good Sayings...*, s. 79. (Tím, že do kláštera udeřil blesk, ještě nemusel být nutně zničen. V pramenech tak nemusí být rozpor. Do kláštera mohl udeřit blesk za vlády Songcän Gampa a zničen mohl být později za vlády Thisong Decäna.)

⁹⁰ Někdo by mohl namítnout, že král Digum Cänpo by do výčtu neměl být započítán, když se podílel na pronásledování bönu. Navzdory tomu je zde zahrnut, neboť ve svém mládí následoval bön. S. G. Karmay, Tamtéž, s. 79-80.

⁹¹ Dělo se tak za vlády krále Ligmigji (Lig-mi-rgya) v Žangžungu, krále země Mö (Mon), který se jmenoval Panta Likha. A za vlády krále Tibetu Thisong Decäna. Konkrétně je tak uvedeno v Žangžung nän gjü. S. G. Karmay, Tamtéž, s. 81.

⁹² S. G. Karmay, Tamtéž, s. 86.

Nic již nebránilo tomu, aby mohl být buddhismus šířen po celém Tibetu. Tedy ne tak docela. Král musel nechat poslat pro Padmasambhavu a Anda Bodhiho. Ti se museli postarat o to, aby byla utěšena místní božstva a démoni. Následkem toho přešlo pět tisíc mnichů na buddhismus.⁹³

Král se rozhodl, že uspořádá soutěž mezi buddhisty a bönpo. Chtěl zjistit, které ze dvou náboženství je pravé a které falešné. Zajímalo ho, kdo disponuje většími kouzly a větší silou. V soutěži se to hemžilo nejrůznějšími kouzly a nadpřirozenými jevy. Nakonec měli buddhisté i bönpo prokázat své schopnosti tím, že přivedou k životu zavražděného člověka. Bönpo byli v celé soutěži úspěšnější a král nemohl nic dělat. Své víry se však vzdát nechtěl. Pro buddhismus se rozhodl již dávno. Stejně rozhodnutí učinili i jeho ministři. Všichni chtěli následovat buddhismus. Nadešel tedy čas, kdy se král rozhodl. Stalo se tak v Samjā.⁹⁴ Svolal všechny duchovní a nařídil, aby všichni ve jménu dobra následovali buddhismus a opustili bön.

Bönpo dostali na výběr. Mohli následovat buddhismus, vypít vodu,⁹⁵ nebo opustit Tibet. V tu chvíli se ozval šen Denpa Namkha. Rozprostřel svůj kostkovaný kabát z bavlny. Položil na něj kostky pravdy a lži. Uchopil zlatou břitvu, vložil ji do své náprsní kapsy a promluvil:

Slyšte všichni vládcové a poddaní.

Vy se pravděpodobně chopíte činnosti.

Je velmi náročné obdržet lidské tělo.

Jestliže jeden toto dokonalé lidské tělo obdrží,

Nesmí spáchat sebevraždu a vypít vodu.⁹⁶

⁹³ Jestliže byl bön v té době ještě neorganizovaný, jak je tedy možné, že měl mnichy? Víme, že monastické uspořádání bönu se konalo až v desátém století. Král Thisong žil ve století 8. Pravděpodobně to odkazuje na pozdější sepsání tohoto pramenu.

⁹⁴ Zde se nám prameny v jistých informacích rozcházejí. Žagabpa uvádí, že se konala debata v Samjā (792 – 794). Nepochybně tedy za krále Thisong Decāna. Komplikace je v tom, že debata se měla konat mezi Kamalašilou, který zastával pozvolnou cestu k osvícení. A mezi čínským mnichem Che-šangem, který zastával náhlé duchovní prozření. C. W. D. Žagabpa, cit. dílo s. 47. Bönpo prameny uvádějí, že se soutěž se konal mezi buddhismem a bönem. Zda byl čínský mnich bönpo o tom se nikde nepíše. Na základě výsledku v Samjā král prohlásil buddhismus oficiální vírou Tibetu. Je sepsán dokument zlatým písmem na modrém papíru. Kde král provolává, že na Tři klenoty Buddhu, Dharmu a Sanghu nesmí být nikdy zapomenuto.

⁹⁵ Vypití vody naznačovalo spáchání sebevraždy. Bylo vypito nadměrné množství vody, což člověka zabilo. Tato metoda byla ve starodávném Tibetu pravděpodobně velmi běžná. S. G. Karmay, ed. and trans. *The Treasury of Good Sayings...*, s. 90.

⁹⁶ S. G. Karmay, Tamtéž, s. 90.

Takto Denpa Namkha promluvil a oholil si vlasy zlatou břitvou. Vlasy vložil do kapsy a odešel. Vzdal se tak své víry. Všichni poznali, že pro bönpo nastaly těžké časy. Nebylo by těžké zničit krále a jeho ministry, ale bönpo se rozhodli, že nic takového neudělají.⁹⁷ V té době se mnoho textů bönu proměnilo v texty buddhistické. Mnoho nauky bönu bylo proměněno v nauky buddhistické. Některé kláštery a svatyně byly zničeny. Jiné zase přemalovány a jejich jméno přeměněno na buddhistické.⁹⁸

Král prokázal svou laskavost a na žádost Denpy Namkhy, zda může uschovat texty bönu odpověděl kladně. Denpa, který vzorně přijal buddhismus, dostal svolení od krále a pečlivě uschoval texty. Dokonce u toho mohl i odříkávat příslušné modlitby.⁹⁹

Co se dělo s bönem později? Buddhismus začal po čase také upadat. Mniši porušovali pravidla, pojídali lidské maso a konali jiné nečistoty. I král onemocněl. Předpokládalo se, že to vše se děje na základě toho, že byl bön potlačen. A jeho mistři byli vyhnáni z Tibetu. Netrvalo dlouho a bylo rozhodnuto, že se mistři musí vrátit zpět. Denpa Namkha se také mohl vrátit ke své víře. Byla přivolána královská božstva. Mistři bönu se okamžitě navrátili, neboť jejich hlavním úkolem je sloužit ve prospěch cítících bytostí. Bylo tedy jejich povinností vrátit se zpět. V Samjā si vyměnili pozdravy s králem. Aby byli potlačeni démoni, byla vystavěna černá stůpa a svatyně. Králova nemoc byla vyléčena. Obojí bön i buddhismus byl vyzván, aby existovali vedle sebe. Tak se také dělo po dobu tří let.¹⁰⁰ Žagabpa nic podobného neuvádí. Najdeme tam pouze zmínku o smrti krále. Ten se prý stáhl v roce 797 z veřejného života a odebral se dožít v Zungkharu.¹⁰¹

Co je důležité odnést si z této kapitoly? Podle pramenů bönu se konaly dvě persekuce. Jedna za krále Digum Cänpa a druhá za krále Thisong Decäna. Za krále Songcän Gampa byl pravděpodobně připojen Žangžhung k Tibetu. Ale až král Thisong Decän zabil vládce Žangžhungu Ligmigju (pozor ne Ligmihju). Období za krále Songcän Gampa i Thisong Decäna je pro Tibet skutečně velmi slavné. Oba panovníci

⁹⁷ S. G. Karmay, Tamtéž, s. 90.

⁹⁸ Treasury of Good Sayings uvádí, že se královi zjevila ochránkyně nauk Sipä Gjälmo. Objevila se mu ve snu, celá v černém. Vlasy měla z železa, tři oči a úsměv plný špičáků. Na sobě měla oděv z pavích per. Přikázala králi, aby jí vrátil nauky Čtyř bran a pokladu, jako pátý. Jestliže tak král neučiní, zemře a klesne na dno pekla. Pak zmizela. S. G. Karmay, Tamtéž, s. 92.

⁹⁹ V Treasury of Good Sayings se přímo píše, že devět kouzelníků a Denpa Namkha tajně utřídili texty bönu. Stalo se tak v roce vola. Po-té texty uschovali. Uschovali je ve svatyních, v horách, skálách, stúpách atd. Karmay zde pak provádí podrobný rozbor toho data. Srovnává tyto údaje s jinými atp. S. G. Karmay, Tamtéž, s. 94.

¹⁰⁰ S. G. Karmay, Tamtéž, s. 102.

¹⁰¹ C. W. D. Žagabpa, cit. dílo s. 52.

jsou často opěvováni, že za jejich vlády byla země velká a silná. Je ale téměř jisté, že bön za krále Thisong Decäna velmi trpěl. Po velké debatě v Samjä byl utiskován a pronásledován. Knihy a texty byly ve velkém uschovávány, aby nebyly zničeny. Bylo to velmi důležité období jak v dějinách bönu, tak i v dějinách Tibetu.

Nyní se dostáváme k druhé části našeho historického exkurzu. Období od legendárních králů, až po krále historické jsme již probrali. V následující kapitole se budeme soustředit na období kolem desátého století a výš. O devátém století nemáme prakticky žádné prameny, které by nám poskytl svědectví. Víme jen, že pro historický vývoj toto období muselo být skutečně významné.

4. Rodové linie a zrození reorganizovaného bönu

Historické postavy jako byl Šenčhen Luga, Denpa Namkha sehrály důležitou roli v zachování tradice bönu. Nátlak buddhistické nadvlády byl tak silný, že mu bön stěží odolával. Bön tedy musel rychle zareagovat a přepracovat své nauky. Aby zachoval sám sebe, musela proběhnout velká reorganizace. Období pokračovalo až do čtrnáctého století, přičemž se tato doba popisuje jako období „kanonizace“ a národního obrození.¹⁰² Především tyto postavy a mnoho jiných objevujících se v rámci rodových linií přispěli v této proměně velkým dílem. Řekněme tedy, že význam této rodinné instituce je více než důležitý. Co vše se odehrávalo v těchto rodinách? Velkým překvapením pro mnohé čtenáře bude i fakt, že druhý pančhenlama Lozang Ješe pochází také z tradiční bönpo rodiny. A jak jistě všichni víme, tato instituce pančhenlamů je výsadou tradice Gelugpy. Jak se tedy mohlo stát, že převtělenec z tradice Gelugpy se objevil v bönpo rodině? Zůstala tato informace v utajení? Jak se k tomuto faktu postavila rodina? Zůstala věrná své tradici, nebo přijala tradici gelugpovských? A pokud ano, stalo se tak pod tlakem, nebo dobrovolně? Na to vše se podíváme později. Teď se však zaměříme na samotný význam rodových linií. Proč jsou tak důležité a jakou sehrály roli v historii. Jako drobný úvod do tohoto tématu nám poslouží krátké nahlédnutí do historického kontextu dané doby. Bez tohoto náhledu

¹⁰² Je to období, kdy Tibet získává svou nezávislost na Mongolské říši. Bylo to zhruba v druhé polovině čtrnáctého století, kdy se uzavíral bönpo kánon. Ač toto uzavření je pouze relativní, neboť kánon zůstal do jisté míry otevřený. Martin, Dan. „Unearthing Bon Treasures: A study...“, 623.

bychom jen stěží porozuměli konkrétním událostem. Pokračovat budeme samotnými rodinami a postavami, které k nim příslušely.

Nebýt této, řekněme rodinné instituce, tradice bönu by možná nepřežila úskalí těžkých časů. Tyto časy byly těžké pro celý Tibet. Dlouhé a úspěšné trvání impéria za vlády krále Soncän Gampa a Thisong Decäna¹⁰³ pomalu končilo. Zlomem v této době byla vražda krále Langdarmy, který byl zavražděn buddhistickým jóginem.¹⁰⁴ Tato událost odstartovala kolaps Tibetské říše. Říše neměla dědice. Probíhaly občanské války a Tibet se začal rozpadat. Byla to doba politické a náboženské anarchie.¹⁰⁵

Začátkem jedenáctého století se Tibet opět začal stavět na vlastní nohy. Ale stále tu chyběla jistá sekulární a politická autorita, která by zajistila vládu nad říší. Netrvalo dlouho a této role se ujali především buddhisté. Tento počín vedl k naprosté buddhistické dominanci ve všech kulturních sférách země. Podobná situace potkala i tradici bönu, která se také začala probouzet k životu. Bön začal přepracovávat své nauky. Je velmi důležité zjistit, jak bön uchopil přepracování svých nauk. Přesněji řečeno: Na základě čeho bön znovu přepracoval své nauky?

Nastíníme si zde průběh celého procesu. Bön přepracoval své nauky na základě indických představ o karmě a znovuzrození. I buddhismus přispěl svou rukou k dílu. Jak jinak bychom vysvětlovali přítomnost buddhistických prvků v bönu? Vzpomeňme si na úvodní část práce. Zmiňovali jsme, že někteří vědci považují bön za heterodoxní formu buddhismu. Domnívali se tak na základě mnoha podobných prvků. Analogie mezi buddhismem a bönem jsou zkrátka více než zřetelné. Jestliže buddhismus tak značně ovlivnil tradici bönu, můžeme se ptát: V čem konkrétně ji ovlivnil? Bön se totiž strukturoval po vzoru buddhistických institucí. Co to znamená? R. A. Stein k reformovanému bönu doplňuje:

„Bönpo přijali politiku, která imituje buddhistickou. Vytvořili svůj vlastní kandžur a tendžur,¹⁰⁶ sbírku posvátných textů. Mají devět cest bönu, stejně jako má ŋingmapa devět vozidel. Bön má své kláštery, technické slovníky o filosofii a meditaci, jejichž struktura odpovídá slovníkům lamaistickým. Obchází objekty v opačném směru, než buddhisté. Mají jinou kořenovou mantru.

¹⁰³ Připomeňme si, že za vlády Thisong Decäna byl bön pronásledován a utiskován.

¹⁰⁴ Jméno tohoto muže je Lhalung Pälgi Dordže. Kniha Dějiny Tibetu uvádí, že to byl „meditující z nedaleké Jerpy.“ C. W. D. Žagabpa, cit. dílo s. 57. Ovšem Karmay uvádí, že to byl buddhistický mnich. Stalo se tak v roce 842. S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 56.

¹⁰⁵ S. G. Karmay, J. Watt, Tamtéž, s. 56.

¹⁰⁶ Vytvořili svůj vlastní kánon.

Systematizovaný bön je identický s doktrínami ŋingmapy. Liší se pouze jména a technické termíny. Zbylá část bönu splynula s mičhō¹⁰⁷.

Avšak co zůstalo v tradici bönu nedotčeno, byly teorie kosmogonie a rituálu. Ty zůstaly zachovány v původní formě. Dokonce zde proběhla výměna opačným směrem. Tento fakt by v žádném případě neměl být opomenut. Ano, i bön ovlivnil buddhismus. Neboť koncept a vykonávání původních bönpo rituálů hluboce ovlivnil samotný tibetský buddhismus. Tím se stalo, že rituály v obou tradicích jsou od sebe takřka k nerozeznání.¹⁰⁸ Tento řekněme nový reorganizovaný bön se nazýval Trulngag denpai Jungdung Bön, „Věčný bön, magické slovo pravdy.“

Muž, který je průkopníkem tohoto reorganizačního hnutí probíhajícího v jedenáctém století se nazývá Šenčhen Luga. Už víme, proč byl bön donucen přeformulovat své nauky. Také víme, čím se řídil, když probíhala jeho institucionalizace. Teď se věnujeme muži, který toto všechno započal. Muži, který se později stal nejvýznamnějším nálezcem pokladů v historii celé tradice bönu. A muži, jehož znovunalezené texty slouží bönpům dodnes. Postupně si přiblížíme jeho život, ve kterém hrají klíčovou roli jeho žáci. Důležité bude podrobně popsat všechny jeho žáky, protože právě oni jsou nositeli jistých hnutí, probíhajících uvnitř bönu. Žáci Šenčhena posloužili jako zprostředkovatelé. Díky nim máme dnes informace o samotném Šenčhenovi. Máme také k dispozici některé texty, které Šenčhen objevil. Jeho žáci se především postarali o rozšíření bönu do celého Tibetu. Stali se jistými pilíři v šíření bönu. Bön se tak mohl dále rozvíjet. V závěru kapitoly o Šenčhenovi nesmí chybět stručný přehled pramenů, které nám poskytují informace o jeho životě. V následující kapitole se již dostaneme k rodinným liniím. Budeme se věnovat jejich významu a zmíníme každou rodinnou linii zvlášť. Uvedeme některé významné události, které se odehrály v rodinách. Tento stručný přehled by nám měl pomoci pochopit, jak významnou roli sehrály tyto instituce v historii bönu. Rodina v tradici bönu měla stejně významnou roli jako rodina v tibetské kultuře. Navíc ale měla obtížný úkol. Postarat se o to, aby bön nevymizel z Tibetu.

¹⁰⁷ R. A. Stein, cit. dílo s. 241.

¹⁰⁸ S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 57

4.1 Šenčhen Luga a jeho život

Šenčhen Luga (996-1035)¹⁰⁹ se narodil se v rodině s názvem „Šen.“ Šenčhen byl nazývaný Luga, „Ten, který je zamilovaný do vodních duchů.“ Říká se, že se narodil po-té, co jeho otec obětoval vodním duchům. Luga byl nejstarším ze tří bratrů.¹¹⁰ Bönpo chronologie se shoduje s datováním. Umisťuje jeho narození do roku 996. Je také známý pod přezdívkou „Šen se shrbenými zády“ tib. Šengur. Když mu bylo osmnáct let, poranil si záda. Výsledkem toho byla tato krásná přezdívka.¹¹¹ V devatenácti letech byl zasvěcen do nauk bönu. Byly to nauky, které mu měly pomoci při odkrývání pokladů. Tyto meditační techniky zvládl velice brzo a stal se odborníkem. Tím si vysloužil novou přezdívku a to Gomčhen, „významný meditační odborník z rodu Šenů“. Tradice říká, že na základě této meditační techniky měl vize, ve kterých potkával nadpřirozené bytosti. Později se oženil a měl dva syny Rinčhen Gjalčchäna¹¹² a Čhančhub Gjalčchäna oba synové pokračovali ve stopách svého otce.

Jak již víme, Luga je nejznámější ze všech nálezců pokladů v tradici bönu.¹¹³ Nejvíce textů Luga objevil, když mu bylo dvaadvacet let, psal se rok 1017. Texty byly ve formě manuskriptů a obsahovaly dva boxy.¹¹⁴ Za celý svůj život se Luga setkal

¹⁰⁹ Dan Martin uvádí, že toto datum je stěžejní pro studium historie bönu, a mělo by být obecně přijato. Martin, Dan. cit. dílo s. 637.

¹¹⁰ Když šel Šenčhen spolu se svým bratrem Gekhödem sbírat rostlinky, uslyšel Luga hlas bez těla. Hlas se ho ptal, zda mu má udělit spirituální sílu bönu. Místo, na kterém Šenčhen stál se třásla a zem pukala. Puklina byla vyplněna tekutinou, údajně se jednalo o ghí (přepuštěné máslo). Šenčhen chtěl zůstat na tomto místě, ale nemohl, protože zrovna probíhaly konflikty mezi středním Tibetem a oblastí Žuja. Šenčhenův bratr Gekhöd byl při těchto bojích zabit. Tamtéž s. 625.

¹¹¹ Když stavěl tři poschodové stavení, nesl devět cihel a misku a když došlápl na devátou příčel žebříku, spadl i s cihlami. Záda si poranil v oblasti pasu a od svých osmnácti let chodil ohnutý. Někde se dokonce uvádí, že byl tak shrbený, že když jel na koni, dotýkal se oprátky. Tamtéž, s. 625-626.

¹¹² Byl starším synem Šenčhena, narodil se v roce 1030 a zemřel, když mu bylo osmdesát jedna let. Linie jeho mladšího bratra byla zpretrhána. Tamtéž, s. 631.

¹¹³ V souvislosti s tímto tématem se objevují i jisté spory. Spory se týkají autorství textů, které Luga našel, stejně tak jako příslušnosti textů k bönu samotnému. Zdrojem této polemiky je text, ze třináctého století, který náleží k nábožensky alternativní tradici bönu. Jedná se o tradici tzv. Tibetkého buddhismu, ale je vhodnější nazývat tuto tradici termínem *čhō*. Text se nazývá v aj. *Textbook on the Single Intention*, autorem je zakladatel linie Digunpa, který přísluší k tradici Kagjüpa. Autor se tedy jmenuje Džigten Gönpa. Celý text je doplněn komentářem jeho vnuka, který se jmenuje Šerab Čhungnä. V čem se skrývají tyto spory? Luga je tu obviňován, že texty, které objevil, jím byly pouze přeloženy, nebo přeměněny. Původně se tedy mělo jednat o texty náležící tradici *čhō*, které byly přepracovány v texty bönu. Tamtéž, s. 619-620.

¹¹⁴ Text zde uvádíme ve volném překladu: „Toto je to, co se mi přihodilo dvacátý čtvrtý den zimního měsíce, den souhvězdí *khra*: Převrátil jsem čtvercový kámen a objevil modravou hlínu. Pod ní byl ještě jeden čtvercový kámen, na kterém byly nakresleny dvě svastiky, jedna rumělková a druhá křišťálová. Vytáhl jsem kámen a pod ním ležely dva malé boxy. Ve větším boxu bylo mnoho nauk bönu týkajících se Vozů příčiny a následku. Šel jsem vzít manuskripty, jako poklad a ve vteřině byly pryč. Šel jsem k díře,

s mnoha texty, které v pozdější době tvořily jádro bönpa kánonu. Po-té co Luga texty objevil, držel je osm let v utajení.¹¹⁵ Kolem roku 1028 se konečně rozhodl odhalit jejich obsah. Jak se příběh o nalézání terem rozšířil, stal se Šenčhen velmi slavným tertone, nálezcem pokladů. Říkalo se mu „významný Šen“.

Šenčhen Luga vyučoval od svých třiaadvaceti let do čtyřiceti. Co se týče data jeho smrti, jsou tu jisté nesrovnalosti, samotné bönpa prameny se tu liší. Karmay uvádí rok jeho smrti na 1035. Jak tedy Šenčhen zemřel? Nabízí se nám velmi zajímavý příběh, který by mohl vést k smrti Šenčhena Luga.

Šenčhen se roku 1035 vydal na cestu v naději, že potká jógina,¹¹⁶ který byl mistrem v linii Ústní tradice ze země Žangžung.¹¹⁷ Jógín se nacházel v regionu Šang, severně od řeky Cangpo. Šenčhena čekala dlouhá cesta z jižního regionu Digcam (Drigtsam). Cestou zpět se zastavil na trhu, kde se poblíž nacházel i buddhistický klášter. Jeden buddhistický mnich¹¹⁸ Lugu poznal a pozval ho k sobě na návštěvu. Traduje se, že mnich na Lugu žárlil a podal mu otrávený jogurt.¹¹⁹ V každém případě Luga po tomto setkání velmi onemocněl. Návrat domů byl v ohrožení a cesta byla velmi obtížná. Jak se jeho zdraví zhoršovalo, bylo posláno pro jeho žáka Žujä Legpa, který byl lékařem. Šenčhen ale následkem této cesty zemřel. Psal se rok 1035 a Šenčhenovi bylo čtyřicet let.¹²⁰

Ohledně pramenů o Šenčhenovi, postrádáme jistou míru spolehlivosti. Po čase zjistíme, že na historické prameny bönu pocházející ze čtrnáctého a patnáctého století se nemůžeme zcela spoléhat. Z ostatních pramenů, které nám zbývají, je důležitým zdrojem stručný historický náčrt, jehož autorem je Aža Lodö Gjalchän. Celkově je dílo zasvěceno jednomu z nejdůležitějších nálezů Šenčhena Luga, Dzopugu.¹²¹

ze které jsem je vyjmul a říkám: „Jak se to stalo, že tu byly a teď, když jsem přišel, abych si je vzal, jsou pryč?“ Příběh pokračuje tím, že večer ho navštěvuje černá žena a černý muž. Oba mu vysvětlují, že aby si mohl poklad odnést, musí za něj připravit náhražku. Po-té mu říkají, co přesně má udělat. Jde o to, že si musí usmířit ochránce, kteří vlastní poklad. Bez jejich povolení by poklad nesměl být vytažen, aniž by došlo k hrozivým utrpením. Dále se uvádí, že texty z velkého boxu nezkopíroval. Zkopíroval texty pouze z malého boxu. Následuje výčet textů, které byly nalezeny v malém boxu. Tamtéž, s. 627-628.

¹¹⁵ Některé prameny uvádějí jedenáct let. S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 59.

¹¹⁶ Jógín se jmenoval Kjungčhi Muthur.

¹¹⁷ V aj. Oral Tradition of Shangshung. (Karmay, *The Little Luminous Boy*, 1998, no. 45.)

¹¹⁸ Lotön Dordže Wangčhug.

¹¹⁹ Opat Nima Tändzin odmítl tvrzení, že by Šenčhen Luga mohl být otráven Lo-ston rDo-rje dBang-phyug. S. G. Karmay, ed. and trans. *The Treasury of Good Sayings...*, 129.

¹²⁰ S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 61.

¹²¹ Jedná se o dvojjazyčný text týkající se kosmologie. Více níže.

Za významný pramen vypovídající o životě Šenčena vědci považují dílo od Patöna, kde je vyprávění zachyceno v první osobě.¹²²

Dalším zdrojem je jednoduše Biografie lamy Šen.¹²³ A neméně důležitým zdrojem je také biografie jednoho z jeho hlavních žáků, muže z klanu Šu, Žujä Legpa.¹²⁴

Na závěr si shrneme význam Šenčena Lugu. Jaký měl význam pro pozdější tradici bönu? Podle slov Dana Martina jeho význam nespočíval pouze v textech, které našel. Nebyl totiž jediným tertone. Nebyl ani nejvýznamnějším tertone v tom smyslu, že by odhalil ty nejdůležitější texty.¹²⁵ Ale především v tom, že jeho zásluhou a zásluhou jeho žáků se tradice bönu institucionalizovala a rozšířila se do celého Tibetu. Právě náboženská centra, ovlivňovala, podporovala, udržovala a vzdělávala lidi na základě textů odhalených Lugou.¹²⁶ S trochou nadnesenosti se dá říci, že Luga zachránil bön před zánikem. Postaral se o to, aby se texty dostaly do správných rukou a šířily se dále po celém Tibetu.

4.2 Význam rodových linií

Nyní se zaměříme na celkový význam rodových linií. Vzácné texty nalezené Lugou, které obsahovaly různé nauky a meditační praktiky, byly předávány z jednoho člena rodiny na dalšího. Stalo se tedy, že veškeré náboženské praktiky byly záležitostí rodin. A nejen texty Šenčena Lugu se uchovávaly v rodinách. Právě díky konkrétním liniím se nám dochovaly i informace o Lugovi.¹²⁷ Některé linie zakládají kláštery, které

¹²² Vyprávění je nám dostupné v překladu od Shar-rdzy, které se nachází v S. G. Karmay, ed. and trans. *The Treasury of Good Sayings...*, 126-145

¹²³ Lama Šengji namthar. Kde slovo „lama“ odkazuje na linii rodu Šen. Biografie nám poskytuje údaje o předcích Šenčena a pokračuje několika stranami s výčtem jeho potomků. Martin, Dan, cit. dílo s. 630.

¹²⁴ Jedná se o namthar (zkrátka biografie), který ale není zcela typický. Skládá se ze tří kapitol, které mají každá svůj vlastní název. Netradiční biografie je to v tom, že je téměř celá v první osobě a měla by být spíše považována za autobiografii (tib. rang-rnam). Podivné v tomto textu také je, že Žujä Legpo, po-té co měl vizionářský (významný) sen, poprosil Šenčena, aby mu předal nauky, které ještě nenalezl. Šenčen tyto nauky musel nejprve odhalit. Tamtéž, s. 634-135.

¹²⁵ Podle Šardzi mělo Šenčena předcházet patnáct různých tertonů. A důvodem, proč nejsou tak známí je, pravděpodobně to, že neměli tak velkou oblast působnosti a takový vliv jako Šenčen. Některé poklady připisované Šenčenovi, nebyly odhaleny Šenčenem, ale jinými. Jenže právě Šenčen se postaral o to, aby se texty rozšířily a staly se známými. Tamtéž, s. 638.

¹²⁶ Nešlo pouze o texty odhalené Lugou, ale i o texty, které odhalili ti, kteří Lugu předcházeli.

¹²⁷ Jde o rodovou linii Šen, Dru (Bru), Pa, Meu, více viz. níže. Tamtéž, s. 629.

se později stávají centrem vzdělání.¹²⁸ Tak to například bylo v rodině Šen. Ve stejné rodině, ke které příslušel Šenčhen Luga. Tato rodina se rozdělila. Část rodiny žila odděleně, stavěla chrámy a rozvíjela se v monastickou organizaci. Druhá část rodiny zajišťovala potomstvo. Ale o konkrétních rodových liniích až později.

Členové rodin byli zkrátka jádrem při šíření bönu v 11. – 15. století. Mezi rodinami vznikaly různé svazky, mimo jiné mezi sebou uchovávali tradiční vztah „mistra a žáka“. Koncem patnáctého století ztratili svou sílu a to především proto, že čistá monastická tradice, která v té době převládala, nebyla spojená s žádnou konkrétní rodinou.¹²⁹ Avšak ani v pozdější době rodiny neztratily svůj definitivní význam. V 18. století, rodina Mögjal, spojená s již existujícím klášterem, pomáhala s vyřezáváním bönpa kánonu na dřevěné bloky.¹³⁰ V té době se zformovala nová tradice bönu, která je známá pod názvem „Bön sarma“, to neznámá nic jiného než doslova „Nová tradice bönu“.¹³¹

Co se společenského postavení týče, je jasné, že čím významnější rodina, tím vznešenější původ. Také se k těmto liniím vztahuje další významný tibetský termín „dünrab“. Přesný překlad termínu je „řada patrilineárních předchůdců“. Dynrab tedy označuje linii s mnoha generacemi.

Když se na věc podíváme zřetelněji, vyvstane nám otázka, o jakých rodinách konkrétně je řeč? Jsou to rodiny Dru (Bru), Šu, Pa, Meu, Šen a někdy se uvádí i rodina Khjung. Zkratka pro prvních pět uvedených je Drušu Pameu a (Šen). Tímto se pomalu dostáváme ke konkrétním rodinám.

¹²⁸ Toto je velmi důležité, neboť se do klášterů sjíždí mniši z různých částí země, tím se starají o to, aby se nauky šířily do všech koutů Tibetu. S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 63.

¹²⁹ Tamtéž, s. 73.

¹³⁰ Konkrétně se jedná o Möngjal Kündöl Dagpu, který sloužil na dvoře krále (Künga Norbu a krále Manka Gjalpo) v padesátých letech osmnáctého století. Tamtéž, s. 75.

¹³¹ V tomto hnutí byl velmi významnou postavou Sangjä Lingpa (1705-1735). Tamtéž, s. 75.

4.3 Konkrétní rodinné linie

4.3.1 Rodina Šen

Tato linie pozdvihla tradici bönu a v jedenáctém století se zasloužila o její udržení.¹³² Nejvýznamnější z rodiny Šen byl již zmiňovaný Šenčhen Luga. K této rodině se také váže termín dyngju (dunggyu), literárně „otcovská linie,“ ale významově poukazuje na posvátný původ. Všichni potomci této linie jsou považováni za posvátné bytosti, stejně jako byli jejich předci. Tato rodinná instituce je poměrně vzácná v tradici bönu. A byla klíčovou institucí při upevňování bönpö center v jedenáctém století.

V rodině došlo dokonce k rozdvojení. Díky tomu bylo možné v rodině rozvíjet jak monastickou tradici, tak i potomstvo. Šen Namkha Gjalchän (1196) se od rodiny oddělil. Stal se mnichem a začal stavět chrámy, které se později rozrostly v kláštery. Rozdvojení spočívalo v tom, že rodina Šen vedla laickou náboženskou komunitu. A mimo to byla také vlastníkem místního kláštera a své vlastní monastické organizace. Jeden mužský člen rodiny poskytoval potomstvo, zatím co ostatní se starali o místní klášter.¹³³

Abychom si uvědomili důležitost rodin a jejich jednotlivých členů, podívejme se nyní na významné osoby objevující se v této linii. Začneme mužem, který v roce 1233 založil proslulý klášter Sergo Thamo.¹³⁴ Jeho jméno bylo Šen Ješe Lodö. Klášter byl považován za centrum umělecké činnosti.

Dalším významným klášteřem a centrem vzdělanosti byl rodinný klášter Rigjalgön. Jeho zakladatelem byl známý Mušen Ňima Gjalchän (1360). Dodnes jsou západním vědcům dostupné práce od mnicha, který tu studoval.¹³⁵ Klášter byl zničen během Čínské Kulturní Revoluce.

¹³² Rodina Šen vznikla tak, že otec Šenčhenova dědečka se usadil v oblasti Diccham a začal tu vládnout nad místními obyvateli. V těchto informacích se prameny liší. Některé prameny říkají, že místní obyvatele ovládl silou a některé, že si zkrátka vzal půdu a začal nad lidmi vládnout. Martin, Dan, cit. dílo s. 625.

¹³³ Za normálních okolností muž v klášteři držel celibát, většinou šlo o opata daného kláštera. Pokud bylo udržení rodu v ohrožení, směl celibát porušit a zajistit tak plynulé pokračování linie. Tento systém se zachoval v rodinách Dru, Šu, Pa a Meu a tím umožnil, aby si rodiny zachovaly své pokračování od jedenáctého století až do roku 1959. S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 62.

¹³⁴ Aj se klášter nazývá „Variegated Golden Door.“ Klášter se nacházel ve středu vesnice Darding.

¹³⁵ Jde o Gatön Cchulthim Gjalchäna. S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 64.

4.3.2 Rodina Šu

V této rodině je nejvýznamnější postavou Žujä Legpo (1002-1081),¹³⁶ který se postaral o rozšíření Šenčhenova učení. V tomto procesu sehrál klíčovou roli. Zpočátku ho Šenčhen Luga nechtěl akceptovat. V zápětí se situace obrátila, neboť byl Žujä natolik vytrvalý a horlivý, že se později stal nejbližším žákem. Jak se později dozvíme Žujä se soustředil na dzogčhenovou meditaci¹³⁷ a zasloužil se o to, aby byly texty patřičně okopírovány.¹³⁸ Žujä byl skutečně věrným žákem, neboť setrval se svým mistrem až do jeho smrti. Rodinný místní klášter¹³⁹ se stal důležitým centrem vzdělání. Ve čtrnáctém století jeden z učených mnichů¹⁴⁰ náležící k tradici Šu, napsal významný komentář, který je nyní předmětem bádání tibetanistů.

4.3.3 Rodina Du

Dostáváme se k rodině Du,¹⁴¹ ve které se setkáváme s mnoha zajímavými osobnostmi. Ti, kteří se již s tradicí bönu setkali, by možná mohli znát jména nynějších exilových klášterů Menri,¹⁴² nebo Thiten Norbuce.¹⁴³ Historie těchto klášterů sahá hluboko do historie právě této rodinné linie. Je tu i tibetský klášter Menri (1405), právě jeho založením se böň podílel na reorganizaci a oživení monastické instituce na začátku patnáctého století.¹⁴⁴ Jací lidé se o založení klášterů zasloužili? A proč se původní klášter v Tibetu jmenoval Jeru Wensakha. Co se s ním stalo? Tomu se budeme věnovat v následujících řádcích. Ještě ale musím podotknout, že druhý pančelama Lozang Ješe náležel právě k této rodinné tradici. Jak se tedy mohlo stát, že byl právě bönpö, vybrán za převtělence? Kdybychom se zaměřili na toto téma, vyvstane nám množství jiných

¹³⁶ Sídlo této rodiny se nacházelo v oblasti Kjikhar Rižing, jižně od města Gjance v Cangu. S. G. Karmay, J. Watt, Tamtéž, s. 64.

¹³⁷ Viz níže. Konkrétními naukami a žáky Šenčhena se budeme zabývat v jedné z následujících kapitol.

¹³⁸ Podle biografie Žujä Legpa, kterou máme k dispozici, byl poklad odhalen. Po odhalení následovala práce na tři měsíce a pět dní, po tomto čase bylo kopírování dokončeno. Výsledkem po trojitě kontrole, byla skripta, která měla osmdesát šest svazků. Žujä dostal část země, na které začal stavět klášter Zowo Khjunglag. Později potkal Atišu, který mu řekl, že je reinkarnací Gnubs Sangs-rgyas-ye-shes (tibetská tradice ho datuje do roku 832-962) a dal mu jméno pro jeho syna, který se narodil v prvním měsíci nového roku. Sám Dan Martin připouští, že se setkání Žujä Legpa s Atišou může mnohým zdát nesmyslné. Mělo by se dokonce jednat o rituální vysvědčení Žujä Legpa na kterém se údajně měl objevit samotný Atiša. Celá věc je nejasná i v textu přepisovanému Atišovi. Martin, Dan, cit. dílo s. 636.

¹³⁹ Rižing Lhündugang.

¹⁴⁰ Kjabtön Rinčhen Özer z oblasti Khamu.

¹⁴¹ Předkové této rodiny pocházeli z Gilgitu. Tibetské jméno pro tuto oblast je Druša. Tato oblast byla Tibetany připojena v roce 737.

¹⁴² Klášter Mänri se nachází v severní Indii v oblasti Himačalpradéš.

¹⁴³ Klášter se nachází v Nepálu.

¹⁴⁴ Martin, Dan, cit. dílo s. 623.

zajímavých otázek. Proto se nyní zaměříme na výše zmiňovaný historický diskurs, týkající se rodiny Du. A k otázkám ohledně druhého pančenlámý se vrátíme později.

Rodinné sídlo je označováno jako Namtong Podrang,¹⁴⁵ přičemž podrang tu znamená palác. Dalším významným žákem Šenčena Luga byl Dučhen Namkha Jungdung, obvykle spojovaný s naukami Dzopugu.¹⁴⁶ Dučhen obdržel dokonce originální manuskripty s textem Dzopungu. Jak se později dozvíme, text se týkal studia filosofie. Tradice byla po několika generacích udržována, až teprve vnuk Dučena, založil klášter, který se stal centrem vzdělání. Klášter se jmenoval Jeru Wensakha.¹⁴⁷ Byl založen v roce 1072 mnichem, který se jmenoval Dučhen Jungdung lama. Klášter údajně vychoval osmnáct řad vystudovaných mnichů,¹⁴⁸ většinou šlo o členy rodiny Du, kteří si udržovali pozici v klášteře. Často se jednalo o pozici opata. Klášter se stal v jedenáctém století nejdůležitějším centrem vzělání, tak to vydrželo až do čtrnáctého století.

Prvním opatem kláštera se stal Du Gjalwa Jungdung (1242-1290). Du Gjalwa je pro bönpo přívržence ceněnou osobou. Dokonce se nám dochovaly jeho texty,¹⁴⁹ neboť později když se stal poustevníkem, zasvětil svůj život psaní. Klášter byl v roce 1386 zaplaven a totálně zničen. Nicméně se jeho tradice monastické disciplíny a studia filosofie znovu obnovila. Stalo se tak právě v již zmiňovaném klášteře Menri (Sman-ri). Zde je vhodné upřesnit, že exilový klášter Menri v Indii navazuje právě na tento klášter. Máme tedy první klášter Jeru Wensakha, který byl zničen záplavami, na něj navazuje klášter Menri v Tibetu, a na ten zase klášter, který se jmenuje také Menri,¹⁵⁰ ale už se nachází v exilu v severní Indii.

Tibetský klášter Menri¹⁵¹ byl založen roku 1405 Ňamme Šerab Gjalchänem¹⁵² (1356-1415). Po té co zanikl rodinný klášter Wensaka, rodina aktivně podporovala klášter Menri, ačkoliv na něj už neměla výsadní právo.

¹⁴⁵ Dům, který se nazýval Namtong Podrang se nacházel v oblasti Tobgyal, severně od řeky Tsangpo a východně od Šigatse. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 65

¹⁴⁶ Viz níže v kapitole Šenčen Luga, jeho žáci a nauky s ním spojené.

¹⁴⁷ Klášter byl položen v sousedství sídla rodiny Dru, tedy domu přezdívanému Namtong Podrang.

¹⁴⁸ Této řadě mnichů se přezdívalo „Osmnáct mistrů Jeru“. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 65.

¹⁴⁹ Jde o Ústní tradici, která pochází ze země Žangžung.

¹⁵⁰ Rodina Dru zde udržovala starou tradici a liturgii, ale po roce 1959, kdy byl Tibet okupován Čínou, se mnoho Tibetanů snažilo o útěk do Indie. Rodina Dru neváhala a znovu založila tento klášter v Indii. Později ještě klášter Thiten Norbuce v Nepálu. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 66.

¹⁵¹ Klášter se nachází přímo na hoře Mänri, které se říká „Léčivá hora“, je to jen o kousek výše, než se nacházel klášter Wesaka. Tamtéž, s. 66.

¹⁵² Ňamme Šerab Gjalchänem se narodil v Gyalrongu v jihovýchodním Tibetu. Tamtéž, s. 66.

Již jsme zmiňovali, že se v bönpo tradici objevil pančhenlama. Musíme zdůraznit, že nebyl jediný. Faktem je, že původ druhého pančhelamy z bönpo tradice nevyvolal zdaleka takový povyk jako právě Lozang Ješe (1663-1737).

V sedmnáctém století rodina jen stěží odolávala novému vývoji. V roce 1662 zemřela hlava kláštera Tašilhünpo, Pančhen Lozang Čhögjän (1567-1662)¹⁵³ Byl jedním z duchovních mistrů samotného pátého dalajlamy Lozanga Gjamccho (1617-1682). Dalajlama složil modlitbu, aby se jeho duchovní mistr znovu vrátil. Poprosil všechny mnichy ze tří klášterů Gelugpa, aby pronesli modlitbu na jejich shromáždění. Jako inkarnace Pančhen Lozang Čhögjána byl v roce 1667 rozpoznán malý chlapec náležící k tradici rodiny Du. Na začátku vlády pátého dalajlamy byl vztah s bönem poněkud napjatý, je tedy možné, že se snažil natáhnout členy rodiny do gelugpovské tradice. Musíme uznat, že to byla velmi prestižní událost pro celou rodinu. Přeci jenom stát se hlavou gelugpovského kláštera, bylo ctí. Bylo to ale zároveň velmi nešťastné, neboť rodina téměř opustila svou po staletí starou náboženskou tradici.

Rodina neměla jinou možnost, než akceptovat nabídku. Jak bylo tedy zvykem, když došlo k jistému rozpoznání převtělení, ne pouze členové rodiny, ale i veškerý majetek připadl do vlastnictví lamy, který klášter obýval. V posledku dalajlama dovolil rodině, aby zůstala ve svém sídle a následovala svou vlastní tradici. Tímto tedy dalajlama započal dlouhou tradici převtělování pančhelamů. Přičemž Lozang Ješe byl uznán, jako druhý.¹⁵⁴ Dítě bylo vychováno tak, aby nejevilo žádný zájem o původní náboženství své rodiny. Je tedy jasné, že jeho původ přinášel značné rozpaky. Jeho osobní životopisce stálo hodně úsilí, aby skryly Lozangův původ. Tímto se pomalu dostáváme k zániku rodiny, neboť jako pátá reinkarnace pančhelamy byl rozpoznán Tānpā Wangčug (1854-1882) u kterého jeho původ nevzbuzoval žádné rozpaky, ba naopak. Celá rodina ho bez výhrad následovala, odstěhovala se do Žikace a stala se přívrženci tradice Gelugpa. Rodinné sídlo se stalo majetkem Gelugpy.¹⁵⁵ Takto byla ukončena dlouholetá tradice rodiny Du.¹⁵⁶

¹⁵³ V Dějinách tibetu se uvádí (1570 – 1662).

¹⁵⁴ Některé zdroje uvádí, že byl pátý.

¹⁵⁵ Stala se z něj instituce zvaná Trungshi „Birth Estate“

¹⁵⁶ G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 66-70.

4.3.4 Rodina Pa

Nejvýznamnější osobností v této rodině je nepochybně Pa Palčhog.¹⁵⁷ Byl jedním z posledních žáků Šenčena Luga. Obdržel kopii originálního textu Thowo Wangchen týkající se rituálu a meditačního cvičení.¹⁵⁸ Pa Palčhog byl laikem a vynikajícím jóginem. Na rozdíl od rodin Šu, Du a Meu, Pa rodina měla pouze poustevnu.¹⁵⁹

V rodině se předávalo učení zaměřující se na mudrce, který se jmenoval Denpa Namkha.¹⁶⁰ Jednalo se o poklad, který objevil Kyung Gotsal. Muž, který se snažil učení uchopit, se jmenoval Pa Gyalwa Šenrab. Narodil se čtyři generace po Pa Palčhogovi.

Následující významnou postavou tradice je vzdělaný mnich a historik z patnáctého století, Patön Tängjal Zangpo. Pro tibetanisty je jeho práce přínosným zdrojem informací.¹⁶¹ Mezi jeho další díla patří životopisy dlouhé série praktikujících meditaci Ústní tradice Žangžungu.¹⁶²

V šestnáctém století se rodina roztrhla. Jedna část se odstěhovala do regionu Hor severně od Lhasy, kde založila klášter.¹⁶³ Potomkové rodiny žijí dodnes v Tibetu, popřípadě v exilu.

Rodina Meu

Dva členové¹⁶⁴ z této linie přijali učení od zakládajících členů linie Du (Bru), Šu, a Pa. Založili svou vlastní linii s názvem Meu (R'meu). Samotní potomci linie Šen jim v tom pomáhali. Na vzniku linie Meu se zkrátka podíleli všichni.

Celým názvem se rodina jmenuje Meutsang, což jednoduše znamená rodina Meu. Navzdory těžkým časům během Čínské kulturní revoluce, kdy byl zničen klášter¹⁶⁵ i rodinné sídlo,¹⁶⁶ tato rodina v nynější době prosperuje.

¹⁵⁷ Jeho rodinné sídlo se nacházelo jižně od řeky Tsangpo ve Lhapungu a východně od vesnice Dzonkha.

¹⁵⁸ Více si povíme v kapitole Šenčen Luga, jeho žáci a nauky s ním spojené.

¹⁵⁹ Poustevna se nazývala Dečhengang.

¹⁶⁰ Denpa byl významnou osobností jak v tradici bönu, tak i v buddhismu. Je také spojován s tzv. novou tradicí bönu, böñ sarma. Více v kapitole Denpa Namkha.

¹⁶¹ Konkrétně se jedná o výsvětlení učení: aj. *Lamp to Illumine Their Growth and Spreading* (tib. *Tänpä namšä dargjä sälwä dönme*, text je obsažen v SFHB) Datum se odhaduje na rok 1477. Martin, Dan, cit. dílo s. 622.

¹⁶² Tib. *Nängjüki lama gjüpa namthar*, série životopisů dávných mudrců ze Žangžungu a Tibeťanů, kteří pokračovali v předávání. Tamtéž, s. 622.

¹⁶³ Klášter se jmenoval Jungdung Rabtenling, byl založen v roce 1847. Klášter nechal postavit Jungdung Namzang. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 72.

¹⁶⁴ Metön Lhari (1024-1091) a Meu Dampa Rithöpa (1038-1096). Martin, Dan, cit. dílo s. 629.

¹⁶⁵ Klášter se jmenoval Zangpori.

¹⁶⁶ Rodinné sídlo se nacházelo v Guržogu v provincii Šang, ale později se přesunulo do oblasti s názvem Nyemo, severně od řeky Tsangpo a 150 km západně od Lhasy.

Postava, která je spojována s Šenčhenem Lugou je Meu Gongdzo (1030–1096). Zvláštní na celé situaci je, že se s ním osobně nikdy nesetkal. Nauky mu byly předány v meditaci od dvou mužů.¹⁶⁷ Ale ani oni se s Lugou nesetkali osobně. Byli to jejich otcové, kteří ho potkali. Meu Gongdzo se stal vynikajícím poustevníkem a především mistrem na tzv. Atri meditaci.¹⁶⁸

Sídlo, které bylo rodině zničeno spolu s klášteřem, bylo nahrazeno novým, nacházejícím se nedaleko od předešlého. Původní klášter, který byl zničen, založil spisovatel Kepa Tsultrim Palchen (po roce 1052). Knihy, které Kepa sepsal, se týkaly filosofie a dodnes slouží v klášteřích jako manuály.

Všech těchto pět linií mělo svou vlastní vinaju. Každá založila vlastní monastickou tradici. Tradice se sice v každé rodině lišily. To však nic nemění na faktu, že byly založeny. Jejich založení bylo přímo klíčové pro tradice bönu. Rodina Du, Šu a Šen měla velmi zřeletelné tradice rituálů. A celkově byly rodiny patrony pro své kláštery. Přispívaly i tím, že se jejich synové čas od času stali opaty těchto klášterů. Zkrátka, jak zmiňuje Dan Martin, že je velmi důležité porozumět roli těchto významných rodin, abychom pochopili historii a dějinné události v jedenáctém století, ale i v stoletích následujících.

4.4 Šenčhen Luga, jeho žáci a nauky s nimi spojené

Čtyři velcí duchovní synové,¹⁶⁹ nejdůležitější žáci Šenčhena, kteří jsou zároveň držitelé hlavních rodinných linií. Jedná se tedy o Pa Palchoga, Žujä Legpa, Dučhen Namkha Jungdunga spolu s jeho synem Duša Khjunggi Gjälchänem. Podle Shar-rdzi to byli právě oni, kteří se postarali o založení doktrinní tradice.¹⁷⁰ Jejich stěžejní význam spočíval v tom, že se postarali o rozšíření Šenčhenových nauk.

Žujä Legpo je prvním žákem Šenčhena, kterému byly uděleny instrukce v meditaci. Žujä (1002–1081) byl ženatý a patřil do rodiny Šu. Čím je Žujä tak

¹⁶⁷ Žu Kjese a Dučhen Jungdung. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 73.

¹⁶⁸ Atri „Průvodce“. Více Kvaerne a Rikey. *A Stage of A-Khrid Meditation: Dzoghchen Practise of the Bon Tradition*, 1996.

¹⁶⁹ Aj. Four Great Spiritual Sons (*tib. bu chen bzhi*), jak uvádí Martin, Dan, cit. dílo s. 629.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 629.

významný? Odpověď je lehká, dzogčhen.¹⁷¹ Žujä používal jeden z nalezených manuskriptů, kterému se říkalo „Tajný“.¹⁷² Byl to text, na jehož základě se vyučovala meditace. Touto meditací nebylo nic jiného než dzogčhen.

Dučhen Namkha Jungdung je jméno dalšího významného žáka. Dučhen je významný především tím, že textem kterým se zabýval, se dochoval jak v jazyce Žangžungu, tak i v Tibetštině. Dučhen náleží k rodinné linii Du, která pochází z místa Ducchang. Šenčhen Luga mu předal nauky týkající se metafyziky a kosmogonie. Tyto nauky se zakládaly na spisu s názvem Dzopug,¹⁷³ neboli „Nejskrytější poklad.“ Tento poklad byl také nálezem Šenčhena Luga. Dučhen spolu se svým synem,¹⁷⁴ byli průkopníky ve studování Dzopungu u nohou mistra.

Za iniciátora bönpa rituálu a meditačních technik, které byly předávány v rodině Pa, je považován Pa Palčhog. Palčhogovo se setkání s mistrem mělo dalekosáhlé následky. Pocházel z oblasti Pacang a traduje se, že se s mistrem potkal později za soumraku, když vykonával své činnosti. Důležité je, že mistr pro něj vykonal iniciační ceremonii k rituálnímu textu.¹⁷⁵ Následně ho poslal za mužem,¹⁷⁶ kterému již učení předal. Tento text byl také součástí nauk odkrytých Šenčhenem Lugou.

Šenčhen Luga měl mnoho žáků, ale většina z nich byli samotáři a nezanechali po sobě žádné spisy. Žáci z rodiny Du, Šu a Pa jsou výjimky. Shrňme si tedy Šenčhenovy žáky, o kterých se nám dochovaly záznamy, spolu s naukami, které jim byly předány Šenčhenem Lugou. Žujä Legpo, Dučhen Namkha Jungdung a Pa Palčhog. Žujä je spojován s naukami Gabpa, neboli dzogčhenem. Dučhen s naukami Dzopug. A Pa Palčhog je spojován s naukami Towo Wangčhen.

V Martinově studii, která poskytuje i část vyprávění Šenčhena v první osobě¹⁷⁷ nacházíme i jiné žáky kterým byly poskytnuty nauky. Hromadně jsou označováni jako

¹⁷¹ Dzogčhen „Great Perfection“ (jinak také Ati jóga) je považován za vrchol všech systémů učení a praxe v ŋingmapě a v bönu. Karmay, G. Samten. „Dzoghchen.“ *Encyclopedia of Religion*. Second Edition. Lindsey Jones, Editor in Chief. New York: Macmillan Reference USA/Thomson Gale, volume 2 (2005): 2545-2549.

¹⁷² Tib. *Gabpa*. Anglicky „Hidden.“ Célý název tohoto díla je tib. *Čhangčhubsem gabpa gukor*.

¹⁷³ Célý název tohoto textu je tib. *Sipä dzöphug*.

¹⁷⁴ Dručhenův syn se jmenoval Kyunggi Gyaltsen. Byl mnichem a obecně se tvrdí, že napsal komentář k *Dzöphugu*. Bohužel tento komentář není k dispozici. S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 60.

¹⁷⁵ Tento rituální text byl *Thowo Wangčhen*, celým názvem tib. *Thowo wangčhen gocchar gjäpa*.

¹⁷⁶ Dzibön Wanggi Gjälchän.

¹⁷⁷ O tomto vyprávění jsme se již zmiňovali v kapitole „Význam rodinných linií“.

Čtyři vůdci vyšší řady.¹⁷⁸ Konkrétně se jedná o Meňang Nagu, Žujä Legpo,¹⁷⁹ Čoglha Jukji, Cemi Šagwar.

Z vyprávění se dozvíme, že první kdo Šenčena žádal o učení, byl již zmiňovaný Meňang Nagu. Nabídl čistokrevného koně a plášť z vlčí kůže. Obdržel učení Towo Wangčhen. Dále se píše, že Legpo spal u dveří a obdržel mnoho učení. A také Čoglha Jukji, který přišel a říkal: „Prosím, ukaž mi ty texty, které jsi údajně odkryl.“ Po-té, co mu je Šenčhen ukázal, ponechal si texty tantry.¹⁸⁰ Dále Martinova studie vyjmenovává další, kteří obdrželi Šenčhenovo učení. Hromadně se nazývají Osm pilířů nižší řady.¹⁸¹

4.5 Denpa Namkha

Na začátku kapitoly jsme říkali, že se budeme věnovat zasloužilým osobám. Šenčena Lugu a jeho žáky jsme již zmiňovali. Nyní je řada na mudrci, jehož jméno je Denpa Namkha.¹⁸² Denpa Namkha je pro Tibetany symbolem hrdinství. Je obdivován jak buddhisty, tak i následovníky bönu. Obdiv si zasloužil ctnostným smýšlením a hrdinským činem. Denpa totiž svého času musel přijmout buddhismus, aby se mu podařilo zachovat svou vlastní víru. Stalo se tak v osmém století, kdy bönu hrozilo naprosté vymícení. Buddhismus byl tehdy národním náboženstvím a ostatní víry byly pronásledovány.¹⁸³ Podle legendy si Denpa tímto činem vysloužil obdiv a stal se tak hrdinou. Pro mnohé byl vzorem, neboť poukazoval na to, že je možné přizpůsobit se jakékoliv náboženské situaci. Také ztělesňoval směr ne-sektářského hnutí v Tibetu. Jinými slovy propagoval neoddělitelnost učení buddhismu a bönu. Výsledkem toho se

¹⁷⁸ Aj. „Foug Chiefs of Upper Nyang“. Martin, Dan, cit. dílo s. 629.

¹⁷⁹ Již byl zmiňován výše.

¹⁸⁰ Vyprávění pokračuje tím, že Čoglha by si rád opsal tento *Khamčhen*. A Šenčhen mu odpovídá, že to není zrovna dobrý nápad, dávat mu tento text před tím, než by ho sám sestavil a nakopíroval. Čoglha mu nabídne, že se o sestavení textu postará a udělá si svou vlastní kopii. Takto je sestaven manuskript zvaný *Lawum Selegcän*, který je Šenčhenovi nabídnut. Čoglha si z něj udělá kopii pro sebe zvanou *Bummar*.

¹⁸¹ Aj. „Eight Pillars of Lower Nyang“.

¹⁸² Jsou jisté pochyby spojeny s touto postavou, neboť existoval ještě jeden mistr téhož jména v Žangžhungu. Tibetané si s tím ale hlavu nelámou a otázka identity je nechává chladnými. S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 75.

¹⁸³ Buddhismus se stává oficiálním náboženstvím Tibetu v roce 794, kdy končí debata v klášteře v Samjā. „Král Thisong Decän svolal do Samjā koncil, který trval dva roky (792-794). Čínský mnich (che-šang) Mahájána obhajoval systém „náhlého“ osvícení, kdežto Kamalašila systém „postupného“ osvícení. Na konci debat byl Kamalašila vyhlášen vítězem a král prohlásil nové náboženství za jedinou pravou víru Tibetu.“ C. W. D. Žagabpa, cit. dílo s. 47.

stal objektem náboženského uctívání. Jak buddhistické, tak i bönistické texty se na něj zaměřují jako na božstvo překračující náboženskou zaujatost. Později se stal patriarchou Nové tradice bönu, již zmiňované „Bön sarma“.¹⁸⁴ K jeho osobě se vztahuje mnoho legend¹⁸⁵ a různí spisovatelé se zajímají o jeho život. Nemluvě o tom, že podle tradice se právě on podílel na uschovávání textů za krále Thisong Decäna.

Dostáváme se ke konci stručného výčtu vybraných osobností. Osobností, které tvořily nepostradatelný prvek v historii bönu v 11. – 15. století. Jsou to lidé, díky kterým máme přístup k mnohým textům. Ale především to jsou lidé, kteří nedovolili, aby se bön vytratil. Zasloužili se o jeho rozvoj a opětovné šíření.

4.6 Pátý dalajlama Lozang Gjamccho

Nesmíme opomenout pátého dalajlámu, který svým způsobem k významným osobnostem v tradici bönu také patří. Hned na začátku musíme upřesnit, že pátý dalajlama pravděpodobně nebyl bönpo, alespoň tedy ne oficiálně. Tomuto tématu se však budeme věnovat až později. Víme, že pro bön byl velkou oporou. Jak a čím? Na to se zaměříme nyní.

V této podkapitolce se podíváme na politické události za života pátého dalajlámy. Čím je vlastně pátý dalajlama tak významný pro tradici bönu? A konkrétně jaká byla pozice bönu za pátého dalajlámy? A co on sám osobně, jak se stavěl k bönu samotnému? Nabízí se nám ještě další velmi zajímavé téma, spojené s dalajlámou a bönem. O co konkrétně se jedná? Jde o volbu druhého pančhenlamy Lozanga Ješeho. Nemohl snad za jeho volbou být skrytý nějaký strategický krok? Otázek je mnoho. Proto se na celou situaci musíme podívat z historického hlediska, čímž začneme. K dalším otázkám se postupně propracujeme a vezmeme jednu po druhé, neboť je jasné, že spolu navzájem souvisí.

Odpověď na první otázku: „čím je vlastně pátý dalajlama tak významný pro tradici bönu?“ je rok 1679. V tomto roce byl vydaný dekret, ve kterém pátý dalajlama

¹⁸⁴ S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 75.

¹⁸⁵ V jedné z legend se vypráví, že on a jeho manželka Khado Odän barma měli dvojčata. Byly to dva chlapci, jeden se jmenoval Cchewang Rigdzin a druhý Jungdung Thongdol. Zajímavé je, že Tsewanga popisují jako mudrce, zatímco Jungdung je často označován za Padmasambhavu a to jak bönisty, tak i Starou tradicí (Ningma). S. G. Karmay, J. Watt, Tamtéž, s. 76.

uznává Věčně trvající bön, za původní esoterické učení. Také uznal jeho následovníky za „božské osoby“ (tib. lhade).¹⁸⁶ Těmto událostem však předcházelo období nepokojů a bojů mezi náboženskými sektami v Tibetu.

„Dříve se mezi různými náboženskými sektami, vládnoucími rody a mocnými náčelníky vedly neustálé boje o moc.“¹⁸⁷

Nebudeme zde zabíhat do přílišných podrobností, ale pro základní přehled se alespoň pokusíme nastínit danou situaci.

Situace na počátku vlády pátého dalajlamy byla velmi nepříjemná. Máme tu Gušri-chana,¹⁸⁸ který společně s Mongoly¹⁸⁹ podporuje gelugpovskou tradici. Na druhé straně stojí jejich hlavní nepřítel vládce Beri, který je výhradně pro bön. Král Beri je z provincie Kham ve východním Tibetu a úzce spolupracuje s vládcem z Cangu, který je úhlavním nepřítelem gelugpy. Do sporů bylo zapleteno ještě více stran, ale my se nyní zaměříme na rok 1642. V tomto roce došlo k vítězství gelugpy¹⁹⁰ a pátý dalajlama se stal vládcem Tibetu.

„Pátého dne čtvrtého měsíce roku Vody a Koně, který se kryl s 2186. výročí Buddhovy smrti a podle křesťanského kalendáře odpovídal roku 1642, byl dalajlama v Žikace v palácové audienční síni slavnostně dosazen na trůn. Na dva trůny menší nežli byl dalajlamův, usedli Gušri-chan¹⁹¹ a Sönam Čhönphel“.¹⁹²

„Mongolský chan při té příležitosti prohlásil, že dalajlamovi uděluje nejvyšší moc v celém Tibetu od Ta-t'ien-lu na východě až po ladackou hranici na západě... Poprvé se tak

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 77. Tyto údaje se nachází v autobiografii pátého dalajlamy.

¹⁸⁷ C. W. D. Žagabpa, cit. dílo s. 117.

¹⁸⁸ Vůdce chošůdských mongolů.

¹⁸⁹ Úzká spolupráce Mongolů s tradicí gelugpa pramení z dobrého vztahu altan-chana se čtvrtým dalajlamou Sönam Gjamcchem. K setkání došlo v roce 1578 kdy v Mongolsku altan-chan přešel k buddhismu, který mu přinesl dalajlama. Na oplátku dostal Sönam Gjamccho titul „dalajlama“, přičemž „dalaj“ znamená mongolsky „oceán“ a tím slovem se naznačovalo, že lamova učenost je hluboká a bezbřehá jako oceán... Sönam Gjamccho udělil Altan-čanovi titul „Zbožný král, Brahma bohů“ a předpověděl mu, že za osmdesát roků se jeho potomci stanou vládci celého Mongolska a Číny. C. W. D. Žagabpa, cit. dílo s. 94.

¹⁹⁰ „Cangský vládce nakonec požádal pančhenlamu a karmapu, aby se pokusili o uzavření příměří. Ale to už nebylo možné. Provincie Ů se dala otevřeně cestou války. Osmého dne prvního měsíce roku Vody a Koně [1642] padlo nakonec po rozhořčeném boji Žikace i karmapovský klášter Tašizilnön. Cangský vládce Karma Tänkjong Wangpo i s celou svou rodinou a služebnictvem padli do zajetí. Mniši ze Sery a Däpungu oslavovali ve Lhasě vítězství vyvěšováním modlitebních praporek na střechách domů a pálením kadidla“. Tamtéž, s. 106.

¹⁹¹ Sönam Čhönphel byl hlavní dalajlamův pobočník.

¹⁹² C. W. D. Žagabpa, cit. dílo s. 106.

dalajlama stal duchovním a světským vůdcem Tibetu. Všechny politické události řídil desi,¹⁹³ který s dalajlamou konzultoval pouze ty věci, které byly obzvláště důležité“.¹⁹⁴

Hned po té, co se jeho pozice upevnila, začal pomalu uplatňovat politiku usmíření. Zde pokládám za vhodné vyslovit jednu z úvodních otázek: Mohla snad být volba druhého pančhenlamy nějakým strategickým krokem, souvisejícím s politikou usmiřování? V této fázi by jakákoliv odpověď znamenala pouhé domněnky. Můžeme se ale podívat na to, co vše víme o osobním přístupu dalajlamy k bönu. Víme, že pátý dalajlama měl specifický vztah k bönpó institucím, ale i k bönu samotnému. Žagabpa píše:

„I když osobně byl gelugpovec, ponechal ve svých službách několik předních lamů z jiných sekt, což někdy vyvolávalo jistou kritiku na jeho adresu. Dalajlama na to však nedbal, neboť chtěl být raději blíže obeznámen s vírou a učením rivalských sekt, než zůstat nevzdělaným, pokud jde o jejich nauky“.¹⁹⁵

To potvrzuje i Karmay když píše, že udržoval vztah s lamy z bönpó tradice. A že dokonce obdržel nauky, které se předávaly po generace přímo od samotného Drenpy Namky.

Velmi často ho navštěvoval muž, který se jmenoval Žangtön Kudün Lhundu. Tento muž byl duchovním na dvoře krále Beri, zároveň byl jeho švagrem. Částečné problémy s tím měl Gušri-chan, který jak víme, byl nepřítel vládce Beri. O osobních postojích dalajlamy tedy nemůžeme konstatovat nic konkrétního. Nevíme, zda měl k bönu hlubší vztah, nebo se o něj zkrátka jen zajímal. Nebo badokonce jestli byl jeho zájem popoháněn nějakými strategickými zájmy.

Jisté je, jak jsme již zmínili, že oficiálně uznal tradici bönu. Tento fakt je významný. Z jeho biografie také víme, že později byl nakloněn rodinám Šen, Šu a Du. Zvýšil jejich respekt tím, že jejich statut pozdvihl na úroveň vysokých buddhistických hodností.

Shrňme-li si tedy význam pátého dalajlamy, musíme uznat, že byl pro Tibet velkým přínosem. Uklidnil politickou situaci, tím že zemi sjednotil. Uměl se pohybovat mezi jednotlivými tradicemi a náboženskými sektami. Získal si loajalitu náčelníků uvnitř Tibetu i na jeho hranicích. A nemůžeme opomenout jeho kulturní přínos.

¹⁹³ Desim byl právě již výše zmiňovaný Sönam Čhönphel. „Titul desi, odpovídající významem prvnímu ministru, se stal označením hlavních zemských správců v dobách pátého a šestého dalajlamy“. Tamtéž, s. 107.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 107.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 117.

Žagabpa uvádí, že byl vynikajícím sanskrtistou, napsal řadu knih, založil i dvě učiliště, jedno pro mnišské úředníky a druhé pro laické úředníky. Co je pro nás nejdůležitější? Co stojí za velkou pozornost? Nepochybně je to již zmiňované uznání bönu. A také srovnání statutu členů rodin Šen, Šu a Du do stejné pozice, jako byli buddhističtí hodnostáři.

V této kapitole jsme si pomocí drobného historického diskursu připomněli významné osobnosti bönu. Osobnosti, které svým dílem přispěly k rozvoji bönu. Každý z nich přispěl jinak, všichni se ale podíleli na obohacení tradice. Všichni žili v rozmezí jedenáctého až sedmnáctého (v případě pátého dalajlámy) století. K mnohým z nich se váží legendy a příběhy, které oslavují jejich život. Byla to doba velkých změn, na kterých se podíleli právě oni. Vždyť si připomeňme pozici bönu v devátém a desátém století. Bön byl téměř na pokraji vymáčení. A kam se v průběhu toho času dostal? Učinil neuvěřitelný pokrok. Dostal se až k oficiálnímu uznání pátým dalajlámou. K povýšení členů rodin na stejnou úroveň s buddhistickými hodnostáři. Je jasné, že toto povýšení se neudálo jen tak. Dalajlama k tomuto činu musel mít dobrý důvod. Jaký přesně? To nevíme. Rozhodně tím ale ocenil dlouhou tradici rodin a zasloužilou práci jejich členů. Ocenil jejich zásluhy v rámci celé tibetské kultury.

Cesta, kterou bön urazil, nebyla krátká. Nebyla ani nikterak jednoduchá. Avšak navzdory všech úskalí se bön dokázal prosadit. Dokázal se prosadit i v rámci silné konkurence ze strany buddhismu. Všechny tibetské školy buddhismu byly v té době nějakým způsobem politicky angažované. Bön byl oproti nim poněkud v ústraní. Víme, že právě kvůli tomu nemáme o bönu více informací. Bön se totiž trochu stranil zásadním politickým událostem, které byly historicky velmi dobře zachyceny.¹⁹⁶ I v této souvislosti nám vyvstávají velmi zajímavé otázky. Bylo pro bön prospěšné držet se stranou, či nikoliv? Věděli bychom o bönu více, kdyby se politicky angažoval? Nebo by mu naopak politická angažovanost mohla ublížit, či ho dokonce zlikvidovat? Je politická neangažovanost skutečným důvodem chybějících informací, nebo za tím stálo něco jiného? Na tyto otázky nemáme odpověď. Mohli bychom zde pouze spekulovat. Spekulace nejsou v historii bönu výjimkou. Ba naopak, díky chybějícím pramenům jsou přítomny téměř v každém tématu. Jinak tomu nebude ani v následující kapitole o zemi Olmo lungring.

¹⁹⁶ Prospěšné je zjistit kým byly tyto historické události zachycovány a sepisovány. A do jaké míry jejich autorství ovlivnilo samotný obsah.

5. Olmo lungring

Nyní se dostáváme k nejen zajímavému, ale především velmi poutavému tématu. V čem spočívá kouzlo této kapitoly? V této kapitole se budeme zabývat zemí Olmo lungring. Největší záhadou je její umístění. Badatelé dodnes vedou horlivé debaty a snaží se určit její polohu. Proč je to tak důležité? Víme, že se v této zemi měl narodit Šenrab Miwo. Proč jsou otázky okolo jejího umístění tak aktuální. Jestliže reálně existovala, mohlo by to přispět k ujištění, že Šenrab není smyšlená osoba. Takto ovšem přemýšlí vědci. Pro následovníky bönu je to celé téměř uzavřená kapitola. Co činí badatelům další problém? Je to povaha země Olmo lungring. Badatelé si stále nejsou jisti, zda jde o čistou zem nacházející se mimo prostor a čas v jiné dimenzi. Nebo zda by se dala reálně umístit někam na zem. Jak tradice bönu rozumí povaze Olmo lungring? Pro následovníky bönu by snaha umístit Olmo lungring někam na zem byla naprosto chybná. Dan Martin, který se zabývá touto problematikou, nabízí vysvětlení, ve kterém by se Olmo lungring měla nacházet v jiné dimenzi.¹⁹⁷ Olmo lungring by tak byla dostupná pouze lidem s neomezenými smyslovými schopnostmi. Co na to říkají bönpo? Bönpo s tímto vysvětlením souhlasí, avšak možnost, že by mohla existovat i na zemi nevylučují. Tato možnost by pro ně mohla být přijatelná.

Dřív, než se pokusíme Olmo lungring někam umístit, měli bychom uvést, že doposud nebyl v Tibetu uskutečněn žádný archeologický výzkum. Nekonal se ani žádné systematické uspořádání manuskriptů.¹⁹⁸ Přesto se pokusíme najít některá fakta, která by nás mohla nasměrovat. Pokusíme se zjistit, kde by se Olmo lungring mohla nacházet. Otázkou tedy je: Kde se nacházela (popř. nachází) Olmo lungring? V našem bádání se vydáme dvěma cestami. První se bude týkat etymologie.¹⁹⁹ Pokusíme se pomocí etymologické metody najít místo, kde by se tato záhadná zem mohla nalézat. Druhá cesta nás zavede do oblasti historické geografie. Bylo by dobré porozumět této historické geografii. Mohlo by se totiž stát, že v sobě nese i jiné porozumění, které na

¹⁹⁷ S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 118.

¹⁹⁸ S. G. Karmay, A General Introduction to the History and Doctrines of Bon. *Memoirs of the Research Department of the Tōyō Bunko*, vol. 33 1975. s. 107.

¹⁹⁹ Dan Martin ve svém článku zdůrazňuje, že tato metoda je vědecky velmi nespolehlivá a přináší mnoho úskalí. Přesto je pro něj důležité prozkoumat dané téma i v rámci této metody. Mohla by nám pomoci, nebo nás alespoň nasměrovat. Tamtéž, s. 102.

první pohled není zjevné. Konkrétně se podíváme na tři geografické koncepty. Půjde o koncept:

- „Velkých zemí,“ kde představíme dvě verze. Zdrojem pro první, ranější verzi je *Dodu*. Pro pozdější verzi „Osmnácti velkých zemí“ je zdrojem Lingdag.²⁰⁰
- Řek. Konkrétně se podíváme na geografii řek. *Dodu* tu poslouží jako zdroj.
- Jazyka. V neposlední řadě půjde o geografii jazyka. Zdrojem debaty tu je komentář k předmluvě dodané k *Matce tantře*²⁰¹ ve 12. století.

Jako první se pustíme do debaty, která nám shrne problémy s umístěním Olmo lungring. Teprve pak bude následovat hledání indicií, které by nám pomohly s umístěním Olmo lungring. Na závěr se budeme věnovat samotnému popisu Olmo lungring.

5.1 Problémy spojené s Olmo lungring

Pojďme si ještě jednou položit otázku, zda je Olmo lungring součástí tohoto světa, nebo zda je to imaginární posvátná země, stejně jako Sukhávatí? Víme, že bönpo tradice na obě otázky odpovídá pozitivně.

ak jsme již uvedli, největší problém, kterému čelí západní badatelé, je problém s geografickým určením Olmo lungring. Dvojí skutečnost země dává problému záhadnější povahu. Avšak o existenci historické země Žangžung není pochyb i na vzdory nejasnostem o její etnické a kulturní existenci.²⁰² Jak spolu souvisí Olmo lungring a historická země Žangžung? Následovníci bönu totiž umísťují Olmo lungring do Taziku, země která se nacházela v historickém Žangžungu. Máme tedy Žangžung ve které se nachází Tazik. Někde v Taziku (popřípadě poblíž Taziku) by se měla nacházet Olmo lungring. Kořeny bönu se nacházejí v zemi Olmo lungring, která je součástí

²⁰⁰ Jde o dílo, které je řazeno do konce dvanáctého století. V anglickém jazyce *Proclamation of the Scene Setting*.

²⁰¹ Matka tantra tib. Magjü. Tantry bönu jsou rozděleny na mateřské tantry a otcovské tantry. Hlavním božstvem Matky tantry je Magjü Šangchog Thartug. P. Kvaerne, *The Bon Religion of Tibet*, s. 64.

²⁰² P. Kvaerne, cit. dílo s. 13.

země, zvané Tazig.²⁰³ Badatelé umisťují Tazig do dnešní Persie.²⁰⁴ Situace ale není tak jednoduchá.

Pro Karmaye je důležitou otázkou, ve kterém století začali bönové tvrdit, že Olmo lungring byla situována do země Tazig. Do země, která se nachází v historickém Žangžungu, a proč vzniklo toto tvrzení. Je vysoce pravděpodobné, že bönpo byly donuceni okolnostmi. Museli svou tradici probudit k životu a učinit ji znovu přitažlivou pro místní obyvatelstvo. Ale jak ji proměnit v atraktivní záležitost, která přitáhne více obyvatel? Mohlo by se totiž snadno stát, že by bön ve své staré podobě vedle buddhismu zanikl. Popularita buddhismu v Tibetu na začátku desátého století totiž vzrůstala závratnou rychlostí. To, že se Olmo lungring nachází v Taziku se mohlo stát velmi lákavou informací, která oslovila více místních obyvatel. Tazik byl totiž pro Tibetany už od nepaměti posvátným místem. Podívejme se na historické pozadí té doby.

Jisté je, že máme k dispozici pramálo dokumentů o tomto temném období, které trvalo od dob pádu Tibetské říše a následné vraždy krále Langdarmy, až do začátku desátého století.²⁰⁵ Několik málo záznamů, které máme, nám ukazují, že v tomto období byla v Tibetu obě náboženství a vládl tu politický chaos.²⁰⁶ Na začátku desátého století, docházelo k novému rozkvětu buddhismu na tibetské půdě. Především byly překládány důležité buddhistické texty přímo z Indie.²⁰⁷ Vědci se domnívají, že právě buddhistický nátlak nutil bönpo tradici přehodnotit svou vlastní pozici.²⁰⁸ Lidé začali přemýšlet o

²⁰³ Stejně tvrzení zastává i autor R. A. Stein v knize *Tibetan Civilization*.

²⁰⁴ S. G. Karmay, A General Introduction to the History and Doctrines of Bon. *Memoirs of the Research Department of the Tōyō Bunko*, vol. 33 1975. s. 104.

²⁰⁵ Žakabpa zmiňuje, že se král Langdarma dostal na trůn po lsti vykonané ministry krále Ralpačana. Po jeho smrti byl na trůn probönistickými ministry dosazen Darma. Vláda byla ostře zaměřena proti buddhismu a buddhističtí mistři dostali na vybranou mezi sňatkem, vstupem do vojska, též se mohli stát lovci, nebo se prohlásit za přívržence bönpo víry. Neuposlechnutí bylo trestáno smrtí. Lidé proto začali nazývat krále Darma, Langdarma, neboli Vůl Darma. Langdarmovi se podařilo vyhladit buddhismus pouze v centrálním Tibetu. Nakonec byl král zavražděn mnichem z Jerpy, který se jmenoval Lhalung Pälgi Dordže. C. W. D. Žagabpa, cit. dílo s. 56-57.

²⁰⁶ „Zavraždění Langdarmy v roce 842 vedlo k rozpadu královské dynastie a k počátkům decentralizace nejvyšší moci. Nic, co by alespoň vzdáleně připomínalo ústřední moc, v Tibetu až do roku 1247 neexistovalo. Teprve v tomto roce získal Sakja-pandita od Čingischánova vnuka, prince Godana, správu nad Thikor-čugsum (Třináct myriarchií) v Tibetu. Data 842 a 1247 vyznačují proto ve středním Tibetu období decentralizované vlády, během něhož zemi vládli drobní hegemoni ustavičně spolu válčící, anebo zase spojující se jeden proti druhému, jak to okolnosti vyžadovaly. Tyto malé mocenské enklávy, každá se svou vlastní tvrzí, se postupně dostávaly pod vliv duchovenstva.“ Tamtéž, s. 59.

²⁰⁷ Toto období se nazývá čidar druhotné šíření buddhismu v Tibetu. D. Berounský. „Tibetský buddhismus“ [předneseno 2007-05-10], *Dějiny náboženství II* [LS 2007], KRF, Univerzita Pardubice.

²⁰⁸ V předcházející kapitole jsme již rozebírali reformu bönu na které měl ne malou zásluhu Šenčhen Luga.

původu svého náboženství a došli k názoru, že přeci nemůže pocházet z obyčejného místa. Tazig, jejíž civilizaci Tibeťané od sedmého století entuziasticky obdivovali, se stal zemí původu Šenraba Miwo. Olmo lungring byla umístěna do Tazigu.

5.2 Hledání umístění Olmo lungring – Etymologický diskurs

Konečně se dostáváme k slibované cestě za indiciemi. Jak jsme již uvedli, čekají nás dvě cesty. Vydejme se hned tou první, do světa slov.

Olmo lungring znamená doslova „Dlouhé údolí olmo.“ Zkusíme tu nabídnout několik možností, co by slovo „olmo“ mohlo znamenat. A jak by nám mohlo pomoci s umístěním Olmo lungring. Konkrétně Dan Martin nabízí tři možnosti:

- První možnost je podle dostupných tibetských slovníků.²⁰⁹ Nejpravděpodobněji zní alternativa, v níž by údolí bylo plné rostliny patřící do čeledi laskavcovitých. Problém spočívá v tom, že rostlina tohoto druhu je široce rozšířená, čili nám se záležitostí bližší lokalizace nijak nepomůže.
- Druhou možností, jak slovo „olmo“ interpretovat je na základě vysvětlení, které nabízí tradice sama. Samotné bönpo zdroje poskytují mystičtější formu výkladu. Klasickým příkladem je Zermig.²¹⁰ Podobný etymologický rozbor uvádí i Karmay.²¹¹ Nicméně autor z tohoto popisu usuzuje, že takovéto vysvětlení pochází z pozdější doby.

²⁰⁹ Může jít o dlouhé údolí plné:

- Janovce metlatého, nebo jiné léčivé rostliny.
- Údolí plné jiné specifické rostliny náležící do čeledi laskavcovitých.
- Samičku ptáka olwa.
- Klisnu stejně černé barvy, jako má právě zmiňovaný pták olwa.

²¹⁰ Zermig, který je součástí bönpo kánonu uvádí:

Ol, protože je nestvořená.

Mo, protože plní přání.

Lung, protože ústní předání slova byla učena právě zde.

Ring, touha dosahující soucitu.

Pro přesnost si uvedeme anglický originál. Ol because it is unproduced. Mo because it fulfils desires. Lung because the oral transmission of the Word was taught there. Ring because of long reach of compassion.

²¹¹ Ol znamená nezrozený, mo nezmenšující se, lung, slova učitele Šenraba Miwo, ring věčný Šenrabův soucit.

- Do třetice se na „olmo“ podíváme jako na vypůjčené z jiných jazyků.²¹² Martin zde připouští, že jde o poněkud výstřední hypotézu. O něco lepší je Kuzněcovova hypotéza,²¹³ v níž je termín olmo spjatý s Elam.²¹⁴ Elam²¹⁵ je království, které se nacházelo v okolí řeky Tigris severovýchodně od Perského zálivu na jihovýchodě dnešního Íránu. Království tvořilo spojnici mezi Persií a Mezopotámií.

Jelikož ani jedna z možností není přesvědčivá, obrátíme pozornost spíše na geografické koncepty. Pokud bychom ale přesto měli vybrat nejpravděpodobnější alternativu, možnost, která je v našem seznamu uvedena jako první by jistě vyhrála. D. Martin připouští, že údolí Olmo lungring by mohlo být pojmenováno podle rostliny, která se v něm mohla nalézat. Šlo by tedy o „Dlouhé údolí plné Janovce metlatého. Jistota nám ale schází. Toto určení je založené na etymologické metodě a ta bývá velmi často nepřesná. Tímto ukončíme první, etymologickou část cesty. Nyní bychom přešli do druhé části, ve které se budeme věnovat geografickým konceptům. Konkrétně půjde o tři koncepty, které jsme již zmiňovali.

5.2.1 Geografické koncepty – Koncept Velkých zemí

První koncept se týká geografie Velkých zemí, přičemž máme k dispozici dvě verze. Velké země je název první verze a zdrojem je *Dodu*. „Sada Osmnácti velkých zemí“ je verze druhá, pozdější a zdrojem je dílo s názvem *Lingdag*.

Podívejme se nejprve na koncept Velkých zemí. Víme, že *Dodü* můžeme datovat přibližně do 10. století. *Dodü* při popisu Olmo lungring nezmiňuje Indii a Kašmír.

²¹² Je tu jistá podoba se starověkým semitským výrazem pro „svět.“ Moderní Hebrejšтина a Arabština užívá termín *’olam* a *’alam*. Obě tyto formy mohou poukazovat na časnější semitskou formu, která znamená „věčnost“ (právě slovo „věčnost“, a ne „svět“ je původní význam slova *’olam* v Hebrejské bibli). Jistě by bylo dobré zvážit nějaké smysluplné propojení s tímto semitským slovem „svět“. Nicméně Dan Martin toto odmítá, protože místo narození Tonpy Šenraba je část světa, tedy konkrétně ostrova Džambu, a ne celý ostrov (svět), jak poukazuje význam slova *’olam*.

²¹³ Sám Dan Martin poznamenává, že v sedmdesátých letech začíná publikovat své překlady a studie ohledně Olmo lungring Samten G. Karmay. Výsledkem jsou poněkud velké rozpaky v řadách těch, kteří následují Kuzněcovovu hypotézu. Rozpaky jsou vyvolané především odlišnou metodou výzkumu. Karmay se soustředí mnohem více na pohled bönpo tradice. S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 106

²¹⁴ Název Elam pochází od obyvatelů Mezopotámie, kteří tak nazývali, obyvatele vrchů jihozápadního Íránu. Roztroušené zmínky o této zemi se nachází i v Hebrejské bibli (Genesis 10.22, 14.1; Daniel 8.2).

²¹⁵ Tato země Elam měla i svůj lokální název – Šúšan. Podle Kuznětsovova se Žangžung na tibetské mapě shoduje s Šúšanem, nebo Anšanem (Anshan), ale ne s Tibetem. S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 121.

Schéma, které nám poskytuje Dan Martin, umisťuje horu Tise do středu. Tise je tu totožná s Devítipatrovou horou.²¹⁶ V Tibetu je velmi často Tise (Devítipatrová hora) považována za Kailás. A to je potíž. Schéma totiž umisťuje Devítipatrovou horu mimo zem Olmo lungring, ne do svého středu. Jinde ale Dodü umisťuje Devítipatrovou horu jednoznačně přímo do středu Olmo lungring. Jak tuto potíž řešit? Dan Martin nabízí následující řešení. V tomto případě je totožnost Kailásu s Devítipatrovou horou spíše spirituální a mystická. Daná shoda má podle Martina spirituální a mystický charakter. Mapa má zkrátka ve svém středu horu Tise (čili Kailás v západním Tibetu). Shoda Devítipatrové hory s Kailásem je spíše mystická a neslouží jako geografický fakt. Dodü zmiňuje šestnáct Velkých zemí, bohužel je nejmenuje. Texty pocházející z pozdějších století obvykle zmiňují osmnáct Velkých zemí. Tibet je vždy v jejich centru, obklopen horskými ledovci.

Do stejné kategorie patří i naše druhá verze, jejímž zdrojem je již zmiňovaný Lingdag. I zde Dan Martin poukazuje na schéma, které sestavil na základě informací nacházejících se v Lingdagu.²¹⁷ Nazývejme toto schéma mapou. „Mapa“ je geograficky poměrně podrobná. Malým problémem je, že Olmo lungring tu není přímo zmíněna. Avšak Dan Martin předpokládá, že se Olmo lungring nachází někde v Taziku. Nebo s ním minimálně hraničí. Tazik na mapě sousedí s Gilgitem a Javanou²¹⁸ a jihovýchodně se nachází Kašmír. Nejen v Lingdagu najdeme takovýto popis. I v jiných dílech pocházejících z dvanáctého a třináctého století nalézáme stejný popis. Na základě těchto popisů je možné, že se Olmo lungring nacházela v blízkosti Gilgitu a Tibetu. Jestliže budeme přesnější, tak se Olmo lungring mohla nacházet někde mezi Tibetem, Gilgitem a i Kašmírem.

²¹⁶ Přibližnou podobu schématu nalezneme v dodatcích. č. 1

²¹⁷ Přibližnou podobu schématu nalezneme v dodatcích. č. 2

²¹⁸ Javanové, jde o obecné označení obyvatel Středomoří, Římského impéria a následných států.

5.2.2 Koncept řek

V Dodü se dozvídáme, že Olmo lungring protínají řeky Siti a Pakšu.²¹⁹ Poněkud složitější cestou se Dan Martin dopracovává k třem různým možnostem umístění Olmo lungring na základě geografického určení řek. Jako vzor mu slouží mapa, která má ve svém středu horu Kailás.²²⁰ Často se setkáváme s popisem, že zpod hory pramení čtyři řeky, každá z úst jiného zvířete.²²¹ Dan Martin dále hledá jiné mapy a srovnává je s mapami z tradice bönu.²²² Důležité je ale tvrzení *Dodu*, že Olmo lungring protínají řeky Siti a Pakšu. Na základě tohoto tvrzení, je velmi snadné určit, že Olmo lungring zahrnuje alespoň část řeky Oxus. Šlo by o místo, které zahrnuje přinejmenším část řeky Oxus (nyní je řeka známá jako Amudarja) a Syrdarja (eventuálně Tarim, nebo Jarkand). Situace není tak jednoduchá. Jiné zdroje²²³ uvádí odlišnou kombinaci řek. Dan Martin nám nabízí tři možnosti umístění Olmo lungring na základě geografie řek.

- V první možnosti se jedná o oblast zahrnující alespoň část řeky Oxus a řeky Syrdarja.
- Druhá možnost zahrnuje alespoň část řeky Oxus a řeky Indus.
- Třetí možnost zahrnuje pouze část řeky Oxus.

Ještě jeden důležitý bod nesmíme opomenout. Víme, že Dodü nezmiňuje Tazik. Podstatné je, že tato skutečnost nevylučuje možnost umístění Olmo lungring na území dnes obývané lidmi známými jako Tádžikové. Území, které obývají Tádžikové se neomezuje pouze na samotný Tádžikistán. Zahrnuje oblast od Heratu v severním Afghánistánu až po Kábul. Oblast obydlená Tádžiky představuje velmi dobrého kandidáta na území, kterým protéká řeka Oxus a řekou Syrdarja. Je to také území, kterým protéká řeka Oxus a Jarkand. A také území, kterým protéká samotná řeka Oxus. Je pravda, že to není území, kde se nachází řeka Oxus a zároveň řeka Indus. Zbylým možnostem uvedeným výše však popis odpovídá.

²¹⁹ V anglickém jazyce Pagshu, popřípadě Pakshu (tib. Pag-shu)

²²⁰ Přibližná podoba mapy je uvedena v příloze.

²²¹ Dan Martin se nejprve vydává hledat toto zobrazení pramenících řek se zvířaty. Nalézá ho hned jednak v podobě chrámu ze 12. století. Chrám se jmenuje Neak Pean a nalézá se v Kambodže. A také ho nalézá v chrámu v Barmě, tentokrát v podobě kresby. Chrám v Kambodže je situován tak, že severně se nachází slon, západně kůň, jižně lev a lidská hlava směřuje východně.

²²² Velká podoba je tu s mapou, která se nachází v časně buddhistické Abhidharmě, konkrétně v Lókapradžňápati (autorem je Maudgaljájan Velký). Jediný rozdíl je v tom, že řeka Síta tu pramení z úst lva a ne páva. S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 114.

²²³ Například jiná verze *Dodu*, nebo Historie bönu.

5.2.3 Geografie jazyka

Nyní se podíváme na geografii jazyka. Zkusíme zjistit, zda je schopná poskytnout nám nějaké bližší umístění Olmo lungring. Je možné, že by nás mohla odkázat na stejné místo jako předešlá geografie?

Dan Martin se odráží od debaty, která se nachází v komentáři k předmluvě dodané k Matce tantře. Jde o Matku tantru pochopitelně v tradici bönu. Komentář je asi z dvanáctého století. Debata pojednává o jazyce. Autor předmluvy věří, že Matka tantra prošla skrze čtyři různé překlady. Prvním jazykem měl údajně být jazyk, pocházející od bohů.²²⁴ Pak následovalo několik dalších překladů,²²⁵ až finálním byla Tibetština. V Tibetštině je text dochovaný dodnes. Zajisté tu jsou mnohé nejasnosti při interpretování pasáže, týkající se jazyků. Některé věci jsou ale jasné. Žangžung by měl být totožný s Tazikem. A to od doby, kdy se stalo Šampo lhace královským centrem pro obě země. Jazyk nejvnitřnější části Žangžungu je právě jazyk pocházející od bohů. Šlo o bohy Kapita. Kapita je ale nejspíš oblast Kapisa, nacházející se severně od Kábulu.²²⁶ Oblast Kapisa byla kdysi kulturním centrem Kušánské říše. Hlavním jazykem byla baktrijština, íránský jazyk. Mnoho textů bönu je často uváděno názvy v jazyce Žangžungu. Několik jich má název v jazyce Kapita. Dan Martin se zaměřuje na jeden takový konkrétní text,²²⁷ který je pravděpodobně velmi starý. Náleží mezi šest textů, které společně tvoří klášterní disciplínu.²²⁸ Je pravděpodobné, že nějakým způsobem

²²⁴ V anglickém jazyce *Eternal Divine language* (Označení v tibetštině není uvedeno a název v angličtině může být zavádějící, jde o problematické téma.)

²²⁵ Dále do sanskrtu, do jazyka bönu v Taziku, do jazyku Žangžung Mar. Pro přesnost si uvedeme názvy jazyků i v Angličtině. *Eternal Divine language*, *Sanskrit (Sanskrit) language*, *Tazik Bon language*, *Shangshung Mar language*, *Tibetan*.

²²⁶ Dan Martin poukazuje na to, že tato shoda slov Kapita a Kapisa byla poprvé zmíněna Sarat Čandra Dásem (1849-1917). Čandra Dás byl Bengálec, který je autorem nejen celé řady prací o tibetských dějinách, jazyku a náboženství, nýbrž za pobytu v Tibetu v letech 1881-1882 zkoumal také oba břehy řeky Cangpo od Lhace-dzongu na západě až po Cethang na východě, jakož i údolí Jarlung, kolébku tibetské civilizace. J. Kolmaš, *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: Tibet z antropologické perspektivy*, s. 36.

²²⁷ Je zajímavé, že text mimo jiné zmiňuje i Sogpo (což pravděpodobně odkazuje na Sogdijskou říši) Kašmír, Tazik a řeku Pakšu. Dílo již bylo publikováno, ale zatím ještě nebylo probádáno. Text je poměrně nejasný a nezdá se, že by byl kdy v literatuře bönu citovaný (v bönpo literatuře).

²²⁸ *Six Monastic Discipline Scriptures (Dülwa Gjüdug)*. Text je považován za základní autoritu pro klášterní disciplínu v tradici bönu. Věřící se, že spolu s několika dalšími texty byl předáván nepřetržitě. To znamená, aniž by musel podstoupit uschování a následné znovuobjevení. Je zmiňován v historických dílech bönu, jako je například *Dodu*, nebo *Čhamma*.

souvisí s literaturou týkající se vinaji.²²⁹ Jeho název je v jazyce Kapita.²³⁰ Pro nás je důležité slovo phal chen. Název této školy by mohl odkazovat na buddhistickou školu mahasanghika.²³¹ Škola mahasanghiků se v tibetštině nazývá Phalchen de (Phal-chen Sde).²³² Útržky vinaji mahasanghiků byly nalezeny v severním Afghánistánu.²³³

Pravdou ale zůstává, že texty bönu týkající se klášterní disciplíny ještě nebyly pořádně prostudovány. Jistotu postrádáme. Nicméně tento konkrétní text podporuje jisté propojení bönu s dnešním severním Afghánistánem. Afghánistán stále zůstává solidním kandidátem pro umístění Olmo lungring.

Na závěr zde uvedeme názor jiného R. A. Steina. Stein je k zemi Olmo lungring poněkud skeptičtější. Připouští sice, že jistá kronika staví zem do centrálního Tibetu, ale vzápětí tvrdí, že tyto posvátné legendy jsou pouze variacemi mýtů. Podle Steina má v sobě bön íránské, manichejské, gnostické prvky²³⁴ a v neposlední řadě také indické prvky.²³⁵ Dá se říci, že bön asimiloval indo-íránské prvky už dříve.

Podobně se k věci staví i Eliade:

„Alespoň některé kategorie bönpoismu opravdu svědčí o cizokrajném původu. Podle tradice ‚cizí bönismus‘ pronikl do země ze Žangžungu (v severozápadním Tibetu) či z Tazigu (Persie). To také na jedné straně vysvětluje íránské prvky, které se dají v některých bönistických představách vysledovat, a na druhé straně to činí pravděpodobnými vlivy indické (zvláště šivaistické) ještě před pronikáním buddhismu.“²³⁶

Co pro nás plyne z tohoto Martinova obecného bádání? Jak by se dalo shrnout? Předpokládejme tedy, že Olmo lungring je zemí v jiné dimenzi, dostupná lidem a bytostem s dokonalými smyslovými schopnostmi. Jak říkají bönpo asketové není vyloučené, že se nachází (nacházela) i na zemi. Kde? Všechny předešlé studie zmiňují v různých souvislostech severní Afghánistán. Oblast Olmo lungring by se mohla nacházet částečně v severním Afghánistánu, zároveň by mohla zasahovat do severozápadní Indie do pohoří Karakoram. Též by mohla zahrnovat část Tádžikistánu.

²²⁹ Vinaja (doslova kázeň) je v užším významu souhrn pravidel jednání pro buddhistickou mnišskou sanghu, čili komunitu.

²³⁰ *Pa ti ka sa tsa rda mukata hrang. V tibetštině Phalchen domčhéd dampägjü. (The scripture of Keeping the Vows of the Great Majority).* Autor podotýká, že název nepochybně trpěl během své doby předáváníí.

²³¹ V angličtině Great order of monks, nebo Great Community of majority.

²³² V překladu neznamená nic jiného, než „Great Majority School.“

²³³ Části mahasanghika Vinaji byly nalezeny v jeskyni v Bamjánu.

²³⁴ Stein tak soudí mimo jiné proto, že bön často hovoří o emanaci světla, která sehrává důležitou roli.

²³⁵ Žangžung obklopuje horu Kailás, posvátnou horu Indů, mohlo tedy dojít k vypůjčení náboženství od indických tradic. Tato situace mohla trvat delší čas. R. A. Stein, cit. dílo s. 236.

²³⁶ M. Eliade, cit. dílo s. 258.

Vzpomeňme si na podobnost s výrazem Tazik. Olmo lungring by tak mohla být zem obývaná etnickou skupinou Tádžiků. Čili by se mohla nacházet na území, obývaném Tádžiky. Pokud by Olmo lungring protékala i řeka Syrdarja, mohlo by se jednat i o území dnešního Kyrgyzstánu. Geografický koncept řek, by s tímto tvrzením souhlasil. Uvádí totiž řeku Tarim nebo řeku Jarkand severně od hory Tise. Západně od hory Tise by se měla nacházet řeka Oxus (Amudarja), což také odpovídá tomuto geografickému konceptu. Takto Dan Martin předkládá návrh na případné umístění Olmo lungring. Co je nezbytné? Nyní by bylo více než vhodné uspořádat nějaký systematický archeologický a textuální výzkum, který by tento návrh potvrdil, nebo vyvrátil.

Nyní jsme se věnovali možnostem umístění Olmo lungring. Hledali jsme místo, kde by se tato zem mohla nalézat. Jak ovšem tato zem vypadá? Této otázce se budeme věnovat v následující kapitole.

5.3 Popis Olmo lungring

V kosmologii je země Olmo lungring popisovaná jako květina s osmi plátky a s nebem ve tvaru kola s osmi paprsky. Dominantou je hora Jungdung Guceg, což doslovně znamená „stoh devíti svastik“. Obojí, jak číslo devět, tak i svastika mají v bönu hluboký význam. Svastika odpovídá buddhistické vadžře, a vyjadřuje symbol nezničitelnosti.²³⁷ Slovo *jungdung* se ve starověkých spisech často používalo jako příslovce s částicí *du*, čili *jungdung du*, což znamenalo „vždy, nastálo.“ *Jungdung* se také používá, jako přídomek bönu, *thul nga jungdung bön* „magické slovo, věčný bön.“ Je nutno dodat, že *jungdung* jako přídomek se nepoužíval do desátého století našeho letopočtu. Číslo devět je mimo jiné spojováno především se zemí, nebem a s doktrínami. Lidé věří, že země má devět vrstev. Také se věřilo, že nebe má devět

²³⁷ Kvaerne je ve svém tvrzení poněkud opatrnější. Tvrdí, že výraz *jungdung* je v mnoha aspektech podobný buddhistickému výrazu *dordže* (vadžra). To znamená, že svastika, která se nazývá *jungdung* je podobná vadžře, která se nazývá *dordže*. P. Kvaerne, cit. dílo, s. 11. „Svastika v pojetí tibetského bönu (ti. *jungdung*) znamená „věčný nebo nezničitelný“ a svou podstatou odpovídá buddhistické vadžře. Stejně jako je indická vadžra základem „nezničitelné cesty“ vadžrajánového buddhismu, je svastika výchozím bodem „neměnné cesty“ bönu (ti. *jungdung bön*). Na rozdíl od hinduistické, buddhistické a džinistické tradice, kde posvátným směrem je pravá strana, v pojetí bönu ramena svastiky směřují proti směru otáčení hodinových ručiček. Ze stejného důvodu vyznavači bönu obcházejí posvátná a poutní místa rovněž proti směru otáčení hodinových ručiček, tj. doleva. R. Beer, *Symbols tibetského buddhismu*, s. 114-115.

stupňů, ale postupně se rozrostlo do třinácti, což je další příznivé číslo bönu. Taktéž i doktríny jsou děleny do devíti směrů. Říká se, že devět stupňů hory Jungdung Guceg představuje devět směrů bönu. Zvláštností hory je, že vrchol má tvar krystalického monolitu. Je tedy vysoce pravděpodobné, že její špice je pokryta sněhem, nebo ledem. Zpod hory pramení čtyři řeky, do čtyř světových stran. Na sever řeka Pakšu, Sennge-khabab (Prýštící ze lví tlamy). Na jih řeka Naradza, tibetsky také Mača-khabab (Prýštící z pavího zobáku). Dále na západ řeka Langčhen-khabab (Prýštící ze sloní tlamy) ta se stává posvátnou Gangou. Jako poslední na východ teče řeka Kim šhan,²³⁸ tibetsky Tačhog-khabab (Prýštící z koňské hlavy).²³⁹

Říká se, že se kolem hory nachází mnoho stovek chrámů a měst, ale pouze osm jich stojí za zmínku. Směrem na východ od hory leží chrám Šampo Lhace, jižním směrem se nachází Barpo sogjä, místo narození Šenraba. Západním směrem je palác Thimön Gjilžä. Je to místo, kde žila nejstarší manželka²⁴⁰ Šenraba Miwo a kde se narodily jejich tři děti Töwu, Čäbu a Neučhen. Severně je situován palác Khongma neučhung, kde žila další z Šenrabových manželek²⁴¹ spolu s jejich třemi dětmi Lungden, Gjüden a Neučhung.

Hora Jungdung Guceg spolu s těmito čtyřmi centry tvoří vnitřní region nanggling Olmo lungring. Dále následuje region střední bargling, ve kterém se nachází dvanáct měst, z nichž čtyři tvoří stěžejní body. Město orientované na západ se nazývá Gjällag Öma.²⁴² Jako poslední následuje region okrajový (vnější). Říká se, že tyto regiony jsou od sebe odděleny řekami a jezery a celou zem omývá oceán Mukhjü balbä gjaccho, Rozšiřující se oceán ohrazení.²⁴³ Byl to právě tento oceán, ve kterém směrem na západ od Olmo lungring Kongce tülgi gjalpo postavil svůj zázračný chrám. Tradice nám říká, že to byl čínský král a následovník Šenraba Miwo. Chrám byl významný především proto, že tu došlo k seřazení, zapsání a uložení celého učení Šenraba. Oceán

²³⁸ Tibetsky Kyim Shang.

²³⁹ V knize Dějiny Tibetu najdeme toto: Sennge-khabab (Prýštící ze lví tlamy), protékající Kašmírem, se stává Indem (Sindhem) v Pákistánu (jiný název pro řeku je Pakšu); Langčhen-khabab²³⁹ (Prýštící ze sloní tlamy) tekoucí jižním směrem, se stává Satladžem v západní Indii; Mača-khabab (Prýštící z pavího zobáku) se stává posvátnou Gangou; a Tačhog-khabab (Prýštící z koňské hlavy)²³⁹, která teče východním směrem a jižně od Lhasy přibírá řeku Kjičhu (Řeka štěstí), stává se Brahmaputrou (Cangpo), valící se dále Ásámem a Bengálskem C. W. D. Žagabpa, cit. dílo s. 12-13.

²⁴⁰ Höza Gjälžama (Hos-bza' rGyal-bzhad-ma)

²⁴¹ Poza Thangmo.

²⁴² Je to město, ve kterém žil Kongce tülgi gjalpo.

²⁴³ The Spreading Ocean of Enclosure, Karmay, cit. dílo s. 106

omývající Olmo lungring je střídavě obklopen kruhem zasněžených hor Balso gangkji rawa, Stěnou příkrých zasněžených hor.²⁴⁴ Výraz je velmi podobný tomu, kterým Tibetané občas nazývají Tibet.²⁴⁵

Říká se, že vstup do Olmo lungring, je skrze „šípový chodník“ (nida lam). Šíp, který tento chodník vytvořil, byl vystřelen Šenrabem, který byl na cestě do Tibetu. Šíp doslova probodl horu, a vytvořil tunel. O místě, kde šíp probodl horu, není zmínky. Navíc byl průchod tunelem velmi náročný, čelilo se mnohým divokým bestiím, tmě a celkově cesta trvala devět dní. Pro věřící neexistuje žádné vyjádření, kterým by se dalo popsat, jak daleko je to ze středního Tibetu. Ani neexistuje žádná příručka, jak se na toto místo dostat.²⁴⁶

Tímto bychom ukončili popis země Olmo lungring. Na závěr si shrňme některá stanoviska, která se nachází mezi věřícími a mezi badateli. Víme jistě, že mnoho bönpö věřících považuje okolí hory Tise za posvátné místo a za posvátnou zemi bönu. Toto místo je pro ně ale příliš obyčejné na to, aby se tu narodil Šenrab. Pro některé věřící je tato hmatatelnost neuspokojivá. Někteří dávají přednost mystické, neznámé zemi, která existuje pouze na spirituální úrovni. Stejně tvrzení si zachovávají i asketové, pro ně je Olmo lungring svět nacházející se v jiné dimenzi, který může existovat i na zemském povrchu, ale je nepřístupný a neviditelný lidem s omezenými smyslovými schopnostmi. U Kvaerna nalezneme tvrzení, že stejně tak, jako je Šenrab považován za skutečnou osobnost, za krále, který vládl v Olmo lungring, je jasná i existence tohoto království. Šlo tedy o království, které se nacházelo v tomto světě. Ale i ve světě, ke kterému je přístup možný výlučně ve stavu „pozměněného vědomí“ to jest ve vizích, snech, nebo ve stavu meditace. Jinými slovy, je to království, které by se dalo přirovnat k Šambale v tibetském buddhismu.²⁴⁷ Podle tradice bönu právě tady všechno začalo. Kam až se böň dostal a čím si prošel? Pojdme si na závěr shrnout průběh celé naší exkurze do světa bönu.

²⁴⁴ „Wall of Sharp Snowy Mountains“. Tamtéž, s. 106

²⁴⁵ Gangrii rawä korwä žingkhām, Zem obklopená stěnou zasněžených hor. Tamtéž, s. 106

²⁴⁶ Tamtéž, s. 106

²⁴⁷ Tak tvrdí přívrženci bönu. S. G. Karmay, J. Watt, cit. dílo s. 96.

Závěr

V práci jsme se pokusili stručně vystihnout tradici bönu, přičemž důraz byl kladen na přehlednost. Již jsme se dozvěděli, že témata týkající se Tibetu jsou značně komplikovaná. Člověk v nich snadno ztrácí orientaci. Přesto jsme se snažili vystihnout tradici bönu v celé její kráse a úplnosti. Čtenáři byl nabídnut náhled sebeporozumění tradice i pohled badatelů. Častokrát byly oba přístupy srovnávány, nebo byl popsán jejich vzájemný vztah. Do jaké míry se nám podařilo tuto tradici přehledně vystihnout, musí čtenář posoudit sám. Práce obsahuje množství otázek, které postrádají odpověď, nebo naopak odpovědi nabízí hned několik. Je poněkud náročné zachovat v takové situaci přehlednost.

V odborné práci je běžné zabývat se odlišnými typy pramenů, než se kterými jsme se setkali zde. Situace okolo Tibetu nabízí poněkud jiný druh pohledu, který je třeba detailně pochopit. Kontext je klíčem k pochopení tibetských tradic, to znamená i k pochopení tradice bönu. Prameny se kterými pracujeme, často náleží některé z tradic. Jejich příslušnost značně zabarvuje obsah. Vyprávění jsou si značně podobná, ale výpovědi se často liší. Odlišují se především v detailech. Je třeba přihlídnout k autorství daného pramenu. Nezávislých pramenů je málo, nebo nám úplně chybí. To k přehlednosti také nepřispívá. Mnoho nejasností, nepřesností a otázek dodává zdání, že se böni halí do mlhy tajemnosti. Když k tomu přidáme tajuplná vyprávění, která nabízí samotná tradice, čtenář leckdy nabude dojmu, že místo vědecké práce čte fantasy. Zpět na zem. Je důležité udržet si odstup, mnohem důležitější ale je pochopit tradici samotnou. Být dostatečně kritický. Tím se má na mysli kritika v původním slova smyslu. Totiž umět nahlédnout na danou problematiku ze všech možných úhlů. Přičemž nejvíce by nám měla zajímat interpretace samotné tradice bönu.

Celé téma je uspořádané tak, aby čtenář získal základní informace o bönu a náhled jak tradici chápou samotní bönpa. Kdo byl jeho zakladatelem. Kde vznikl. Jakou pozici si v historii vydobyl. Jak se vypořádal s úskalími doby. Jakým vývojem si prošel. Co bylo finálním produktem tohoto vývoje. Kdo se o něj zasloužil. Celou tradici bönu jsme se snažili uchopit v kontextu místa a času. Veškeré dění v Tibetu bylo většinou provázané s náboženstvím a politikou, to především od 8. století, kdy byl oficiálně přijat

buddhismus. Především ve třetí kapitole jsme se věnovali vzájemným vztahům bönu a buddhismu. Popisovali jsme, jak se s těmito událostmi vypořádával böň.

Nyní je böň uznán za pátou školu tibetského buddhismu. V průběhu let to ale zdaleka neměl tak jednoduché, i když měl a má tolik společných prvků s buddhismem. Připomeňme si některé z nich. Například slovo böň má pro böňpo stejný výraz jako dharma pro buddhisty. Stejně prvky se objevují především proto, že mezi tradicemi probíhaly vzájemné výměny. Obě náboženství byla po staletí v kontaktu a neustálé interakci. Nemluvě o tom, že böň byl dost pravděpodobně původním náboženstvím Tibetanů. Byl v nich hluboce zakořeněn, a když v 8. století přišel buddhismus některé prvky bönu si zkrátka přisvojil. Situace byla podobná jako při příchodu křesťanství do Evropy. Abychom nezůstávali na jedné straně, také böň absorboval prvky z buddhismu. Nejnapadnějším z nich je jeho stejná struktura. V době kdy se böň přizpůsoboval bleskovému šíření buddhismu, přejal jeho institucionalizaci, uspořádání nauk atp. Tak bychom mohli říci, že v původně „buddhistických“ chrámech probíhají „böňpo“ rituály. Buddhisté totiž používají notnou část svých rituálů po vzoru böňpo. Böňpo zase po vzoru buddhistů přizpůsobili svou vnitřní i vnější strukturu.

Není možné trvat na separaci obou tradic a ptát se po původu starých mýtů a legend. Jen stěží bychom hledali jejich příslušnost. Můžeme však říci, že jejich původ je ve starodávném Tibetu (v jeho vypravěčství). Jsou tedy nedílnou součástí tibetské kultury a často i obou tradic. Jak to, že jsou v nich přítomny buddhistické prvky? Mohlo by to například být tím, že byly v pozdější době mnohokrát přepisovány, a to rukou buddhistů. To samé dělali i böňpo.

Tibet však nebyl původním domovem bönu. Böň se měl dostat do Tibetu z Žangžungu v Taziku. Jeho původem je však mytická země Olmo lungring. Je to svět, který pokud se vůbec nachází na povrchu země, by mohl být umístěn někde do severního Afghánistánu, poblíž řeky Oxus, nebo Amudarja. Země však měla existovat před mnoha stovkami let a důkazů svědčících o její poloze je málo. Právě v této zemi měl žít zakladatel bönu Tönpa Šenrab, který celý svůj život šířil böň. Je považován za autora nauk bönu. Tyto nauky bönu spolu s jinými jsou dnes uspořádány v böňpo kánonu. Nauky úspěšně přežily pronásledování a decimování bönu za krále Thisong Decäna. Texty byly pravděpodobně pečlivě uschovány, aby mohly být zase později odhaleny a dále používány. Toto pronásledování bönu nebylo jediné. První se mělo

konat za krále Digum Cänpa. Bohužel toho nevíme mnoho a nelze s jistotou říci, jak se to celé odehrálo. Jisti jsme si až rokem 799 n. l., což je smrt krále Thisong Decäna. Nejistota nás provází i druhým pronásledováním bönu. Zde jsme si o něco jistější, ne však jisti. Svě nejsilnější podoby mělo pronásledování dosáhnout po prohlášení buddhismu oficiální vírou Tibetu. To se mělo stát po debatě v Samjä.

Z období mezi 9. – 11. století opět nemáme mnoho informací, ač je nám naprosto jasné, že to byla doba stěžejní pro vývoj tradic. Bön se pomalu počátkem 10. století začíná reorganizovat. Reorganizace probíhá po vzoru buddhismu, jako reakce na jeho uchopení vlády a jeho prudké šíření. Bön nezahálel a postaral se o své oživení. S tím je úzce spojené významné období odhalování pokladů. Termy, jinak tedy poklady, které byly uschovány v 8. století, se znovu začínají odhalovat. V centru tohoto dění stojí Šenčhen Luga a jeho žáci se svými rodinami. Šenčhen je považován za nejvýznamnějšího tertona, nálezce pokladů. To bylo dané především jeho slávou. Velmi rychle se proslavil a spolu se svými žáky se zasloužil o rozšíření bönu po celém Tibetu. Žáci přinesli nauky do svého rodného kraje. Jejich rodiny vystavěly kláštery, nebo malé poustevny a texty mohly být vyučovány. Kláštery se rychle staly centry veškerého kulturního dění a vzdělanosti. Bön mohl v klidu vzkvétat.

V průběhu staletí se jeho situace ještě několikrát zkomplikovala, ale přežil do dnešních dob. K jeho přežití přispěl mimo jiné i pátý dalajlama Lozang Gjamccho. Jak? Pomohl bönu tím, že ho oficiálně uznal a povýšil bönpo do stejného stavu, jako byli buddhističtí hodnostáři. Proč to udělal? Co za jeho rozhodnutím stálo? Byl snad přívržencem bönu? Pravděpodobně ne. Je ale možné, že byl bönu nějakým způsobem nakloněn. Není ani vyloučeno, že to mohl být čistě politický tah v jeho politice usmiřování. Kdo ovšem byl bönpo a nacházel se ve významném postavení gelugpovské tradice, byl druhý pančhenlama Lozang Ješe.

Pančhenlama po té, co byl rozpoznán jako převtělenec, byl odveden do gelugpovského kláštera. Tradicí bylo, že spolu s ním odchází i celá jeho rodina. Majetek též spadá do rukou kláštera. Jelikož se jednalo o významnou rodinu, obyvatelům vesnice se to nelíbilo. Přáli si, aby rodina zůstala a dále následovala tradici. Jak je možné, že se dokázala skrýt původní víra Lozanga? Údajně s tím měli jeho životopisci opravdu dost práce a stálo je to velké úsilí. Lozang byl vychováván tak, aby nejevil žádný zájem o svou původní víru. Příjemným překvapením bylo, že rodina nakonec

mohla zůstat ve svém sídle. Dostala totiž svolení od dalajlámy. Jinak to bylo s pátým převtělcem pančenlámy. Objevil se v též rodině o něco později. Rodina se tehdy rozhodla pančenlámu následovat a tak se stalo, že celá rodina zanikla. Tímto historie bönu nekončí, naopak dále pokračuje po staletí.

Značné množství událostí jsme zde neprobrali, především od 15. století výše. Na to však nemáme prostor, nehledě na to, že by se tím snadno pozbyla stručnost a přehlednost. Pro nás byl nejpodstatnější celkový přehled. V historickém kontextu nás nejvíce zajímalo období nalézání terem a historie konkrétních vybraných rodiny. Stále nám zůstává mnoho nezodpovězených otázek, neprobádaných textů a míst. Podobně otevřených témat, jako je například Olmo lungring je celá řada. A všechny jsou přinejmenším stejně lákavé a poutavé jako je právě Olmo lungring. My se ovšem budeme muset spokojit s odpověďmi, které jsme zde zmiňovali. Nabízeny jsou různé hypotézy, důležité bylo čtenáře s těmito možnostmi seznámit. My však musíme být trpěliví, neboť mnohé záležitosti jsou stále předmětem bádání. I když si badatelé dodnes s mnohým neví rady, musí přiznat, že tajemný charakter těchto témat upoutává jejich pozornost, právě tak, jak je tomu v případě Olmo lungring. Na závěr bychom snad mohli charakterizovat povahu tématu větou: Nejen böň, ale celý Tibet mnohé láká, jiným zase nedává spát.

GLOSÁŘ TIBETSKÝCH TERMÍNŮ

Aža Lodö Gjalccchän – (A'ža Blo-gros-rgjal-cchan)
Balso gangkji rawa – (dBal-so gangs-kji ra-ba)
Bargling – (bar gling)
Barpo Sogjä – (Bar-po so-brgjad)
Bummar – ('Bum Dmar)
Bumthi Loggi Čečän – ('Bum-khri Glog-gi lČe-čan)
Cagjü nize dönma – (rCa-rgjud ni-zer sgron-ma)
Cang – (gCang)
Čäbu – (dPjad-bu)
Cemi Šagwar – (Ce-mi Šag-'bar)
Cchewang Rigdzin – (Cche-dBang rig-'dzin)
Čhakšing – (Phjag-šing)
Čhamma – (Bjams-ma)
Čhime Cugphü – ('Čhi-med cug-phud)
Čipung Korsum – (sPji-spungs skor-gsum)
Čhančhub Gjalccchäna – (Bjang-čhub rgjal-cchan)
Čhangčhubsem gabpa gukor – (Bjang-čhub-sems gab-pa dgu-skor)
Čhötor cigo dünpa – (mČhod-gtor rcis-mgo bdun-pa)
Čhötor gjačhedel - (mČhod-gtor rgja-čhe-'grel)
Čoglha Jukji – (Čog-lha G.ju-skjid)
Čhö – (čhos)
Čhorwa – (sBjor-ba)
Dagpa – (Dag-pa)
Dandže Sermig – (Drang-rdže gSer-mig)
Dangdön Munsel dönma – (Drang-don mun-sel sgron-ma)
Darding – (Dar-sDing)
Dečhengang – (bDe-čhen-sgang)
Denpa Namkha – (Dran-pa Nam-mkha')
Depa mogjü – (Dregs-pa mo-rgjud)
Depa phogjü – (Dregs-pa pho-rgjud)
Diccham – ('Bri-mcchams)
Digungpa – ('Bri-gung-pa)
Digum Cänpo – (Gri- gum bcan-po)
Do Zermig – (mDo gZer-mig)
Dodü – (mDo'dus)
Dordže – (rdo-rdže)
Dölwa – (sGrol-ba)
Du Gjalwa Jungdung – (Bru rGjal-ba g-Jung-drung)
Ducchang – (Bru-cchang)
Dučhen Jungdung lama – (Bru-čhen G.jung-drung bla-ma)
Dučhen Namkha Jungdung – (Bru-čhen Nam-mkha g-jung-drung)
Duša Khjunggi Gjälccchän – (Bru-ša Khjung-gi rgjal-cchan)
Dülwa Gjüdug – ('Du-ba rgjud-drug)
Dünrab – (dun-grab)

Dzedän – (mDzes-ldan)
 Dzibön Wanggi Gjälccchän – ('Dzi-bon dBang-gi rgjal-cchan)
 Dzogpa Čhenpo – (rDzogs-pa čhen-po)
 Dzogčhen – (rDzogs-čhen)
 Džigten Gönpö – ('Džig-rten mgon-po)
 Dzöphug – (mDzod-phug)
 Gangrii rawä korwä žingkhām – (Gangs-ri'i ra-bas bskor-ba'i žing-khams)
 Gatön Cchulthim Gjälccchän – (sGa-ston Cchul-khrims rGjal-cchan)
 Gedün Čhöphel (dGe-'dun čhos-'phel).
 Gjälžama – (rGjal-bžad-ma)
 Gjance – (Rgjal-rce)
 Gjällag Öma – (rGjal-lag 'od-ma)
 Gjüden – (rGjud-'dren)
 Hačhindze – (lHa-sbjin-mdzes)
 Höza Gjälžama – (Hos-bza'rGjal-bzhad-ma)
 Julo – (gJu-lo)
 Jungdung Guceg – (g.Jung-drung dgu- brtsegs)
 Jungdung Thongdol – (G-jung-drung mthong-grol)
 Jeru Wensakha – (g.Jas-ru dBen-sa-kha)
 Khamčhen – (Khams-čhen)
 Kjabtön Rinčhen Özer – (sKjabs-ston Rin-čhen 'Od-zer)
 Kjikhar Rižing – (Skjid-mkhar Ri-žing)
 Kjungčhi Muthur – (Kjung-bjid Mu-thur)
 Khado Odän warma – (Mkha'-'gro 'Od-ldan 'bar-ma)
 Khjabpa Lagring – (Khjab-pa Lag-ring)
 Khongma neučhung – (Khong-ma ne'u-čhung)
 Kongce tülgi gjälpo – (Kong-ce phrul-gji rgjal-po)
 Künga Norbu – (Kun dga' Nor-bu)
 Lama Šengji namthar – (Bla-ma Gšen-gji Rnam-thar)
 Langčhen-khabab – (Glang-chen kha- 'bab)
 Langdharma – (gLang-dar-ma)
 Lawum Selegcän – (Bla- 'bum Bse-gleg-can)
 Lha čhö – (lha chos)
 Lha šenri pa sum – (lha gšen-srid pa-gsum)
 Lhalung Pälgi Dordže – (Lha-lung Dpal-gji rDo-rdže)
 Ligmigja – (Lig-mi-rgja)
 Ligmihja – (Lig-mi-rhja)
 Ligtigmä – (Lig-tig-sman)
 Lingdag – (gLing-grags)
 Lodän Ňingpo – (Blo-ldan sŇing-po)
 Longam Tadzi – (Lo-ngam rTa-rdzi)
 Lozang Gjamccho – (Blo-bzang-rgja-mccho)
 Lozang Ješe – (Blo-bzang-je-šes)
 Lotön Dordže Wangčhug – (Lo-ston rDo-rje dBang-phjug)
 Ludub Ješe Ňingpo – (Klu-grub Je-šes sŇing-po)
 Lungden – (Lung-'dren)

Magjü – (Ma rgyud)
 Magjü Sangčhog Thartug – (Ma gjud gsang mčhod thar)
 Mačha-khabab – (rMa-bja kha- 'bab)
 Malo – (rMa-lo)
 Mänri – (sMan-ri)
 Meňang Nagu – (Me-ňang Na-gu)
 Metön Lhari – (rMe-ston Lha-ri)
 Meu Dampa Rithöpa – (Rme'u Dam-pa Ri-khrod-pa)
 Mičhö – (Mi-chos)
 Milü Samleg – (Mi-lus bSam-legs)
 Mögjal – (Mon-gjal)
 Möngjal Kündöl Dagpa – (Mon-gjal Kun drol Drag pa)
 Mu teg – (mu stegs)
 Mučho Demrug – (Mu-čho lDem-drug)
 Mugjal Gjalbön Thökar – (dMu-rgjal rGjal-bon Thod-dkar)
 Mukhjü balbä gjaccho – (Mu-khjud dbal-ba'i rgja-ccho)
 Mušen Ňima Gjalccchän – (dMu-gŠen Ňima-rGjal-cchan)
 Nanggling – (nang gling)
 Namgjal – (rNam-rgjal)
 Namkha Semdzö – (Nam-mkha'sems mdzod)
 Namri Songcän – (Gnam-ri Srong-bcan)
 Namthar – (nam-thar)
 Neučhen – (Ne'u-čhen)
 Ňancam Džima – (gŇan-lcam brDžid-ma)
 Ňängjüki lama gjüpa namthar – (Sňan-brgjud-kji Bla-ma Brgjud-pa'i Rnam-thar)
 Ňamme Šerab Gjalccchän – (mŇam-med Šes-rab rGjal-mcchan)
 Ňidön – (Ňi-sgron)
 Ňima Tändzin – (Ňi-ma bsTan-'dzin)
 Pa Palčhog – (sPa dPal-čhog)
 Pagšu – (Pag-šu)
 Pančhen Lozang Čhögjän – (Pan-čhen Blo-bzang čhos-rgjan)
 Patön Tängjal Zangpo – (Spa-ston Bstan-rgjal-bzang-po)
 Phalčhen domčhäd dampägjü – (Phal čhen sdom bjed dam pa'i rgjud)
 Phurwa – (Phur-pa)
 Poza Thangmo – (dPo-bza'Thang-mo)
 Pude Gunggal – (sPu-lde Gung-rgjal)
 Rigjalgön – (Ri-rgjal-dgon)
 Rinčhen Gjalccchän – (Rin-čhen-rgjal-cchän)
 Rižing Lhündugang – (Ri-žing Lhun-grub-sgang)
 Sadag – (sa-bdag)
 Sakja Pandita – (Sa-skja pan-di-ta)
 Samjē – (bSam-jas)
 Sangjä Lingpa – (Sangs-rgjas gLing-pa)
 Sangngag – (gSang-ngag)
 Sangwa Düpa – (gSang-ba 'Dus-pa)
 Sälwa – (gSal-ba)

Sä Khar – (Sas mKhar)
 Sennge-khabab – (Seng-ge kha- 'bab)
 Sergo Thamo – (gSer-sgo Khra-mo)
 Sipä dzöphug – (Srid pa'i mdzod phung)
 Sipä Gjalmo – (Srid-pa rGjal-mo)
 Sönam Čhönphel – (Bsod-nams čhos- 'phel)
 Sönam Gjamccho – (Bsod-nams rgja-mccho)
 Songcän Gampo – (sRong-bcan sGam-po)
 Šawal – (Sha- 'bal)
 Šabal nangpo gosäkji gjü – (Šal- 'bal nag-po lgog-gsas-kji rgjud)
 Šampo Lhace – (Šam-po lha-rce)
 Šardza – (Šar-rdza)
 Šardza Taši Gjalccchän – (Šar-rdza Bkra-šis rgjal-cchan)
 Šen Ješe Lodö – (gŠen- Je-šes bLo-gRos)
 Šenlha Wokar – (gŠen-lha 'od dkar)
 Šepa – (Šes-pa)
 Šenrab Miwo – (gŠen-rab Mi-bo)
 Šenza Neučhung – (gŠen-za Ne'u-čhung)
 Šerab Čhungnä – (Šes-rab- 'bjung-gnas)
 Tačhog khabab – (Rta-mčhog kha- 'bab)
 Tagla Mebar – (sTag-la Me- 'bar)
 Tagza Heting – (sTag-za He-ting)
 Taši Gjalccchän – (bKra-šis rGjal-cchän)
 Tašilhünpo – (Bkra-šis-lhun-po)
 Tašizilnön – (Bkra-šis-zil-gnon)
 Tazig – (sTag-gzig, rTag-gzig)
 Tämpä namšä dargjä sälwä dönme – (Bstan-pa'i Rnam-bšad Dar-rgjas Gsal-ba'i Sgron-me)
 Tämpä Wangčug – (Bstan-pa'i dbang-pjug)
 Thikor čugsum – (Khri-skor bču-gsum)
 Thitän Norbuce – (Khri-brtan Nor-bu-rce)
 Thowo Wangčhen – (Khro-bo dBang-čhen)
 Thowo wangčhen gocchar gjäpa – (Khro-bo dbang-čhen ngo-cchar rgjas-pa)
 Thudže Čhama – (Thugs-rje Bjams-ma)
 Thul nga jungdung bön – ('phrul ngag g.jung drung bon)
 Thulšen Nangdän – ('Phur-gšen sNang-ldan)
 Thicug Gjalwa – (Khri-gcug rGjal-ba)
 Thimön Gjilžä – (Khri-smön rgjil-bžad)
 Thisong Decän – (Khri-srong lDe-bcan)
 Togjal Jekhjen – (gTo-rgjal Je-mkhjen)
 Tönpa Šenrab Miwo Külä nampa gjälwa – (sTon-pa gShen-rab Mi-bo kun-las nam-par rgjal-ba)
 Töwu Döde – (gTo-bu Dod-de)
 Žangtön Kudün Lhundu – (Žang-ston sku-mdun Lhun-grub)
 Žangžung – (Žang-žung)
 Žiwaldän – (Ži-bal-ldan)
 Zangza Ringcün – (bZang-za Ring-bcun)

Zermig – (gZer-mig)

Zibži – (gZi Brdžid)

Žiwa jongdzog – (Ži-ba jongs-rdzogs)

Žiwa jungdung jongdzog – (Ži-ba g.jung-drung jongs-rdzogs)

Zowo Khjunglag – (bZo-bo Khjung-lag)

Žu Kjese – (Žu sKje-se)

Žujä Legpo – (Žu-g.jas Legs-po)

Goba – (sGo-ba)

Phugpa – (Phug-pa)

Barpa – (Bar-pa)

Bibliografie

I. Primární literatura

A: Monografie

B: Články ve sbornících, seriálových publikacích a na internetu

II. Sekundární literatura:

A: Monografie

Eliade, Mircea. Dějiny náboženského myšlení III: Od Muhammada po dobu křesťanských reforem. Praha: Oikomenh, 1997. 343 s. ISBN 80-86005-53-4.

Žakabpa, Cipön Wangčhung Dedän. Dějiny Tibetu. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2001. 428 s. ISBN 8071064106.

Stein, Rolf Alfred. Tibetan Civilization. Stanford, California: Stanford University Press, 1972. 333 s. ISBN 0804709017.

Kvaerne, Per. The Bon religion of Tibet: The Iconography of a living tradition. London: Serindia Publications, 2001. 155 s. ISBN 0906026350.

Kolmaš, Josef. Klasické tibetské příběhy: Mystérium o životě a zmrtvýchvstání krásné paní Nangsy, O ptácích a opicích, Zrcadlo králů. CAD Pres, Bratislava 2009. ISBN 978-80-88969-42-6.

Gjacchan, Sonam. Zrcadlo králů: Tibetská kronika 14. století. Praha: Vyšehrad 1998. 344 s. ISBN 807021273X.

Karmay, G. Samten. The Treasury of Goo Sayings: A Tibetan History of Bon. London: Oxford University Press, 1972. 365 s. ISBN 0197135684.

Beer, Robert. Symboly tibetského buddhismu. Praha: BB/art s.r.o., 2005. 281 s. ISBN 8073416743.

B: Články ve sbornících, seriálových publikacích a na internetu

Kvaerne, Per. „Bon.“ Encyclopedia of Religion. Second Edition. Lindsey Jones, Editor in Chief. New York: Macmillan Reference USA/Thomson Gale, volume 2 (2005): 1007-1010.

Berounský, Dan. „Vrány rozsévající děs a červi s železnou tlamičkou. Pekla v tibetském textu abhidharmy.“ Religio 15/1 (2007): 109-124.

Berounský, Dan. „Nepolapený obřad. Pohřební rituál Učitele Šenraba Miwo v tibetském bönu.“ Cesty na druhý svět. Smrt' a posmrtný život v náboženstvích světa. Chronos: Bratislava, 2005: 313.

Karmay, G. Samten; Watt Jeff. „Bon, the magic word: the indigenous religion of Tibet.“ London: Philip Wilson Publisher 2007. ISBN 9780856676499

Karmay, G. Samten. „A general introduction to the history and doctrines of Bon.“Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko. Tokyo: Toyo Bunko, 1975: 104-156.

Karmay, G. Samten. „Dzogchen.“ Encyclopedia of Religion. Second Edition. Lindsey Jones, Editor in Chief. New York: Macmillan Reference USA/Thomson Gale, volume 2 (2005): 2545-2549.

Karmay, G. Samten. Early evidence for the existence of Bon as a religion in the royal period. Arrow and the Spindle : Studies in history, myths, rituals and beliefs in Tibet. 1. Kathmandu : Mandala Book Point, 1998. s. 520. ISBN 9994655019.

Berounský, Daniel. „Bön“ [předneseno 2007-05-10]. Indická náboženství II [LS 2007]. KRF, Univerzita Pardubice.

Kvaerne, Per. „Tibetan Religions: An overview.“ Encyclopedia of Religion. Second Edition. Lindsey Jones, Editor in Chief. New York: Macmillan Reference USA/Thomson Gale, volume (2005): 9182-9187.

Internet

<http://www.chibs.edu.tw/exchange/CONFERENCE/4cicob/fulltext/schaik.htm>

Přílohy:

1. Nauky vyučované Šenrabem
2. Digum Cänpo, Zrcadlo králů, tibetská kronika 14. století.
3. Koncept „Velkých zemí“, kde je hora Tise ve středu. Zdrojem je Dodu.
4. Koncept „Velkých zemí“, který nezmiňuje přímo Olmo lungring. Zdrojem je Lingdag.
5. Koncept řek. Zdrojem je Dodu.

1. Nauky vyučované Šenrabem

Doktríny, u kterých se předpokládá, že vyučoval Šenrab, se dělí do dvou systémů. Goži dzönga, Čtyři brány a Jeden poklad, který má pět částí.

1. Čhakar – Bílá voda. Čhakar znamená esoterické učení, především magické formulky.
2. Čhanag – Černá voda obsahuje příběhy a rituály.
3. Phäjul – Země Phanu zahrnuje celé exoterické učení, např. chrámovou disciplínu, v buddhistické tradici známou jako vinaja.
4. Pönsä – Průvodce reprezentuje přímá a speciální poučení ohledně psycho-spirituálních cvičení, jako je systém dzogčhenové meditace.
5. Thothog – Dovršení, neboli Poklad zabíhá do všech ostatních kategorií. Čhakar koresponduje s buddhistickou tantrou a Phäjul s buddhistickou sútrou.

Druhý systém Thegpa gu, Devět cest bönu. Existují tři verze tohoto systému. Verze jižního pokladu Lho ter (lho gter). Verze severního pokladu Čhang ter (byang gter). Verze centrálního pokladu Bü ter (dbus gter).

Těchto devět verzí se dále dělí do tří kategorií.

1. První čtyři jsou „Cesty příčiny“ Gjüi thegpa (rgyu'i theg pa)
2. Druhé čtyři jsou „Cesty následku“ Däbui thegpa (bras bu'i theg pa)
3. Devátá cesta je systém dzogčhenové meditace.

2. Digum Cänpo

„Sibthi Cänpův syn Digum Cänpo měl tři syny [jménem] Šathi, Ňathi a Čathi.

Král Digum Cänpo, pomatený na mysli démonem dön, nařídil ministru Longamu Tadzimu: „Musíš jednat jako můj sok!“ Longam odvětil: „Co to má, pane, znamenat? Já, poddaný, nemohu [přece] být pánovým sokem!“ Byl [k tomu] však bezmocně donucen. [A tak] byly zahájeny přípravy k souboji. Za termín zápasu vybrali den, [kdy se měsíc nachází mezi souhvězdími] Svátí a Vaišákha.

Král měl psa převtělence. Byla to fenka přezdívaná „Tajné odposlouchávací ucho“. Tu vyslal na výzvědy k Longamovi. Longam [králův záměr] prohlédl a prohlásil.:

„Pozitří mě přijde král zabít. Nebude ho doprovázet vojenská družina. Bude-li [však] mít na hlavě ovázaný turban z černého hedvábí, na čele zavěšené zrcátko, přes rameno přehozenou liščí mrtvolu a přes levé rameno psí mrtvolu, na červeného vola naloží pytel prachu a kolem hlavy se bude ohánět mečem, pak proti němu nic nezmůžu.“

Když to fenka králi takto vyžradila, pravil: „Zařídím se podle toho.“

Pozitří, učiniv tak,[jak bylo řečeno], přišel se utkat s Longamem. [Ten] hvízdnul, a červený vůl k němu přiběhl. [Potom] rozpáral pytel [na jeho zádech] a zvířený prach se dostal [králi] do očí. Liščí mrtvola zahnila dalhu, [královo ochranné božstvo] z pravé strany, a psí mrtvola zapudila pholhu, [královo ochranné božstvo] z levé strany. [Král], šermuje [nyní] mečem kolem hlavy, si přetřel provaz mu. V tom okamžiku ministr Longam zamířil svůj šíp na zrcátko na králově čele, vystřelil a krále usmrtil.

Královi tři synové se [nato] rozutekli do tří krajů Kongpo, Ňangpo a Powo. Ministr Longam se poté chopil vlády a z královny choti učinil [svého] podkoního.“

Když se královna vdova odebrala jednou pást koně, usnula [při tom] a ve snu se jí zdálo, že měla styk s nějakým bílým mužem, který byl převtělencem[boha hory] Jarlha-šampo. Když se probudila, spatřila, jak jí z polštáře pod hlavou vystupuje bílý jak a vzdaluje se.

Za osm měsíců nato královna matka povila chuchvalec[sražené] krve zvící pěsti, ale schopný se hýbat. [Královna ho chtěla] odvrhnout, avšak pocítila soucit s tím, co se

jí narodila z [jejího] masa. [Chtěla ho] krmit, ale nemělo to ani ústa, ani oči. I vložila ho do teplého rohu divokého jaka a zabalila do pevného kalhotového sukna.

Když [ten chuchvalec] po několika dnech prohlížela, [zjistila, že] je to chlapeček. Jeho jméno je známo jako „Syn moudrého, V rohu zrozený“ – Rulakje.

Když dorostl deseti let, otázal se matky: „Kam se poděl můj otec a moji bratři?“ Když mu matka dopodrobna vyprávěla předchozí události, Rulakjemu se různými způsoby [podařilo] vyhledat otcovy ostatky v [řece] Ňangču-kjamo. [Později] v Darthangu v [kraji] Čingjul postavil otcovi hrobku, ministra Longama usmrtil a vydal se hledat tři bratry [ve vyhnanství]. Šathiho a Ňathiho k návratu nepřiměl, neboť se [mezitím] stali správci v Kongpu a Ňangpu. [Jejich] rody se tam drží dodnes.

Z kraje Powo povolal [třetího] bratra Čathi, a [ten] se usadil v Jarlungu, [kde] si postavil opevněné sídlo Čingnga-tagce.

Uchopiv matčina syna Čathi, modlil se [Rulakje] k dévům. Tehdy zazněl z nebe hlas: „Tento syn bude vítězem nadevšemi“ – Künlāgjal. I když se mu tak říkalo, je [spíše] znám jako Pude Ganggjal.²⁴⁸

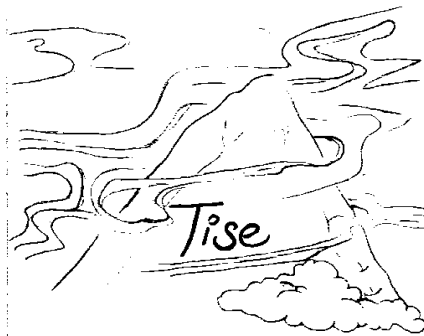
²⁴⁸ Gjacchan, Sonam. *Zrcadlo králů: Tibetská kronika 14. století*...56-58.

3. Koncept „Velkých zemí“

Mu (omu)

Li Chotan
Bal &
Phrom

ledovcová hora Tise

Mon

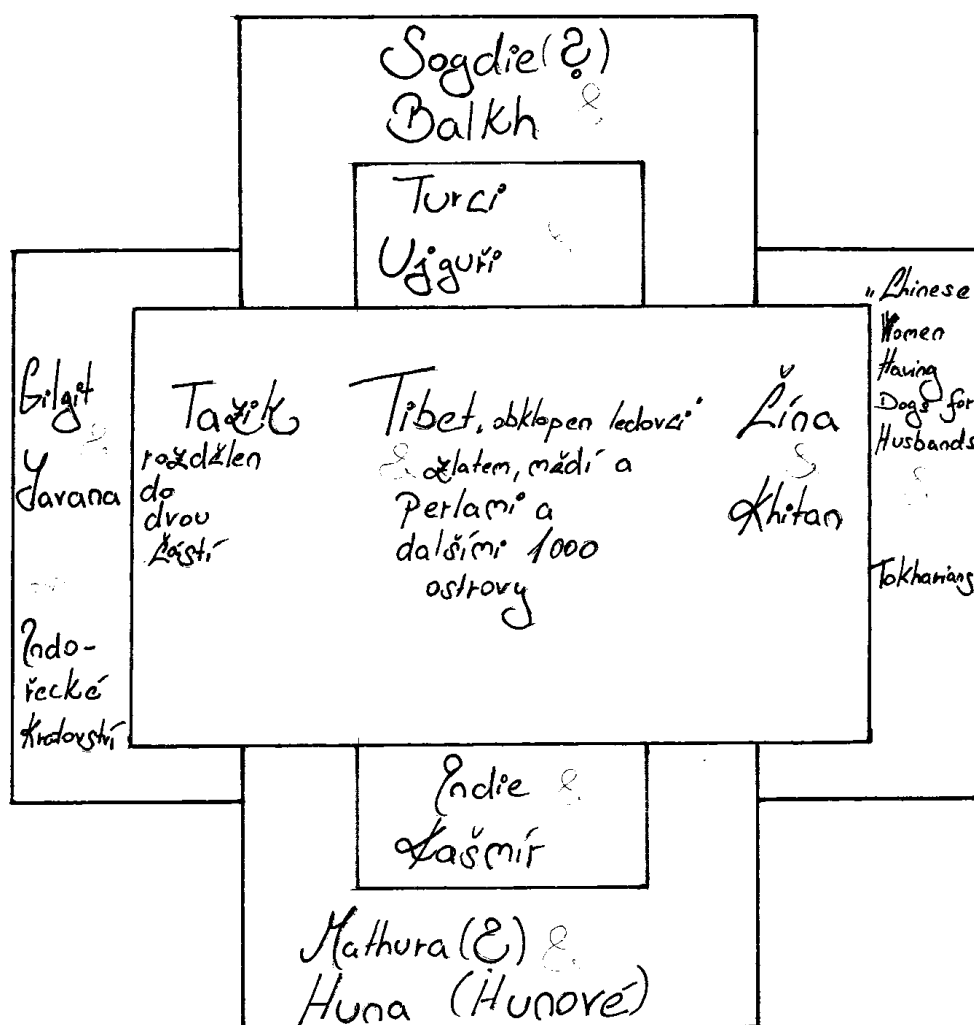
Hor Ujgursko
(Bod) &
Tibet

Gja (rgja)

Lína

Jang (jang)
(Nan-chao)

3. „Koncept velkých zemí“

4. Koncept řek

